

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra teologických věd

Diplomová práce

OBECNÁ ŠKOLA V DAČICÍCH V LETECH 1890-1953

Vedoucí práce: Doc. ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D.

Autor práce: Bc. Vendula Habrová

Studijní obor: Pedagogika volného času navazující, prezenční studium

Ročník: druhý

2015

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. Zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum

Podpis.....

„Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. ThDr. Rudolfu Svobodovi, Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Dále děkuji své rodině za podporu ve všech ohledech“

Obsah

Úvod.....	6
1. Dějiny Dačic a dačického školství do roku 1890.....	9
1.1 Historie Dačic.....	9
1.1.1 Zeměpanská ves.....	9
1.1.2 Vznik města za pánů z Hradce.....	10
1.1.3 Doba Krajířů z Krajku.....	11
1.1.4 Za Berků a ve víru třicetileté války.....	14
1.1.5 V době sporů mezi Berky a Fürstenberky.....	17
1.1.6 V osteinském století a za osvěcenských reforem.....	19
1.1.7 Za Dalbergů a v revolučním roce 1848.....	21
1.1.8 Dačice od poloviny 19. století do poloviny 20. století.....	23
1.2 Historie školství.....	25
2. Obecná škola v letech 1890-1913	29
2.1 Stručná charakteristika obecné školy.....	29
2.2 Stručná charakteristika doby.....	30
2.3 Ředitelé a učitelé.....	32
2.4 Žáci a jejich výuka.....	35
2.5 Výročí, oslavy a vzpomínky.....	39
3. Obecná škola během první světové války 1914-1918.....	42
3.1 Stručná charakteristika doby.....	42
3.2 Učitelstvo.....	43
3.3 Údaje o žácích.....	46
3.4 Škola a válka.....	49
3.5 Významné události na škole.....	53
4. Obecná škola v meziválečném období – v éře první republiky 1919-1938...55	55
4.1 Stručná charakteristika doby.....	55
4.2 Ředitelé a učitelé.....	57
4.3 Údaje o žácích.....	59
4.4 Škola a politická situace v republice.....	63
4.5 Oslavy, vzpomínky a významné události na škole.....	65
5. Obecná škola za druhé světové války 1939-1945.....	68
5.1 Stručná charakteristika doby.....	68

5.2 Učitelé a budova školní.....	69
5.3 Žáci a výuka.....	71
5.4 Škola a těžké chvíle války.....	75
5.5 Nařízené oslavy a jiné významné události.....	79
6. Obecná škola v poválečném období a vzniku totality 1946-1953.....	82
6.1 Stručná charakteristika doby.....	82
6.2 Učitelé a budova školní.....	83
6.3 Žáci a organizace výuky.....	85
6.4 Situace v republice a škola.....	89
6.5 Oslavy a významné události.....	90
ZÁVĚR.....	94
Seznam použitých zdrojů.....	95
Seznam zkratk.....	98
Abstrakt.....	99
Abstract.....	100

Úvod

Tématem diplomové práce je obecná škola v Dačicích v letech 1890-1953.

Práce rozebírá život žáků na Obecné škole v Dačicích. Období 1890-1953 jsem zvolila z důvodu, že se v těchto letech kronika zapisovala. Svoji práci chci navázat na autory jako Bohumír Smutný a Michal Stehlík, kteří se jako jediný touto tematikou alespoň okrajově zabývali. V kapitolách knih od těchto autorů se ale o dačické obecné škole v těchto letech mnoho nedozvíme, proto chci zcela vytěžit informace, které nabízí ručně psané kroniky školy. Ráda bych tak svojí prací vytvořila ucelený pohled na historii města Dačice a především na život na obecné škole.

Nejdůležitějším pramenem, který ve své práci využívám, je tedy kronika školy, dále jsou to knihy od výše jmenovaných, které se obsáhle zabývají historií města.

Ke své práci jsem využila také knihy z historie Česka. Díky kterým jsem reflektovala stav společnosti v Česku a stav v Dačicích a ve škole.

Hlavním cílem práce je dle kronik čtenáři co nejpřesněji přiblížit život na Obecné škole. Základní otázkou je odraz stavu společnosti v republice – na škole. Základní řešené otázky jsou – jací učitelé a ředitelé na škole působili, jaký byl stav žáků a jejich výuka, výuka náboženství, kam žáci odcházeli po ukončení školy (dle tabulek v kronikách), jaká byla mimoškolní aktivita žáků, jaké výročí se oslavovala, vzpomínky na významné události, které se ve škole dodržovaly. Především se v práci také zabývám, jaké politické události se v daných letech odehrály a jakým způsobem se odrazily ve škole. V práci se zaměřuji především na významné události jako první světová válka, meziválečné období, druhá světová válka, poválečné období, nástup komunismu, a tedy jak se tyto události projeví ve škole a ve městě.

Hlavním zdrojem pro moji práci byly kroniky školy, dostupné v SOkA Jindřichův Hradec – *Kroniky školy obecné 1890-1953 a měšťanské 1892-1937*, ze kterých jsem vycházela. Kroniky jsou po celou dobu sledovaných let psány ručně a autorem je vždy ředitel školy. K tomuto prameni je nutné přistupovat značně kriticky, protože ne všechny informace je možné ověřit z dalších zdrojů. Některé údaje jsou také psány dobovou řečí a jsou ovlivněné přesvědčením pisatele. V kronice se také odráží ideologický vliv tehdejší doby. Přesto jsem se snažila získat z kronik co nejvíce informací.

V práci jsem postupovala tak, že nejdříve jsem využila knihy o historii města a kroniku města, abych čtenáři přiblížila dějiny Dačic a vznik školy. Také jsem využila knihy z dějin Česka, abych mohla hodnotit stav společnosti se školou.

Práci strukturuji do sedmi hlavních kapitol. První dvě kapitoly se zabývají historií Dačic a dačického školství do začátku sledovaného období, tedy do roku 1890. Druhá kapitola stručně popisuje charakteristiku obecné školy ve sledovaném období 1890-1953. Cílem těchto kapitol je bližší seznámení čtenáře s městem Dačice a obecnými informacemi o škole obecné. Stěžejními zdroji, které jsem k těmto dvěma kapitolám využila, je velmi obsáhlá kniha *Dějiny Dačic*¹ a také jsem čerpala z knih jako *Dačicko Slavonicko Telčsko*², *Dačický vlastivědný sborník*³ a *Dačice v letech 1183-1983*.⁴

Následujících pět kapitol jsem strukturovala dle podstatných období v éře českých dějin. Jedna z kapitol je vyhrazena první světové válce, meziválečnému období, éře první republiky, druhé světové válce a závěrečná kapitola se zaměřuje na poválečné období a vzniku totality. Na začátek těchto tematických kapitol jsem věnovala pár slov politické situaci a celkovému stavu ve společnosti a v Dačicích. K tomu mi byly nápomocny knihy jako *Dačice ve druhém odboji*,⁵ *Zapomenuté dějiny-Dačice ve 20. století*,⁶ *Slovník českých dějin*,⁷ *Reformy Marie Terezie a Josefa II.*,⁸ *České země v éře první republiky*,⁹ *Stručný přehled dějin a kultury*,¹⁰ *Pod habsburským orlem*,¹¹ *Dějiny české, 20. století o sobě*.¹²

Dále jsem se v těchto jednotlivých kapitolách díky údajům z *kroniky obecné školy 1890-1953* zabývala konkrétní situací ve škole. Například uvádím údaje o žácích,

¹ BISTRICKÝ, J. a kol. *Dějiny Dačic*, Jihlava: 2002, ISBN 80-238-9658-X.

² NEKUDA, V. *Dačicko Slavonicko Telčsko*, Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2005. ISBN 80-7275-059-3.

³ KUČEROVÁ, M. a kol. *Dačický vlastivědný sborník I.*, Třebíč: 2001. ISBN 80-238-7963-4.

⁴ VAŠEK, B. a kol. *Dačice 1183-1983*, Pardubice: 1983. ISBN nevedeno.

⁵ LIŠKA, A. *Dačice ve druhém odboji 1938-1945*, Dačice: základní organizace českého svazu bojovníků za svobodu, 1992. ISBN nevedeno.

⁶ STEHLÍK, M. *Zapomenuté dějiny: Dačice ve 20. století*. Dačice: Městské muzeum a galerie, 2000. ISBN nevedeno.

⁷ VYKOUPILOVÁ, L. *Slovník českých dějin*, Brno: 1994, ISBN 80-901604-1-7.

⁸ FRAIS, J. *Reformy Marie Terezie a Josefa II.*, Třebíč: 2005. ISBN 80-7268-337-3.

⁹ KÁRNÍK, Z. *České země v éře první republiky (1918-1938)*, Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-119-1.

¹⁰ KAŠPAR, O. *Stručný přehled dějin a kultury českých zemí a Slovenska*, Pardubice: Kora, 1997. ISBN 80-85644-17-7.

¹¹ PERNES, J. *Pod habsburským orlem*, Praha: Brána, 2006. ISBN 80-7243-290-7.

¹² KVAČEK, R. a kol. *XX. Století o sobě*, Liberec: 2005, ISBN 80-86761-37-1.

jejich výuce, výuce náboženství, jací ředitelé a učitelé na škole v daných letech působili a také například jak byli odměňováni. V těchto kapitolách se dále zmiňuji také o výročních oslavách a vzpomínkách, které se ve škole uskutečnily. Uvedla jsem také mimořádné události, které se v daných letech odehrály.

Celkově jsem se snažila plnit cíl práce a co nejpřesněji, díky údajům z kroniky, popsat a přiblížit život na obecné škole v letech 1890-1953.

1. Dějiny Dačic a dačického školství do roku 1890

1.1 Historie Dačic

1.1.1 Zeměpanská ves

Dačice jsou moravské město ležící jižně od Telče na Moravské Dyji v nejjižnějším cípu Českomoravské vrchoviny.¹³

Město patří k nejstarším na Českomoravské vrchovině, první písemnou zmínku o Dačicích najdeme v kronice milevského opata Jarlocha.¹⁴

Podle kroniky si na Vánoce roku 1183 nechal kníže znojemský a markrabě moravský Konrád Ota, v Dačicích vysvětit kostel. „...zastavil se opat Gotšalk ze Želivi i u biskupa olomouckého jménem Pelhřima, který tehdy meškal u markraběte moravského Konráda, který je nazýván též Otto, neboť mu měl posvětit kostel ve vsi, která se jmenuje Dačice – in villa, quo vocatur Dassyce ...“¹⁵

Po vyvozených závěrech z tohoto zápisu v kronice, lze odvodit, že zpráva nezachycuje Dačice v jejich počátku, ale až ve fázi, kdy se proměnily z obyčejné zemědělské osady na středisko farnosti.¹⁶

O stáří Dačic svědčí také jméno končící na – ice resp. původně – ici, která patří k nejstarším jménům u nás. Jméno vzniklo touto příponou k osobnímu jménu Dak nebo Dač (odvozeno od osobního jména začínajícího na Da-, jako například Dabor, Damir, Dalibor, Dalemil, Delemysl apod. a znamenalo ves lidí Dakových nebo Dačových.¹⁷

„Názvy města v pramenech: 1183 Dassyce, 1226 plebanus de Daczicz, 1252 středov. falzum Tethziz, 1363 Tetzschicz, 1399 opidum Daczycz, 1409 De Daczicz, 1447 Daczycze, 1466 opidum Dacžicze, 1511 v Dacziczich, 1576 v městě Dacžyczich, 1633 Dacžitz, 1643 von Datzitz, 1678 Datschitz, 1846 Datschitz, Dačice.“¹⁸

Údaje o tom, že Dačice nebyly jen sídlem fary, jsou z roku 1184, kdy byly údajně také zeměpanského statku, dvorce, který obhospodařoval zeměpanský majetek nejen v samotných Dačicích, ale také v dalších vesnicích, které k němu patřily. Poslední

¹³ Srov. *Místopisný průvodce po České republice: Dačice* [online]. [cit. 2015-01-13] WWW: <http://www.mistopisy.cz>.

¹⁴ Srov. BISTRŮCKÝ J. a kol. *Zeměpanské a křížovnické Dačice*, In: *Dějiny Dačic*, s. 33.

¹⁵ Srov. VAŠEK B. a kol. *Doba feudalismu*, In: *Dačice 1183-1983*, s. 16.

¹⁶ Srov. BISTRŮCKÝ J. a kol. *Zeměpanské a křížovnické Dačice*, In: *Dějiny Dačic*, s. 34.

¹⁷ Srov. *tamtéž*, s. 35.

¹⁸ SMUTNÝ B. *Dačice*, In: *Dačicko Slavonicko Telčsko*, s. 577.

zpráva, která svědčí o tom, že Dačice jsou ještě zeměpanský majetkem, pochází z roku 1226, kdy dačický farář Martin (první jménem známý obyvatel Dačic) spolu s dalšími dvěma správci far, jsou uvedeni jako svědci na listině Přemysla Otakara I.¹⁹

Zhruba v polovině 13. století získala osada charakter trhové vsi. A od konce 30. let 13. století patřila ves Dačice pražským křížovníkům s červenou hvězdou, kteří ji na čas ztratili a zpět ji získali v 50. letech 13. století. Do roku 1335 byly Dačice prokazatelně majetkem křížovníků, poté se staly součástí bílkovského panství panů z Hradce, přičemž první doklad o vlastnictví panů z Hradce Dačic je z roku 1364, kdy vznikl spor o Dačice a Bítov mezi pány z Hradce a pány z Lichtenburka.²⁰ Díky tomuto sporu vznikl první dochovaný doklad o příslušnosti Dačic panů z Hradce. V této listině jde o narovnání sporů mezi bratry Jindřichem, Oldřichem a Heřmanem z Hradce na jedné straně a bratry Jindřichem, Janem a Jiřím z Bítova na straně druhé.²¹

1.1.2 Vznik města za pánů z Hradce

S městem v Dačicích můžeme počítat přibližně ve stejné době jako se vznikem měst v Telči a ve Slavonicích asi krátce před r. 1354. Město vzniklo za pánů z Hradce, jejichž erbovní znamení je dodnes v městském znaku Dačic²² (zlatá pětilistá růže)²³.

Se vznikem města vznikl také nový organizmus, kdy se centrum přeneslo ze svatovavřínecké osady okolo Kostelního náměstí pod kopec, kde vzniklo dnešní Palackého náměstí. Jeho trojúhelníkový tvar, který udávají vycházející ulice, ukazují směr cest, které se zde křížovaly. Je to nejdůležitější spojnice hlavních komunikací na Jindřichův Hradec, Telč a Slavonice.

Město nebylo obeháno zděnými hradbami, jak to bylo u pozdě vzniklých měst, vchody do ulic se uzavíraly pouhými závory nebo vraty. V jedné věci se město pánů z Hradce od jejich dalších měst – Telče a Slavonic lišilo. Poloha města na svahu a v blízkosti řeky nedovolovala vybudování fortifikačního systému zesíleného vodními nádržemi. Tou nejcennější památkou, která se dochovala dodnes, je ekologická hodnota. Ta se zachovala od 14. století a zasluhuje toho nejvyššího stupně ochrany. Půdorys, parcelní členění a komplex nezastavěných zahrad, tvořících zelené plíce města.

¹⁹ Srov. BISTRŮCKÝ J. a kol. *Zeměpanské a křížovnické Dačice*, In: Dějiny Dačic, s. 35-36.

²⁰ Srov. SMUTNÝ B. *Dačice*, In: Dačicko Slavonicko Telčsko, s. 579.

²¹ Srov. BISTRŮCKÝ J. a kol. *Za pánů z Hradce*, In: Dějiny Dačic, s. 52.

²² Srov. tamtéž, s. 60.

²³ Srov. Dačice: *informace o městě* [online]. [cit. 2015-01-19]. WWW:<http://www.dacice.cz>.

Z původní svatovavřínecké osady byl hned při založení do areálu nového města začleněn kostel sv. Vavřince, který se stal městským kostelem farním a byl jedinou celokamennou budovou v Dačicích.

Dačice byly poddanským městem, které bylo silně závislé na své feudální vrchnosti. Z roku 1414 je první zmínka o reprezentantech městské správy, o rychtáři, purkmistrovi a městské radě. Roku 1454 je poprvé městská správa představena jmenovitě. Dačice byly v době pánů z Hradce drženi při zemi a teprve nová vrchnost, Krajíři z Krajku, o ně začaly ve větší míře pečovat a město se rozvíjelo. V polovině 15. století začal zápas o rozhodující vliv ve městě mezi městskou samosprávou s purkmistrem a městskou radou a rychtářem, zástupcem feudální vrchnosti. Ze záznamů plyne, že ještě v roce 1487 vrchnost vybírala vedle typicky městských poplatků ještě tzv. městské dávky čili lozunku tržních poplatků, poplatků z mýta, vaření piva a dávek z masných krámů a také naturální dávky ovsa a slepic.²⁴

1.1.3 Doba Krajířů z Krajku

Cela krajířovská doba v Dačicích, tedy období od poloviny 15. století do počátku 17. století se dá ztotožnit s obdobím, kdy v českých zemích došlo k podstatným změnám ve všech oblastech. Například v kulturní oblasti došlo k nástupu renesance, která se v Dačicích nejvýrazněji projevila od druhé poloviny 16. století, ve vnějším vzhladu města. V oblasti náboženské došlo k náboženským válkám a vzniku nově se utvářejících náboženských vyznání. Například jednota bratrská, vedle tradičního utrakvismu, zanechala své stopy i v Dačicích. Kdy právě Krajířové patřili mezi přední zastávce jednoty v Čechách i na Moravě a přímo podporovali české bratry v Dačicích minimálně do poloviny 16. století. V tomto období došlo k velkým změnám i v oblasti hospodářské, kdy docházelo k stále větší potřebě peněz. Došlo k výraznému rozvoji místního obchodu a výroby. Místní řemeslná výroba se rozvíjela v návaznosti na rozvoj hustoty sítě místních trhů za významné podpory vrchnosti.

Krajířové z Krajku patřili v 15. a 16. století mezi přední moravské a české panské rody. Majetek pánů z Krajku, se v průběhu 15. století značně rozrostl, a na přelomu století 15. a 16. se rod rozdělil na moravskou a českou větev.

²⁴ Srov. BISTRICKÝ J. a kol. *Za pánů z Hradce*, In: Dějiny Dačic, s. 60 - 65.

Historie Dačic je s rodem Krajířů z Krajků spjata od roku 1459, kdy městečko Dačice spolu s rozsáhlým zbožím bílkovským koupil od poručníka nedospělých sirotků pánů z Hradce Wolfgang Krajíř z Krajků za sumu 10 800 zlatých uherských. K Dačicím patřily i vsi Lipolec, Hostkovice, Radlice, Volfířov, část Němčic (Dolních), zaniklá Veleš, Hříšice, Dobrohošť, Manešovice, Chlumec, Hradištko, Stráň, Borek, Toužín, Matějovec, Radíkov, Stojecín, Vlastkovec, Stáلكov a další již zaniklé vsi a několik pustých vsí.²⁵

Kolem roku 1460 dal Wolfgang Krajíř z Krajků Dačicím odúmrť a na jeho žádost král Jiří roku 1464 udělil Dačicím druhý jarmark. „*Odúmrť bylo právo feudální vrchnosti dědit po svém podřízeném majetek, pokud dotyčný zemře bez mužských potomků*“.²⁶ Roku 1487, kdy se otec Wolfgang cítil příliš nemoc a stár, ponechal městečko Dačice a vsi Strání, Toužín, Lipolec, Hostkovice a Cizkrajov svým synům a dědicům Lipoltovi a Oldřichovi.²⁷

Doba Krajířů z Krajků znamenala zlaté období v dějinách města, došlo k rozrůstání města všemi zeměpisnými směry. Na krajířovské období dodnes upomínají názvy některých ulic. Kolem poloviny 16. století se začala rýsovat renesanční podoba města. Vinou několika požárů, které byly ničivé, se z ní příliš nedochovalo a představu o ní si můžeme utvořit jen z městských vedut ze 17. a 18. století.

Jelikož si Krajíři vybrali Dačice za své sídelní město a centrum panství, bylo zde již od konce 15. století budováno jejich první zdejší sídlo. Počátky této stavby je možno hledat nejpozději po roce 1489, kdy se v Dačicích usadil Jindřich Krajíř. Na vznik panského obydlí napovídají i dispoziční vztahy, prostorové členění a charakter a technika zdiva, přičemž stavení v jižní části obvodové zástavby může být ještě starší. Obytná budova, která vznikala za Jindřicha Krajíře, byla zřejmě budována velmi rychle, aby mohla být brzy užívána a nebyla příliš reprezentativní. Ani neustálá modernizace prvního panského sídla, nemohla zabránit tomu, že přestalo svým majitelům vyhovovat a bylo záhy nahrazeno tzv. Starým zámkem, který je od prvního vzdálen jen několik desítek metrů, blíže k náměstí. Starý zámek není celkovým svým charakterem zámkem v pravém slova smyslu, ale spíše renesančním městským palácem severoitalského typu a byl postaven v letech 1572-1579 za Albrechta Krajíře a jeho manželky Magdaleny z Vřesovic. Netrvalo to dlouho a po dostavbě Starého zámku začal nový majitel Dačic

²⁵ Srov. BISTRICKÝ J. a kol. *Doba Krajířů z Krajků*, In: Dějiny Dačic, s. 67-70.

²⁶ VYKOUPILOV L. *Slovník českých dějin*, s. 216.

²⁷ Srov. SMUTNÝ B. *Dačice*, In: Dačicko Slavonicko Telčsko, s. 579.

Oldřich Krajíř s budováním tzv. Nového zámku. V polovině 16. století, v době velkého rozkvětu města, byla zbudována také nová radnice s přílehlou věží, jejíž stavba byla dokončena v roce 1559. Z původní renesanční radnice se mnoho nedochovalo, protože radnici mnohokrát zasáhly požáry. Ovšem dominantou města je již od konce 16. století věž farního kostela, která byla budována v letech 1586-1592 společným nákladem Oldřicha Krajíře a dačické obce.²⁸

Od druhé poloviny 15. století, ale ještě výrazněji ve století 16., došlo v souvislosti se změnami v hospodaření v našich zemích k rozvoji sítě místních trhů a nejinak tomu bylo i v Dačicích. Již z předhusitského období mělo městečko výroční trh konaný na svátek sv. Vavřince a z tohoto předchozího období byl také již týdenní trh na obilí. V roce 1464, udělil na žádost Wolfganga Krajíře král Jiří Poděbradský Dačicím další výroční trh - jarmark, který se měl konat na sv. Mikuláše. Třetí jarmark byl Dačicím udělen císařem Ferdinandem I. roku 1562, tento jarmark byl stanoven na čtvrtek po druhé neděli postní. Všechna tato privilegia na konání jarmarků a týdenních trhů potvrdil svou listinou císař Maxmilián II. v roce 1565.²⁹

Dačice dostaly i mnoho privilegií hospodářsko-spoločenského i politického charakteru. Bylo to tedy zejména právo konat trhy, právo vařit pivo, právo mlóvé a další.

Co se týká dačických cechů, tak počátky jsou zaznamenány převážně v 16. století. Nejstarší cech měli řezníci, kdy jim roku 1526 udělil Jindřich Krajíř artikule³⁰: „...*předstoupili před mne cechmířtři a mířtři poctivého řemesla řeznického z měřtečka mého Dačic, lidé poddaní moji s pilnú i snažnú prosbú jsú mne žádali za potvrzení cechu svého i jiných řáduov, k témuž řemeslu řeznickému příslušejících...k cechu jsem jim povolil a mocí listu toho povoluji nyní i na časy budúcí...*“

Cechy mě dále pekaři a mlynáři (1556), řevci a koželuhy (1576), krejčí (1577), kováři, koláři, bednáři a zámečníci (1577), kožešníci (1585), tkalci (1588), soukeníci (1592). Svůj cech měli i barvíři (1562).³¹

Náboženské poměry v Dačicích na konci 15. století a celého století následujícího byly v převaze utrakvistů, kteří zasedali v městské radě a měli dohled nad kostelem

²⁸ Srov. BISTRICKÝ J. a kol. *Doba Krajířů z Krajku*, In: Dějiny Dačic, s. 80-84.

²⁹ Srov. tamtéž, s. 99 – 100.

³⁰ Srov. VAŠEK B. a kol. *Doba feudalismu*, In: Dačice 1183-1983, s. 27.

³¹ Tamtéž.

a farou a také nad městskou školou. Rada měla za úkol dosazovat faráře, zvoníka a učitele.

Někdy před rokem 1585 vzniklo při dačickém kostele i literátské bratrstvo. Bratrstvo bylo založeno na cechovním principu a jejich hlavními povinnostmi byla účast na bohoslužbách a církevních slavnostech, zpěv ve sboru a další činnost spojená s žádaným zbožným životem. Jelikož toto bratrstvo pěstovalo především chrámový sborový zpěv, nechali si členové zhotovit tzv. graduál, tedy velkou zdobenou knihu, která obsahovala náboženské písně zpívané při mši. Tento graduál je dodnes uložen v dačickém muzeu.³²

Po smrti posledního mužského potomka rodu pánů z Krajku Oldřicha Krajíře, nad jehož hrobem byl rozlomen rodový erb, připadlo dačické panství jeho sestře Kateřině. Kateřina, která se sama titulovala jako dědičná paní města Dačic a panství dačického v roce 1601 potvrdila na žádost purkmistra, rady a celé dačické obce Dačicím dosavadní privilegia udělená jejími předky. Tyto privilegia se týkala práva odúmrtí a správy sirotčích záležitostí a současně vydala řád pro vaření a čepování piva a pro šenkování vína.

Dačické panství však Kateřina nedržela dlouho. Roku 1610 město a panství Dačice prodala za 106 000 zlatých Vilému Dubskému z Třebomyslic.³³ *„Předmětem prodeje byly dva zámky s městem, pivovarem, podacím a mýtem, městečko Lipolec a vsi Liděřovice, Bílkov s mýtem, Volfířov, Dolní Němčice, Chlumeč s mýtem, Urbaneč, Pěčín, Hříšice, Dobrohošť, Manešovice, Třebětice, Borek, Hradištko, Toužín, Mutišov, Hostkovice a Valtínov.“*³⁴

1.1.4 Za Berků a ve víru třicetileté války

Zatímco 16. století a vláda Krajířů z Krajku byla pro Dačice zlatou dobou v dějinách města. Tak 17. století přineslo válečný konflikt a jedno z nejhorších období, které Dačice zažily.

Vilém Dubský pocházel ze starobylé rytířské rodiny z Prácheňska a vlastnil na Moravě několik panství. Přičemž Dačice byly jeho nejcennějším majetkem. V roce 1619 měl na svých statcích 1070 usedlých poddaných a z toho bylo 615 na panství

³² Srov. BISTŘICKÝ J. a kol. *Doba Krajířů z Krajku*, In: Dějiny Dačic, s. 106-110.

³³ Srov. tamtéž, s. 75-80.

³⁴ Tamtéž.

dačickém. Bohatství, které vlastnil, bylo příčinou, že byl roku 1612 přijat do panského stavu. Vilém Dubský nechal na dačické panství vyhotovit roku 1614 nový urbář, kde byly zapsány všechny povinnosti poddaných.³⁵

Již na počátku třicetileté války, tedy v roce 1620 byly Dačice vydrancovány Dampierrovým císařským vojskem z rakouského Drossendorfu. Rok 1620 a léta další byly pro Dačice osudné, město trpělo po všech stránkách. Mnozí měšťané byli povražděni, mezi nimi i purkmistr Václav Koželuh.

Městské knihy podávají smutný obraz té doby, podrobně zachycují vydání na vydržování vojska i ukládané výpalné. Dle údajů měly tehdy Dačice 178 domů, mezi nimiž bylo mnoho domů spálených a pustých. V letech 1621-1622 a 1627-1628 trpěli obyvatelé častými průchody vojsk.³⁶

Velmi brzy o Bílé hoře bylo Vilému Dubskému zabaveno dačické panství z důvodu konfiskace jeho majetku. Byl totiž na seznamu těch, co mluvili proti papeži, císaři a víře katolické. Ještě v roce 1626 se Vilém Dubský marně pokoušel o vrácení svého konfiskovaného majetku u císaře.

V roce 1623 prodala královská komora konfiskované panství Dačice podle rozhodnutí císaře Ferdinanda II. za 105 000 zlatých moravských tomu, kdo o ně usiloval nejvíce, tedy Lvu Burianu Berkovi z Dubé a Lipé. Z původní ceny mu bylo sleveno 25 000 zlatých, z důvodu, že panství Dačice bylo zruinováno vojáky.

Lev Burian Berka byl vysokým úředníkem katolické strany a zastával úřady nejvyššího maršálka v Království českém a nejvyššího komorníka Markrabství moravského. Byl také nejvyšším zemským sudím na Moravě. V Čechách vlastnil ještě několik panství. Svého nového sídla Dačic si však kvůli zaneprázdnění úřady příliš neužil. Roku 1626 zřídil, kvůli zabezpečení majetku pro svoji rodinu, fideikomis – „žádost, aby dědic něco plnil třetí osobě po zůstavitelově smrti jako mravní povinnost. Majetek, který ve feudálním rodu přecházel na určené následníky jako nezcižitelný rodinný celek.“³⁷, jehož dědicem ustanovil syna Matyáše Ferdinanda.

Jako horlivý katolík se rozhodl radikálně řešit náboženské poměry v Dačicích, kde velká část obyvatel byla nekatolického vyznání. Byli zde především utrakvisté, kteří ovládali dačický kostel a dále měla silnou pozici ve městě i jednota bratrská – rozšířená i mezi šlechtou v okolí. Roku 1624 vydal Berka příkaz z Prahy, svému úředníku

³⁵ Srov. BISTŘICKÝ J. a kol. *Za Berků a ve víru třicetileté války*, In: Dějiny Dačic, s. 115-117.

³⁶ Srov. VAŠEK B. a kol. *Doba feudalismu*, In: Dačice 1183-1983, s. 34-35.

³⁷ VYKOUPILOV L. *Slovník českých dějin*, s. 86.

v Dačicích – Jiřímu Kroužkovi, aby do dvou dnů nekatoličtí kněží opustili dačické panství. A dále, aby pořídil inventář zařízení a kostely uzamknul. Kostely měly zůstat zamčeny, dokud na ně nebudou dosazeni katoličtí kněží.

Nejvíce město trpělo při průtáhách vojsk. Kritická situace nastala v roce 1623, kdy se ve městě zabydly dvě kornety jízdy císařského generála dona Baltazara Marradase. Začal nedostatek jídla a chudý lid trpěl na úkor vojska hladem. Po 11 týdnech pobytu bylo rozhodnuto a jedna korneta z Dačic odtáhla.

Ovšem situace ve městě byla katastrofální ještě před vpádem vojska, neboť na tradičním jarmarku bylo velmi drahé. Dále si také Berka vyžádal, aby byly zvýšeny důchody z panství a zdražilo se vaření piva.³⁸

Další zvrat nastal roku 1626, kdy horlivý katolík Lev Burian Berka z Dubé náhle zemřel. V této době nebyl ještě syn Matyáš Ferdinand plnoletý, takže moravské statky a tedy i Dačice byly až do jeho plnoletosti považovány za sirotčí a zemský soud svěřil majetek do správy kardinála Ditrichštejna. Dále v roli úředníka správce byl zvolen Jiřík Kroužek, osvědčený hospodář.

Ve druhé polovině 20. let 17. století nastala pro Dačice klidnější doba. Tyto klidnější poměry umožnily dačickým soukeníkům, aby obnovili svoje obchodní styky do Dolních Rakous. K tomu přispělo privilegium z roku 1629 udělené císařem Ferdinandem II., které jim umožňovalo navštěvovat výroční a týdenní trhy a prodávat volně své výrobky. V této době patrně se svým podnikáním začínal i soukenický mistr Matěj Jiří Kapeta, o kterém se ještě v této kapitole blíže zmíním.

Kardinál Ditrichštejn měl mnoho výtek na hospodáře Jiříka Kroužka ve věcech hospodaření a víry.

Další zlom nastal v roce 1636 po úmrtí kardinála Ditrichštejna. V tuto dobu navázal Jiřík Kroužek větší kontakt s matkou oprávněného dědice Františkou Hypolitou Berkovou. Téhož roku 1636 dosáhl mladý Matyáš Ferdinand Berka z rozhodnutí císaře věku plnoletosti a mohl se tak ujmout majetku, který mu náležel. Roku 1639 byl nový majitel Dačic požádán o potvrzení výsad, které Dačicím udělili dříve Krajíři a i jeho otec.³⁹

Následující rok, díky válečným událostem podléhaly Dačice nekonečným nájezdům vojsk. Válečná situace na Moravě se o mnoho zhoršila v roce 1642, kdy

³⁸ Srov. BISTRICKÝ J. a kol. *Za Berků a ve víru třicetileté války*, In: Dějiny Dačic, s. 121-127.

³⁹ Srov. tamtéž, s. 129-134.

do země vpadli Švédové vedeni generálem Torstenssonem. Z dopisu pro hraběnku Berkovou od dačického faráře se dozvídáme, že dačický lid má veliký strach z několika tisíc vojáků, kteří táhnou na Moravu.⁴⁰

6. ledna 1644 se mladý Berka vrátil z cest a chystal se provést změny na svém panství. Chtěl navštívit Dačice a poté přikoupit statek blízko Dačic. To ale bohužel již nestihl, protože 20. srpna 1644 jako svobodný bez testamentu zemřel.

Jeho náhlou smrtí nastala složitá situace, kdy musel soud rozhodnout, komu budou patřit Bukovské statky v Čechách a na Moravě. Tímto tedy začal složitý soudní spor o pozůstalost, jenž byl ukončen až smlouvou mezi Fürstenberky a Václavem Albrechtem Vrbnou jako dědicem Berků. V roce 1645 byl také své funkce zbaven dlouholetý úředník a hejtman Jiří Kroužek a novým dačickým regentem byl zvolen Jan Jiří Holzmayer.⁴¹

1.1.5 V době sporů mezi Berky a Fürstenberky

Švédové přivedli Dačice takřka k zániku. Město bylo vydrancováno a muselo hodně platit. Jak dokazují účty, bylo vojákům zapláceno: výpalné, za koně, oblečení, za víno a maso 729 zlatých. Dále 5 286 mázů piva, 2 646 liber másla, chleba, seno, oves a mnohé další.⁴²

Období 2. poloviny 17. století až po 2. desetiletí 18. století se zapsalo do dějin města jako doba náprav škod vzniklých díky třicetileté válce. Byla to také doba nejistoty, protože nebyl vyřešen spor o berkovské dědictví a to nijak nepřispívalo k rozvoji města. Fürstenberkové vládnoucí městu a panství spravovali místní záležitosti pouze přes zvoleného regenta. Hlavním úkolem regenta bylo získávat co největší důchod, který posílal vrchnosti, která v Dačicích nesídlila.

Spor mezi Berky a Fürstenberky trval 70 let. V první etapě měli moravské statky v držení Fürstenberkové a Berkové usilovali o Dačice jako o součást berkovského fideikomisu. A v druhé etapě zemský soud rozhodl ve prospěch Berků a Fürstenberkové se odvolali. Konečné rozhodnutí padlo 17. ledna 1673, kdy udělil tribunál Berkovi dědičné vlastnictví. Nový dosazený majitel Dačic František Antonín Berka byl také dlouholetým císařským vyslancem ve Španělsku, Švédsku, Nizozemí a v Benátkách.

⁴⁰ Srov. BISTRICKÝ J. a kol. *Za Berků a ve víru třicetileté války*, In: Dějiny Dačic, s. 135-140.

⁴¹ Srov. tamtéž, s. 141.

⁴² Srov. VAŠEK B. a kol. *Doba feudalismu*, In: Dačice 1183-1983, s. 35.

F. A. Berka jako bezdětný odkázal město a panství Dačice svojí sestřenicí Františce Rosálii Kinské rozené Berkové, která po jeho úmrtí v roce 1706 město dostala. Ta v roce 1714 učinila svým dědicem na Dačicích svého nevlastního bratra Václava Albrechta z Vrbna a Bruntálu, s nímž se Fürstenberkové smířili.

Hrabě z Vrbna a Bruntálu, byl císařský komoří a zemský hejtman Lehnického knížectví ve Slezsku. V Dačicích také nesídlil, neboť byl vázán svými úředními povinnostmi ve Slezsku. Dačice vlastnil necelá dvě desetiletí.⁴³

Výrazem prosperity města po dlouhém válečném konfliktu bylo obnovení obchodů a řemesel ve městě. Nejvýznamnějším cechem ve městě byli soukeníci, kteří se řídili cechovními privilegii z roku 1592. Také další cechy pokračovaly ve své činnosti. Byly to především cechy zabývající se produkcí potravin, jako řezníci a pekaři, ale také cechy zhotovující tkaniny, obuv a další výrobky.⁴⁴

Za důležité považují zmínit nejvýraznější osobu 17. století v dějinách Dačic. Po kterém byla díky jeho zásluhám pojmenovaná jedna z dačických ulic. Byl to Matěj Jiří Kapeta, dačický měšťan, dlouholetý primátor a především soukenický podnikatel. Ve všeobecném povědomí je především známý jako zakladatel a mecenáš dačického františkánského kláštera. Dochované městské knihy podávají svědectví o jeho péči o blaho města, osvětlují mnohé o jeho finančních aktivitách v souvislosti s dačickou vrchností Berky a Fürstenberky. Během svého poměrně dlouhého života věnoval mnoho peněz na dobročinné účely. Podporoval špitál u kostela sv. Anny na Stráňském předměstí a jeho zásluhou přišli do Dačic roku 1659 františkánští mniši. Pro ně také nechal roku 1660 postavit klášter ve stylu střízlivého baroka. Stavba této konventní budovy byla dokončena roku 1664. Po Kapetově smrti se z jeho odkázaných peněz začalo s další stavbou klášterního kostela sv. Antonína Paduánského, která byla dokončena roku 1677.⁴⁵

Ve srovnání s roky třicetileté války nebyly nyní průtahy vojska směrem do Vídně a Uher již takovým nebezpečím. Do ulic města se ve druhé polovině 17. století a v prvních desetiletích 18. století vrátili všední starosti a život zde plynul svým pomalým tempem.⁴⁶

⁴³ Srov. BISTRŮCKÝ J. a kol. *V době sporů mezi Berky a Fürstenberky*, In: Dějiny Dačic, s. 147-156.

⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 157-160.

⁴⁵ Srov. SMUTNÝ B. *Matěj Jiří Kapeta, dačický primátor a soukenický podnikatel ve světle svého testamentu z roku 1671*, In: Dačický vlastivědný sborník I., s. 47-50.

⁴⁶ Srov. BISTRŮCKÝ J. a kol. *V době sporů mezi Berky a Fürstenberky*, In: Dějiny Dačic, s. 171-172.

1.1.6 V osteinském století a za osvícenských reforem

Od konce 20. let 18. století se panství Dačice v době napoleonských válek dostalo na osm desetiletí do držení nových majitelů, kterými byl německý šlechtický rok Osteinů.

Osteinové byli německá říšská šlechta, která měla majetek také v Alsasku na neklidném francouzsko-německém pomezí. Čtvrtý syn Jana Františka Šebestiána Jindřich Karel rozšířil rodový majetek na Moravě, zakoupením pro sebe a své dědice roku 1728 panství Dačice od hraběte Václava Albrechta z Vrbna a Bruntálu za 426 000 zlatých na základě uzavřené kupní smlouvy.

Nový majitel Dačic hrabě Jindřich Karl Ostein byl již v době koupě Dačic císařským komořím a ašským dvorním radou. Za doby prvního Osteina došlo ke stavebním úpravám na dačickém zámku, který dostal barokní vzhled.

Po úmrtí hraběte Jindřicha Karla Osteina, byly jeho synové ještě nezletilý, takže byl majetek spravován poručníky. Prvorozený Jan Fridrich Karel Maxmilián se správy města ujal po dosažení plnoletosti na počátku roku 1766 a musel se o majetek dělit se svým mladším bratrem Filipem Františkem Karlem.

Po úmrtí Filipa Karla získal Jan Fridrich i bratrův podíl majetku. Od roku 1759 byl Jan Fridrich ženatý s Marií Annou Luisou, za svobodna paní Dalbergovou, a protože po úmrtí jejich jediné dcery zůstalo manželství bezdětné, rozhodl se, adoptoval svého synovce Fridricha Karla Antona Dalberga, jenž zdědil majetek a také jméno a znak Osteinů. Tímto způsobem se Dačice dostaly do držení svého posledního feudálního majitele.⁴⁷

Vždy s nástupem nového panovníka bylo snahou města, aby byla potvrzena jeho privilegia, zejména udělené trhy. Také aby byl případně počet trhů rozšířen. To se podařilo v roce 1732, kdy císař Karel VI. udělil Dačicím čtvrtý výroční trh na neděli po svátku sv. Františka Serafinského. Město si také v 18. století nechalo potvrdit svoje dříve udělená privilegia. Za vlády Marie Terezie bylo také přislíbeno, že město bude ochráněno a nedopustí, aby mu někdo pod přísným trestem škodil. Také její syn císař Josef II. po svém nástupu na trůn potvrdil Dačicím privilegia, kdy byla také přislíbena ochrana města pod těžkým trestem.

V době tereziánské a josefínské začal stát stále více zasahovat do vnitřní správy měst. Města byla rozdělena z moci úřední do tří kategorií. Přičemž Dačice byly

⁴⁷ Srov. BISTRICKÝ J. a kol *V osteinském století a za osvícenských reforem*, In: Dějiny Dačic, s. 173-176.

zařazeny do druhé kategorie měst, kde byl neúplný magistrát spojen se zbytky staré rady.⁴⁸

Město mělo možnost v letech 1740-1742 poznat opět nepřátelské vojsko ve svých ulicích a všechny strasti s tím spojené. V roce 1742 se jako spojenci Pruska v boji proti Marii Terezii objevili na Moravě Sasové. 23. února 1742 obsadila dačický zámek saská jízda, pěchota a dělostřelectvo pod vedením generálporučíka Karla Jasmuda.

Dále v roce 1748 zažily Dačice průchod ruských pomocných vojenských sborů na cestě přes Moravu na bojiště do západní Evropy.⁴⁹

Zásadní rok pro Dačice byl rok 1775, kdy neudržitelnost robotních a nevolnických poměrů na venkově vedla k vypuknutí velkého selského povstání a to nejprve v březnu v Čechách a později v létě také na Moravě. Jednalo se o nově vyšlý robotní patent, podle kterého měla být robotota omezena jen na tři dny v týdnu a jenž je vrchnostmi záměrně zadržován. Výsledkem toho bylo, že v době největších prací na polích sedláci odpírali robotovat. Vše se vyřešilo o dva dny později, kdy největší provinilci byli potrestáni několika ranami holí, čímž nastal klid. Hospodářský ředitel dačického panství mohl tedy nahlásit opětovné řádné robotování poddaných a prominutí vzpoury.⁵⁰

Dačice také zasáhly napoleonské války, když nepřátelská vojska vstoupila koncem roku 1805 na Moravu. Jednalo se o francouzskou armádu a její německé spojence. V Dačicích tehdy mělo dojít ke střetu obyvatelstva s cizím vojskem, ale to nelze doložit jinými prameny, takže nelze tuto událost pokládat za věrohodnou.⁵¹

V 18. století se začaly objevovat pronikavé změny nejen v průmyslové výrobě. Byla to doba, kdy cechovní a řemeslné malovýroby se začínaly rozpadat a vznikaly manufakturní velkovýroby. Bylo zřejmé, že další vývoj zemědělství a průmyslu není možný bez uvolnění pout nevolnictví. Velká změna nastala tedy v roce 1781, kdy došlo ke zrušení nevolnictví. Nejvýznamnějším pokrokem byla dělba práce, díky níž se výroba ve srovnání s cechovními řemesly zrychlovala a zvyšovala.

V roce 1782 Josef II. potvrdil městu privilegia a ve Starém Hobzí u Dačic vznikla bavlnářská manufaktura, jedna z nejvýznamnějších na Moravě.⁵²

⁴⁸ Srov. BISTRICKÝ J. a kol. *V osteinském století a za osvícenských reforem*, In: Dějiny Dačic, s. 176-177.

⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 182-183.

⁵⁰ Srov. tamtéž, s. 181-182.

⁵¹ Srov. tamtéž, s. 184-185.

⁵² Srov. VAŠEK B. a kol. *Doba feudalismu*, In: Dačice 1183-1983, s. 39.

Rok 1781 byl také významný vydáním tolerančního patentu, podle kterého bylo tolerováno vyznávání jiného náboženství než jen katolického. To se ovšem přímo Dačic netýkalo, protože zde bylo obyvatelstvo jak pod náboženským dohledem místní fary, tak také vystaveno působení františkánského kláštera. Tato reforma umožnila poddaným dačického panství ve vsích výše položených západně od Dačic, tajným nekatolíkům opět se přihlásit k víře svých předků.⁵³

1.1.7 Za Dalbergů a v revolučním roce 1848

Období první poloviny 19. století bylo pro Dačice úsekem dějin, kdy měla po půl století ještě nad městem moc poslední vrchnost, rod Dalbergů, jenž na dačickém zámku vystřídal své příbuzné Osteiny.

Šlechtický rod komořích z Wormsu, pánů Dalbergů, byl starou německou šlechtou. Mladý Ostein-Dalberg, kterého adoptoval jeho strýc Jan Fridrich Karel, Maxmilián Ostein byl roku 1810 povýšen do hraběcího stavu. Aktivně bojoval jako důstojník pluku v napoleonských válkách. Po skončení tažení se vrátil do Vídně, kde po náhlé a krátké nemoci v roce 1814 zemřel. Majetek, tak přešel na jeho mladšího bratra svobodného pána Karla Antonína Maxmiliána Dalberga, který byl pro Dačice poslední vrchností. Ten se snažil na svém panství zavést pořádek a odstranit největší nepořádky způsobené úředníky.⁵⁴

Po skončení napoleonských válek došlo koncem 20. let 19. století také v habsburské monarchii k obnově pokusů s výrobou cukru z cukrové řepy. Prvním řepným cukrovarem v roce 1829 v habsburské monarchii se stal cukrovar na dačickém panství, přesněji v hospodářském dvoře v Kostelním Vydří. Založení samotného cukrovaru na jihozápadní Moravě bylo nepochybně dílem generálního zplnomocněnce dalbergovských panství Františka Grebnera, pensionovaného armádního nadporučíka, rytíře francouzského královského řádu, jenž působil na dačickém panství od roku 1826.

František Grebner, chtěl sám v praxi dokázat, že i v habsburské monarchii je možno s úspěchem vyrábět cukr z cukrové řepy. Přibral k sobě i svého mladšího bratra Tomáše Grebnera, který vystudoval chemii a praktickou výrobu poznal za pobytu ve Francii. Ovšem po vysazení cukrovky v roce 1829 zjistili, že drsné podnebí a půda na Dačicku je málo vhodná k pěstování cukrové řepy, takže cukrovar trpěl nedostatkem

⁵³ Srov. BISTRŮCKÝ J. a kol *V osteinském století a za osvícenských reform*, In: Dějiny Dačic, s. 193.

⁵⁴ Srov. BISTRŮCKÝ J. a kol *Za Dalbergů a v revolučním roce 1848*, In: Dějiny Dačic, s. 199-204.

kvalitní suroviny. To byla hlavní příčina zániku cukrovaru v Kostelním Vydří spolu s nedokonalou technologií výroby.⁵⁵

Na výrobní tradici v Kostelním Vydří i přes počáteční neúspěch navázaly rafinerii cukru v roce 1833 přímo v Dačicích. K tomuto činu byl František Grebner povzbuzen císařským dekretem z roku 1831, kterým byla zrušena na deset let daň ze zisku z cukrovarnické výroby. Nový podnik přinesl hospodářské oživení města a zaměstnání pro místní obyvatelstvo. Grebner měl společníka Jeana Baptistu, rakouského podnikatele, který zajišťoval nákup surového cukru v Terstu a jeho dopravu do Dačic.

Po rozběhnutí podniku se rafinerie dostala do finančních potíží a bylo potřeba zvýšit kapitál, byl také přijat třetí společník J. W. Sartorio. Grebner se dostal do dluhů a odvolal se na své zdraví a vzdal se vedení podniku.⁵⁶ Na jaře 1840 společníci rozhodli o novém řediteli, kterým byl Jakub Kryštof Rad z Vídně. Radovým příchodem s manželkou nastalo v historii dačické rafinerie cukru nejvýznamnější období. Byla rozšířena výroba a cukrem z Dačic byla zásobována města na jihozápadní Moravě, v jižních a východních Čechách a i v rakouském pohraničí. Dačické homole cukru se také prodávaly ve Vídni, Lvově, Pešti, Brně.⁵⁷

K lepšímu využití některých výrobků a ke zlepšení bilance hospodaření založil Jakub Kryštof Rad již druhý rok po svém příchodu, výrobu kandovaného ovoce, cukrovinek a čokolády.⁵⁸

Nejvýznamnější byl ovšem rok 1841. Kdy dostal J. K. Rad nápad vyrábět cukr ve formě malých kostek. Podnětem mu měla být jeho manželka Juliana, která se prý jednoho dne při sekání cukrové homole zranila. Koncem roku 1842 požádal Rad dvorskou komoru ve Vídni o udělení privilegia k výrobě kostkového cukru v Dačicích, které mu bylo propůjčeno dne 23. ledna 1843. V Dačicích se tedy začal vyrábět první kostkový cukr na světě.⁵⁹

Rafinerie pracovala do roku 1852, kdy byla zrušena, neboť její výrobky se staly neschopné konkurence s cukrovary a rafineriemi vznikajícími na Moravě.⁶⁰

⁵⁵ Srov. SMUTNÝ B. *Po stopách kostky cukru v Dačicích, o jednom světovém prvenství* s. 6-18.

⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 19-32.

⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 33-45.

⁵⁸ Srov. tamtéž, s. 46-48.

⁵⁹ Srov. tamtéž, s. 52-67.

⁶⁰ Srov. tamtéž, s. 93-95.

K roku 1843 měly Dačice, 2090 obyvatel z toho 994 mužů a 1096 žen. Obyvatelé bydleli ve 370 domech a tvořili 500 domácností. Z nich se živilo 132 zemědělstvím, 131 živnostmi, 64 oběma uvedenými možnostmi, 22 různými ručními pracemi a 151 bylo odkázáno na nádenickou práci.⁶¹

Poklidný život města se opět změnil v revolučním roce 1848. V dubnu toho roku vznikla v Dačicích národní garda, aby hájila zájmy měšťanstva proti těm, kdo by v neklidné době chtěl narušovat veřejný pořádek a bezpečnost.⁶²

S revolučním rokem je také spojeno jméno dačického rodáka Matěje Mikšíčka, který byl třinácti obcemi dačického panství zvolen delegátem na Slovanský sjezd do Prahy. Byl jedním z reprezentantů a mluvčích Moravy, horlivě se zasazoval o radikálnější postup, až na něj byl vydán zatykač. Proto se skrýval u rodičů v Dačicích a poté odešel do Vídně.⁶³

Dačice se také zúčastnily sepsání několika petic Moravskému sněmu. Dačice se v roce 1849 připravovaly na změny, které měly nastat s koncem patrimoniální správy a vznikem nových státních úřadů umístěných do Dačic.⁶⁴

1.1.8 Dačice od poloviny 19. století do poloviny 20. století

Zrušením poddanství v roce 1848 ztratil svoje opodstatnění starý správní systém. V březnu 1849 vzniklo prozatímní obecní zřízení, podle kterého byly obce organizovány jako orgány územní samosprávy. Magistrát města Dačic působil do konce roku 1849 ve složení: starosta, zkoušený rada a syndikus, nezkoušený rada a měšťan.⁶⁵

V těchto letech byla Morava rozdělena na dva kraje – krajské vlády Brno a Olomouc a 25 okresních hejtmanství, z nichž jedno bylo právě v Dačicích. „*Jeho počátečním územím byla panství Budeč, Budíškovice, Český Rudolec, Dačice, Jemnice, Slavonice, Staré Hobzí, Studená, Telč a statky Česká Olešná, Kostelní Vydří, Maříž, Palupín, Písečné, Popelín, Rancířov a Řečice. Okresní hejtmanství neboli Podkrajský úřad Dačice zahrnoval při svém vzniku 194 obcí s 65 593 obyvateli a dělil se dále na tři soudní okresy Dačice, Jemnice a Telč.*“⁶⁶

⁶¹ BISTŘICKÝ J. a kol *Za Dalbergů a v revolučním roce 1848*, In: Dějiny Dačic, s. 217.

⁶² Srov. tamtéž, s. 219.

⁶³ Srov. VAŠEK B. a kol. *Doba kapitalismu*, In: Dačice 1183-1983, s. 47.

⁶⁴ Srov. BISTŘICKÝ J. a kol *Za Dalbergů a v revolučním roce 1848*, In: Dějiny Dačic, s. 222-223.

⁶⁵ Srov. BISTŘICKÝ J. a kol *Na cestě k občanské společnosti*, In: Dějiny Dačic, s. 228.

⁶⁶ Tamtéž, s. 228.

V každé obci se zřizovaly dva povinné orgány. Jako širší orgán to byl obecní výbor volený na tříleté období, kde se rozhodovalo většinou hlasů. Jako užší orgán bylo obecní představenstvo volené z obecního výboru. To se skládalo z purkmistra nebo starosty a alespoň dvou radních. Prvním dačickým starostou podle nové obecní samosprávy se stal roku 1850 obchodník Alois Fridrich. V období od vzniku městské samosprávy do počátku první světové války se v čele města vystřídalo několik starostů. Po Aloisi Fridrichovi úřad nakrátko převzal Cyril Pešek, poté Josef Zwach a Antonín Fischer. V letech 1883 až 1886 Josef Příhoda st. Ovšem nejvýraznější postavou byl však jeho syn Josef Příhoda ml., který zastával funkci starosty po dobu 27 let.⁶⁷

Vedle politické reformy, vznikla také v roce 1850 reforma soudnictví, kdy v českých zemích začala činnost 310 okresních soudů, které nahradily soud z josefínské doby. Okresní soud v Dačicích zahájil tedy svoji činnost 1. července 1850 s funkcí sborového soudu též pro jemnický a telečský okres.⁶⁸

Obnovení ústavního života v habsburské monarchii po pádu Bachova absolutismu umožnilo také v Dačicích větší aktivitu občanů ve veřejném životě, která se projevila především v zakládání spolků. Prvním českým kulturním spolkem ve městě byl čtenářský spolek Dyje, založený v roce 1868. Poměrně záhy roku 1871 byla také založena tělocvičná jednota Sokol, jedna z prvních na západní Moravě. Další spolky ve městě pak měly hospodářsko-živnostenský charakter. Roku 1872 byl založen živnostenský konzumní spolek Spojená síla, jehož účelem byl nákup potravin, surovin a paliva a jeho úkolem byla také podpora místních živnostníků.

V 80 letech 19. století došlo k zakládání dalších spolků. Významný a potřebný pro město byl roku 1882 vznik dobrovolného sboru hasičů. K jeho vzniku vedly především velké požáry města, kdy shořelo několik domů.

Dlouholetou tradicí až do současnosti má spolek založený v roce 1884, který plnil funkci vzdělávací, zábavní, byl to ochotnický spolek Tyl. Svoji činnosti Tyl navázal na čtenářský spolek v Dačicích, jenž také podporoval divadelní činnost.

Z dalších dačických spolků nutno uvést ještě roku 1883 Řemeslnickou besedu a 1886 místní odbor Národní jednoty pro jihozápadní Moravu. Nemalý význam pro rozvoj kulturního života mělo také založení knihtiskárny Antonína Kasalého v roce

⁶⁷ Srov. BISTRICKÝ J. a kol *Na cestě k občanské společnosti*, In: Dějiny Dačic s. 232-233.

⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 229-230.

1885. Vycházela zde regionální literatura, pohlednice, kalendáře a také modlitební knížky.⁶⁹

Významný byl také rok 1875, kdy byla v Dačicích založena městská spořitelna. Spořitelna od začátku přispívala k hospodářskému povznesení města a okolí. Již v roce 1882 dosáhla výše vkladů milionové hranice.

V roce 1878 byla v Dačicích založena strojnická dílna se šesti dělníky, založil ji kotlářský mistr Jan Klang. Dílna postupně vyrostla v továrnu na výrobu hospodářských strojů. Na přelomu století zaměstnávala již 60 dělníků a do roku 1898 v ní bylo vyrobeno 30 000 strojů.⁷⁰

1.2. Historie školství

Počátky školství ve středověku jsou neodmyslitelně spjaty s životem církve. Nejstarší školy vznikaly při biskupských sídlech, kláštorech a farách. Ve farních školách se mládež učila číst, psát a počítat. Postupem času těmto typům škol vyrostla konkurence ve formě škol městských. Z důvodu rozvoje měst v oblasti hospodářské a obchodní, mělo měšťanstvo zájem na vzdělávání mládeže. Městské školy také podléhaly dohledu církve, často byly také součástí fary a učitel měl povinnost služby v kostele.

Městské školy se dělily na partikulární a triviální. Na partikulárních školách se vyučovalo především vybraným disciplínám svobodných umění, na školách triviálních se vyučování omezovalo především na gramatiku, dialektiku a rétoriku.

Díky šíření protestantismu se v druhé polovině 16. století začínaly rozvíjet školy reformační. Objevovaly se první jezuitské školy. Svou významnou roli hrály také školy bratrské, které preferovaly češtinu. Další vývoj školství poznamenala především třicetiletá válka. Městské školy téměř zanikaly a velká část z nich přešla do správy jezuitů.⁷¹

Od 16. století poskytovaly městské školy v doposud nebývalé míře vzdělání širokým vrstvám městského obyvatelstva a to i těm chudším.

⁶⁹ Srov. BISTRICKÝ J. a kol. *Na cestě k občanské společnosti*, In: Dějiny Dačic, s. 251-255.

⁷⁰ Srov. VAŠEK B. a kol. *Doba kapitalismu*, In: Dačice 1183-1983, s. 49.

⁷¹ Srov. SMUTNÝ B. *Vývoj školství*, In: Dačicko Slavonicko Telčsko, s. 499.

První zmínka o městské škole v Dačicích je z poloviny 16. století, kdy zde mohla současně působit také škola bratrská, která však nebyla veřejná a vyučoval v ní správce sboru. Stejně jako pro faráře tak i pro rektora – správce školy a kantor, byl městskou radou vytvořen řád. Dochovaly se dva takové z roku 1548 a 1585.

Oba řády obsahují mnoho povinností, které rektor i kantor měli. Některé se nám dnes, vzhledem k povolání mohou zdát i nedůstojné, jako například povinnost vybírat ve městě povarné (poplatek za vaření piva), posluhování na faře, zavírání vrat pod školou, péct oplatky pro kostel, každou sobotu vodit žáky do městských lázní a tam na ně dohlížet. Dále museli dohlížet na provoz ve škole, například aby nedocházelo ke zbytečným škodám. Také zastávali práce zvoníka, předně museli mít v úctě purkmistra a pány starší a kdykoli pro ně bylo posláno, museli ihned jít vykonávat práci písaře. Rektor i kantor se měli chovat, tak aby dávali dobrý příklad žákům. Za svou službu dostávali od města roční plat 5 zlatých a od roku 1585 12 zlatých. Také od žáků vybírali důchody, například: sabatáles – odváděný každou sobotu, dušičkáles – vybírali o dušičkách, jarmarkáles – o jarmarku, masopustáles - o masopustu, atd. Naopak chudí žáci dostávali kalafaktury – výslužky, k Vánocům a Velikonocům.

Mnoho dačických učitelů z této doby není známo jménem. Pouze Vít Bydžovský, který pokračoval v kariéře městského písaře. A další známé jméno je z roku 1582, kde je jako rektor uveden Mikuláš a roku 1612 rektor Samuel.⁷² Rektor Samuel byl posledním utrakvistickým správcem školy, jeho nástupce Bartoloměj byl již katolík.⁷³

V pobělohorském období byla městská škola pod dohledem katolické duchovní správy. V době vlády Fürstenberků došlo k postupnému poněmčování městské správy, což se odrazilo i na škole, kdy rektor Jan Branč dostal svůj dekret v roce 1722 již v němčině.⁷⁴

O poměrech na škole toho není moc známo, pouze z roku 1679 je znám údaj, že školu navštěvovalo jen 30 dětí. Škola stála poblíž hřbitova a kostela a bydlel v ní také rektor. Služba to byla chudá, město přispívalo nejen na zařízení školy, ale také například na oděv učitele. Ve škole měli svou službu také jako pomocníci mládenci,

⁷² Srov. BISTRŮCKÝ J. a kol. *Doba Krajířů z Krajku*, In: Dějiny Dačic, s. 112-114.

⁷³ Srov. BISTRŮCKÝ J. a kol. *Za Berků a ve víru třicetileté války*, In: Dějiny Dačic, s. 118.

⁷⁴ Srov. SMUTNÝ B. *Vývoj školství*, In: Dačicko Slavonicko Telčsko, s. 500.

kteří si vydělávali zpěvem v kostele nebo troubením na pozoun. Jejich odměna byla například v roce 1656 45 krejcarů.⁷⁵

V průběhu 18. století v tereziánské době došlo k reformnímu úsilí. Součástí těchto společenských změn byla také reforma školství. 6. prosince 1774 vydala Marie Terezie Všeobecný školní řád, čímž dostalo školství spolehlivou oporu v habsburské monarchii.⁷⁶

„Všeobecná vyučovací povinnost se vztahovala na děti od 6 do 12 let, které se měly v triviálních školách (základních) naučit číst, psát a počítat – měly zvládnout čtyři základní početní úkony a jednoduchou trojčlenku. Vedle náboženství, které zůstalo nejdůležitějším předmětem, se učily také nejružnějším dovednostem. Docházka však dosud nebyla povinná a zejména v období polních prací zely triviální školy prázdnou. Děti šlechticů a zámožnějších měšťanů se i nadále mohly učit doma.“⁷⁷

Dále se reforma zabývala také školami vyššího stupně, což byly školy hlavní v krajských městech, kde se vyučovala latina, geometrie, zeměpis, dějepis a další předměty. V hlavních městech vznikly „normální“ školy s dále rozšířenou výukou, nadále působila gymnázia a vedle těchto typů škol existovaly také odborné školy rozličného zaměření.⁷⁸

Údaje z roku 1764 uvádí jako učitele dačické školy Františka Strachovského. V roce 1768 to byl Jakub Josef Krimer, který pocházel z učitelské rodiny se starou hudební tradicí, proto je také znám jako hudebník a zůstala po něm rukopisná sbírka 30 skladeb.

Tereziánská školská reforma pokračovala také v době josefínské, kdy císař Josef II. věnoval pozornost především nejnižšímu stupni škol, tedy školám národním neboli obecným. Podle tehdejších vládních nařízení byla roku 1788 zřízena škola, kde byly dvě učebny. V jedné vyučoval rektor, a ve druhé pomocník. Po dlouholetém rektorovi Krimerovi byl v čele dačické školy Šebestián Allmann a jako pomocník byl roku 1788 uváděn Dominik Vorlíček. Školu v té době měla zřizovat a udržovat vrchnost, obec nebo patronát. Jako kontrolní prvek byli ve školství dosazeni školní komisaři, kteří podávali zprávy guberniu.⁷⁹ „zemské gubernium = bývalá Královská reprezentace

⁷⁵ Srov. BISTRŮCKÝ J. a kol. *V době mezi Berky a Fürstenberky*, In: Dějiny Dačic, s. 169.

⁷⁶ Srov. BISTRŮCKÝ J. a kol. *V osteinském století a za osvícenských reform*, In: Dějiny Dačic, s. 194.

⁷⁷ FRAIS J. *Reformy Marie Terezie a Josefa II.*, s. 112.

⁷⁸ Srov. tamtéž, s. 112.

⁷⁹ Srov. BISTRŮCKÝ J. a kol. *V osteinském století a za osvícenských reform*, In: Dějiny Dačic, s. 195.

a komora, které Marie Terezie nechala v roce 1749 zřídit v jednotlivých korunních zemích.“⁸⁰

K významnému činu v odborném školství došlo v roce 1821, kdy byla v Dačicích založená první soukromá lesnická škola svého druhu na Moravě. Založil ji lesmistr dačického panství Vincenc Hlava. Hlava byl významnou postavou ve svém oboru a uvědomoval si nízkou odbornou způsobilost tehdejšího lesnického personálu a z toho vyplývající potřebu teoretického i praktického vzdělání. Do té doby se adeпти lesnictví učili u svých starších kolegů, jak to stanovoval lesnický a dřevařský řád. Úmysl založit lesnickou školu Hlava oznámil vyhláškou v roce 1821, kdy vysvětlil důvody jejího vzniku. Jedním z důvodů uvedl, že na Moravě neexistuje žádný ústav, který by umožnil lesnické vzdělání všem, i těm kteří si nemohou dovolit studovat lesnickou školu v Mariabrunnu v Rakousku. Hlava získal pro svoji školu podporu svobodného pána Karla Antonína Dalberga, majitele dačického panství. Škola byla umístěna v budově vrchnostenského hospodářského dvora a vydržovala dva schopné učitele. Ročně mělo na škole studovat až 40 posluchačů a studium trvalo dva roky. Na závěr studia se konala veřejná zkouška, kterou když prošli, stali se myslivci a dostali výuční list. Uchazeči si také nosili vlastní pomůcky a platili roční školné 100 zlatých, což si mohli dovolit především synové zámožných živnostníků nebo městských a panských úředníků. Ve škole se vyučovalo v němčině a škola velmi brzy získala dobrou pověst, roku 1828 už měla 76 posluchačů.

Aby mohl být zajištěn provoz školy, vložil do ní Hlava všechno svoje osobní jmění, i když jej podporoval majitel panství. Proto se roku 1829 obrátil Hlava na stát, zda by nepřevzal školu do své péče, to se ovšem nepovedlo a proto musel roku 1829 školu zrušit.⁸¹

Dačické školství se téměř po celou dobu 2. poloviny 19. století udržovalo na úrovni základní školy. Nejbližší střední škola byla v Telči, kde byla zřízena roku 1852 nižší reálka, která byla v roce 1871 přeměněna na zemskou nižší reálku o 4 třídách. Pokud tedy chtěli studenti z Dačic dosáhnout vyššího vzdělání, odcházeli do škol v Telči, Třebíči, Jihlavy nebo Jindřichova Hradce.

V 2. polovině 19. století přestala škole vyhovovat stará budova v čísle 118, z toho důvodu poskytl majitel dačického panství, svobodný pán Karel Antonín Dalberg

⁸⁰ VYKOUPILO L. *Slovník českých dějin*, s. 356.

⁸¹ Srov. SMUTNÝ B. *Vývoj školství*, In: Dačicko Slavonicko Telčsko, s. 515.

pro tyto potřeby za polovinu odhadní ceny, tedy 2256 zlatých, dům číslo 21 na Dolním náměstí vedle radnice. Přední část budovy byla vyhrazena pro byty učitelů a třídy byly v zadním traktu. V roce 1859 byla škola rozšířena na trojtřídní a v roce 1873 dokonce na pětitřídní.

Jelikož v roce 1888 vzrostl počet žáků na 455, musely být přistavěny další dvě nové třídy a roku 1890 byla otevřena třída šestá.

Na obecné škole dlouho působil učitel Jakub Trnka, od roku 1842 až do roku 1871, který byl původem z Jemnice. Poté ho vystřídal do roku 1886 Jindřich Šplíchal a v letech 1886 až 1897 byl nadučitelem Jakub Procházka. V letech 1842-1850 učil na škole také národní buditel pocházející z Uherskobrodsko Jan Vlastimil Steyskal, který byl po odchodu z Dačic zaměstnán jako úředník na podkrajském úřadě a také se věnoval profesní organizaci českých učitelů na Moravě a působil v ochranově zpustlé mládeže.

Další zlom nastal v roce 1890, kdy byl podán návrh na zřízení měšťanské chlapecké školy.⁸²

2. Obecná škola v letech 1890-1913

2. 1 Stručná charakteristika obecné školy

Hlavním a zřejmě i jediným přímým pramenem, který se pro studium obecné školy v Dačicích dochoval, je kronika školy, která se začala psát v letech 1890 – 1953. To je hlavní důvod proč jsem si vybrala studovat zrovna tyto roky.

V práci budu tedy čerpat z kroniky obecné školy a to v letech 1890-1897. Poté spadala správa obecné školy pod správu školy měšťanské. Tedy v letech 1897-1919 využiji kroniku měšťanské školy. A od školního roku 1919 až do konce sledovaných let, roku 1953 se opět vrátím ke kronice školy obecné.

Do první třídy byly přijímány šestileté děti, které byly psychicky i fyzicky vyspělé a při zápisu předložily potvrzení o očkování. Pokud dítě nesplňovalo zdravotní způsobilost, nemohlo školu navštěvovat a muselo být o tom předloženo lékařské

⁸² Srov. BISTRICKÝ J. a kol. *Na cestě k občanské společnosti*, In: Dějiny Dačic, s. 259-260.

potvrzení. Další podmínkou přijetí bylo místo bydliště, pokud bydliště dítěte spadalo do jiného školního obvodu, mohlo být na obecnou školu v Dačicích přijato pouze se svolením místní školní rady.

Na počátku 90. let 19. století, kdy se v Dačicích jednalo o zřízení měšťanské školy, měla obecná škola šest tříd. Po otevření první třídy chlapecké měšťanky, byla obecná škola přeměněna v pětitřídní. Byl také upraven stav učitelů, nadále zde působili tři učitelé, jedna učitelka, jeden podučitel, jedna podučitelka a jedna industriální učitelka. Správcem školy byl v roce 1894 Karel Kamenář, který byl také ředitelem chlapecké měšťanské školy.

Záležitosti, které se nějakým způsobem týkaly školy, vyřizovala místní školní rada. Skládala se z předsedy, místopředsedy a členů. Předseda svoji funkci zastával po dobu tří let a poté mohl být zvolen znovu. Rada se scházela několikrát do roka, většinou jednou za měsíc. Stanovila rozpočet na každý školní rok, poskytovala dotace na učební pomůcky a knihovnu. Také podporovala chudé žáky finančními prostředky na knihy a školní potřeby.

Obecná škola se pod správou ředitele měšťanských škol nacházela až do roku 1919, kdy byla výnosem školské rady správa obou škol rozdělena a od 1. prosince 1919 byl prozatímním správcem obecné školy zvolen Antonín Kesner.⁸³

2. 2 Stručná charakteristika doby

Období 1890-1913 jsou poslední léta rakouské monarchie, kde vládne František Josef I., císař rakouský a král uherský a český.

Na konci 19. století došlo k mohutnému rozvoji českého vlasteneckého života. V Dačicích vzniklo několik spolků, které sdružovaly obyvatele. Byl to například Sokol, Dělnická Beseda, Spolek paní a dívek českých, Čtenářský spolek, Sbor dobrovolných hasičů, Muzejní spolek a další. Rozvojem také prošlo i dačické školství. V roce 1882 byla založena Měšťanská škola, 1894 Pokračovací průmyslová škola, 1896 Hospodářská zimní škola. Od roku 1892 byl v čele města dlouholetý starosta Josef Příhoda.

⁸³ Srov. KUČEROVÁ M. a kol. *Školství v Dačicích v letech 1900-1949*, In: Dačický vlastivědný sborník 1., s. 55-56.

Tyto předpoklady stály za rozvojem českého národního povědomí na Dačicku, které se od spolkové činnosti posouvaly k činnosti politické. Důležitým faktorem byl také místní tisk. Nejdříve to byl na konci 19. století „Oznamovatel pro politický okres dačický“ a na počátku nového století začaly vycházet „Dačické listy“ a poté jako pokračovací titul v letech 1907-1908 „Obrana z Podýjí“. Společným jmenovatelem těchto tiskovin byly tvrdé útoky na německé etnikum a katolickou církev.

Rozvíjející se vlastenecký život byl v Dačicích také podpořen hospodářským rozvojem obchodníků a řemeslníků. Významná byla především Klangova továrna na zemědělské stroje, jež na přelomu století představovala největší podnik, který měl několik desítek zaměstnanců. K nejvýznamnějším počínům z hlediska komunikačního a hospodářského patřil příchod železnice. Byl to rok 1902, kdy byl zahájen provoz na trati Telč-Dačice-Slavonice. Dráha přinesla novou významnou možnost napojení regionu na okolní svět.

Období od konce 19. století do začátku první světové války pro Dačice nepřineslo žádné dramatické a bouřlivé změny. Došlo zde však k převaze převládajícího českého etnika.

Tohle období přineslo spoustu plánů a projektů, kterými se dačické zastupitelstvo zabývalo. Byl to například projekt okresní nemocnice, rozvoj bytové výstavby a také nutnost elektrifikace. Tyto všechny plány ovšem přerušila první světová válka.⁸⁴

V letech 1890 až 1914 došlo na jihozápadní Moravě také ve veřejném životě k přechodu spolků v ustavování politických stran. Názorový a politický tábor se začal rozdělovat především ve městech. Politické strany vznikaly jak v českém tak německém prostředí. Toto politické spektrum se rozdělilo do několika směrů, z nichž byly nejhlavnější národně liberální, agrární, katolický, sociálně demokratický a národně sociální.⁸⁵

V průběhu druhé poloviny 19. století se v rakousko-uherské monarchii volalo po zavedení všeobecného volebního práva. Hlasitě se ozývali zejména Češi, kteří viděli v demokracii účinný prostředek k odstranění dosavadních nespravedlností, jichž se na nich habsburský stát dopouštěl. Nespravedlnosti se projevovaly faktickou nadvládou německé menšiny nad českou většinou v Čechách a na Moravě. Ti nejchudší

⁸⁴Srov. STEHLÍK M. *Zapomenuté dějiny, Dačice ve 20. Století*, s. 3-4.

⁸⁵Srov. SMUTNÝ B. *Na cestě k občanské společnosti*, In: *Dačicko Slavonicko Telčsko*, s. 285.

si spojovali se všeobecným a rovným volebním právem také iluze, že se jim ulehčí každodenní život.⁸⁶

Přelom 19. a 20. století byl tedy spjat s bojem za všeobecné volební právo. Tento boj zesílil v letech 1905-1907 pod vlivem zpráv o ruské revoluci. Volební reforma byla přijata v roce 1907, kterou bylo zavedeno rovné volební právo – ne však všeobecné, to až v roce 1918. Poměry v českých zemích před první světovou válkou byly nestabilní. Od roku 1894 do 1914 byla patnáctkrát vyměněna vláda, problémem byla nevyřešená národnostní otázka.⁸⁷

Pro přehlednost uvádím i stav obyvatelstva v Dačicích v počátku sledovaných let, tedy roku 1890. Dačice měly 360 domů, 2629 obyvatel z toho 2375 Čechů, 253 Němců, 1 Polák. Dle náboženského vyznání – 2514 Katolíků, 9 Evangelíků, 31 helvetského vyznání a 75 Židů. Tento rok se narodilo 70 dětí a zemřelo 68 lidí.⁸⁸

2.3 Ředitelé a učitelé

Na začátku sledovaného období roku 1890 se z kroniky Obecné školy dozvíme, že řídícím učitelem byl Jan Procházka. Hned roku 1892 se ale dočteme o novém správci školy, který byl zvolen jako ředitel nově otevřené měšťanské školy chlapecké a převzal také správu obecné školy. Byl to Karel Kamenář, který byl správcem obou škol až do roku 1917.

Údaje z roku 1890 nám uvádí, že na škole obecné byli tři učitelé, jeden řídící nadučitel, jeden podučitel, jeden výpomocný učitel a jedna industriální učitelka. Rok 1890 tedy vypadal takto: 1. třída – nadučitel Jan Procházka, 2. třída – učitel Filip Paříška, 3. třída – podučitel František Jahoda, 4. třída – výpomocný učitel František Otto Dušek, 5. třída – učitel Antonín Kesner, 6. třída – učitel František Antonín Dušek. Tento rok vedla industriální vyučování s 201 žákyněmi individuální učitelka Vincencie Budišovská. Na škole také probíhalo vyučování náboženství, které tento rok vedl pro 1. a 3. třídu děkan a farář Jan Koutný, v 6. třídě františkán P. Kment a ve zbylých třídách Antonín Matějček.

⁸⁶ Srov. PERNES J. *Pod habsburským orlem*, s. 178.

⁸⁷ Srov. Němec V. *Rakouská monarchie v druhé polovině 19. století*, In: *dejepis.cz* [online]. [cit. 2015-01-29]. WWW:<http://www.dejepis.com>.

⁸⁸ *Kronika města Dačice 1. díl- 1881-1891*, In: *Kroniky města Dačice*, *dacice.cz* [online]. [cit 2015-01-29]. WWW:<http://www.dacice.cz>.

Roku 1892 po otevření první třídy měšťanské chlapecké školy se změnila i situace ve škole obecné, ta byla přeměněna na pětitřídní. Pouze se každý rok otvírala paralelní třída, ve které se vyskytl velký počet dětí. Tato třída byla rozdělena dle pohlaví.⁸⁹

Od roku 1897 jsou údaje o obecné škole již zapsány v kronice školy měšťanské. Tento rok vypadal na škole obecné takto, 1. třída učitel Antonín Kesner, 2. třída vyučitel Stanislav Elster, 3. třída učitel František Jahoda, 4. třída chlapecká vyučitel František Nosák, 4. třída pro dívky vedena vyučitelkou Ludmilou Köpplová, 5. třída učitelka Emiliána Deutschová.

Jak už jsem uváděla, na škole probíhala také pravidelná výuka náboženství. Konkrétně roku 1897 se na škole vyučovalo pouze náboženství katolického vyznání, které vedl dačický farář Augustin Pospíšil a Josef Tobolka. Od října 1898 začala výuka také pro žáky evangelického a helvetského vyznání, která se konala jednou měsíčně. V školním roce 1900/1901 se na škole vyučovalo náboženství katolické – Augustin Pospíšil, Josef Tobolka, evangelické – Josef Sypták, farář z Velké Lhoty, který přijížděl jednou za měsíc, a také vyznání mosaické, které vedl Otto Friedländer po dvou hodinách týdně. Výuka se tedy měnila podle konkrétního počtu žáků určitého vyznání. Například také v roce 1902 přibyla výuka evangelického vyznání augsburského, které se vyučovalo hodinu měsíčně farářem z Velké Lhoty Jan Václavíkem. Z roku 1909 je první údaj výuky čtyř hochů školy obecné židovského vyznání, které se konalo hodinu týdně pod vedením Leopolda Freuda z Telče. Z tabulky ze školního roku 1911/1912 se dozvíme, jaký byl konkrétní počet žáků určitého vyznání. Katolíků 352, evangelického reformního 8, evangelického augsburského vyznání 3 a židovského 2 žáci.

O změnách učitelů na škole rozhodovala místní školní rada. Ta také udávala jaký příplatek, který učitel dostane. Tato remuneration se při vyšším vzdělání pohybovala až kolem 1000 korun ročně. Odměna se dostávala za vyučování nepovinného předmětu němčiny, náboženské vyučování evangelického reformovaného vyznání, ale také se dostával příplatek na stáří. V roce 1904/1905 například za vyučování němčiny dostal František Jahoda a Ludmila Kesnerová po 70 korunách, Josefína Rosolová a Antonín Kesner po 180 korunách. Před zavedením korunové měny se dostávalo okolo 5 zlatých ročně. Příplatek na stáří se pohyboval okolo 200 korun ročně. Místní školní rada také

⁸⁹ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1890-1926*, s. 116-129.

v případě nemoci v rodině poskytla příspěvek a to například v roce 1906, kdy darovala učiteli Elsterovi 150 korun na nemoc jeho manželky.

Každý rok se konaly porady učitelského sboru. Jednalo se o porady řádné, mimořádné a klasifikační. Porad se konalo zhruba 11 ročně, jednou z činností porad bylo porovnání seznamu žáků do školy chodících se školní kronikou. Učitelé se také účastnili učitelských konferencí. Například ve školním roce 1910/1911 se účastnili 8. Zemské konference učitelské v Brně, kde se předneslo několik referátů, a proběhla diskuze. Pro přehlednost uvedu několik témat referátu z 8. konference – revize učebních osnov pro školy obecné, péče o mládež, o právech a hmotných poměrech učitelů, škola měšťanská a škola lidová, atd.

Zákonem z roku 1904 byly také upraveny služební příjmy učitelstva. Jednalo se o platový postup zaměstnance, který byl automaticky uskutečňován po každých 5 letech služby, tzv. kvinkvenálky. Šlo o osobní přídavek okolo 400 korun.

Roku 1904 učitelstvo přijalo ještě několik nových zákonů. Například zákon, který upravoval služební důchody a právní poměry učitelů. Další zákon ustanovil, jak má být odměňováno vyučování náboženství. Byl také vydán nový disciplinární řád, což byla pronikavá změna ve smyslu množících se přání učitelstva. Výnosem zemské školní rady byl také ustanoven počet písemných úloh, domácích a školních, na obecných školách. Dalším výnos se týkal poučných vycházek, ty musely být naplánovány na celý rok. Musel být uveden účel, počet, čas a trvání vycházek.

Zápis ze školního roku 1904/1905 také uvádí počet učitelů na Moravě. Ve školách působilo 5901 učitelů, 1540 učitelek, 1784 učitelů náboženství (117 ustanovených školními úřady), 1489 učitelek ručních prací a němčiny.⁹⁰

Další údaj o učitelích, který se z kroniky dozvíme je z roku 1902, kdy zapisovatel uvádí, že učitelský sbor byl tento rok, stejně jako v letech předešlých nazván uspokojivým. Většina učitelů plnila své povinnosti a to i přes poměry často dost obtížné. Mnoho úsilí věnovali pro zdokonalení vyučovacích metod a pro další vlastní sebevzdělání – pilná četba odborných časopisů, časté používání učitelských a okresních knihoven, návštěvy různých pokračovacích kurzů, účast na schůzích učitelských spolků a učitelských konferencí, na kterých byla projednávána pedagogická a odborná témata, zvláště taková, která se týkala aktuálních otázek. Popisuje zde také horlivost, kterou

⁹⁰ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1892-1915*, s. 117-348.

učitelé věnovali pro vypracování učebních plánů a zhotovení vyučovacích pomůcek. Několik učitelů dostalo nejvyššího vyznamenání.⁹¹

V kronice se také uvádí výchovný cíl školy, tedy i výchovný cíl učitelstva. „*Výchovného svého úkolu jest škola stále pamětlivá. Působí k tomu, aby ve školní mládeži vypěstovala smysl pro pravdu, dobro a krásu. Stará se o nábožensko-mravné vychování dítek vyučováním v hodinách náboženství vykázaných, ale všude a stále pokud vliv její sahá. Žáci vedou se k náboženské snažlivosti a plnění povinností, které náboženské vychování vyžaduje*“.⁹²

2. 4 Žáci a jejich výuka

Žáci navštěvovali do roku 1892 šest tříd a po otevření první třídy měšťanské chlapecké školy navštěvovali obecnou školu už jen pětitřídní.

Údaje v kronice z roku 1890 uvádějí, že školou povinných dětí v Dačickém okrese bylo 486 a z toho 459 navštěvovalo obecnou školu v Dačicích. Za to údaj z roku 1892/1893 je přesnější, školou povinných bylo 493 dětí, z toho dačickou obecnou školu navštěvovalo 437, 39 měšťanskou chlapeckou, 2 děti byly učeny doma, 2 v soukromých ústavech, 9 jich navštěvovalo vyšší školu a 4 žáci byli na jiné obecné škole. Počty žáků na obecné škole v Dačicích z dalších sledovaných let jsou následující: školní rok 1897/1898 – 428 žáků⁹³, 1903/1904 - 345 žáků, 1912/1913 – 364 žáků. Nejvíce žáků pocházelo z Dačic, údaj z roku 1898 udává, že z cizích obcí docházelo do obecné školy v Dačicích 31 dětí.

Statistika v kronice také uvádí počet školou povinných dětí na celé Moravě. V roce 1898/1899 bylo 410 398 školou povinných dětí, z toho do obecných a měšťanských škol docházelo 393 990, v soukromých ústavech 9 156, vyšší vzdělávání navštěvovalo 5 705, a doma bylo vzděláváno 482 dětí. Tato statistika také udává počet dětí, které byly bez vyučování – pro tělesnou nebo duševní vadu školu nenavštěvovalo 1 961 dětí a normálně vyvinutých dětí bez vyučování bylo 256.

O prospěchu žáků se dozvídáme až ze zápisu v kronice měšťanské školy, tedy od školního roku 1897/1898. Z celkového počtu 428 žáků tento rok nepostoupilo

⁹¹ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1892-1915*, s. 117-348.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1890-1926*, s. 116-129.

do dalšího ročníku 36 dětí z prospěchu a jeden žák z chování. Další sledované roky jsou prospěchová čísla skoro stejná, úspěšnost postupujících se pohybuje od 86,4% do 92%. V některých letech je v zápisech uvedeno přesnější vysvětlení nepostupujících žáků do dalšího ročníku. Jako například ve školním roce 1903/1904 se uvádí, že z nepostupujících žáků jich 14 nebylo klasifikováno, 7 dětí je uvedeno jako slabomyslných, 10 bylo trvale nemocných a jedna žákyně chodila do školy nedbale. V roce 1908/1909 je zase uváděno, že 27 žáků nepostoupilo především z důvodu různých nemocí – osypky, spála, zánět průšnicových žláz, a také z neschopnosti a nedbalosti jednotlivců.

Tyto údaje nám napovídají k dalším informacím o žácích a ty se týkají omluvených a neomluvených hodin. Údaje je možno opět vyčíst až ze zápisu z roku 1897/1898, kde se uvádí, že omluvených hodin bylo 6,5 % a neomluvených 2,7%. Hned následující rok zapříčinila zvýšení omluvených hodin o 1,7% epidemie spalniček, která na škole propukla. Neomluvených hodin tento rok kleslo o 0,8%. Kvůli nemocem, které se na škole vyskytly, se zvýšila také absence ve školním roce 1900/1901, kdy propukla epidemie spály a poté v roce 1901/1902, kdy byla uzavřena 1. třída kvůli osypkám. Z údajů v kronice lze tedy shrnout, že návštěvě školy prospěla podpora chudých žáků – poskytnutí učebnic a školních potřeb. A v roce 1901 zrušení školného, které od této doby hradila obecní pokladna. Co naopak snižovalo návštěvnost školy, byly především nemoci, jako spála, chřipka, osypky, také to byly časté nemoci rodičů a špatné počasí – v lednu 1907 abnormální zimy, náboženská cvičení žáků evangelického vyznání a chudoba a nedbalost rodičů.

V zápisu ze školního roku 1901/1902 je uvedeno, že návštěvu školy lze označit za uspokojivou, neboť dle hlavní výroční zprávy, činí procento zameškání v okresních venkovských školách 8%. Dále je uvedeno, že tento výsledek by byl lepší, kdyby někteří rodiče více přihlížely k návštěvě školy. Obvyklá výmluva na chudobu nebyla brána za platnou, neboť i jiní rodiče za těchto, ne-li horších podmínek děti do školy pilně posílali.

Ve školním roce 1912/1913 jsou v kronice také uvedeny pokuty rodičům za nedbalou návštěvu školy žáků. Například rodičům jednoho dítěte byla dána pokuta 2 koruny a 6 hodin vězení, jiným zase přísná důtka a pokuta 3 koruny a 9 hodin vězení.

V páté třídě dokonce jedna žákyně zameškala 24 omluvených a 200 neomluvených půldnů, a to i přesto, že byla stále napomínána a trestána.⁹⁴

Co se týče chování žáků – mravů, mnoho se toho z kroniky nedozvíme. Snad jen, že v případě, kdy rodina školu podporovala, dařilo se vychování dobře. Ovšem v opačném případě, kdy se škola podpory nedovolala, kdy rodiče kladly úmyslné překážky, zde bylo vychování horší. Uvádí se zde, že v případě nějakého mravního úpadku žáka se hned použilo všech prostředků, aby dotyčný žák dále neklesl. Tyto prohřešky řešila místní školní rada, případně také zakročil městský úřad. Pro zajímavost, zde uvedu jeden případ těžkého provinění, kdy žákyně páté třídy obecné školy byla pro těžké provinění proti mravopočestnosti i u soudního řízení a dle návrhu učitelské konference vyloučena do konce školního roku. A poté zakročila také okresní školní rada a ta trest zostříla vyloučením ze školy na celou zbývající dobu její školní povinnosti.

Léta 1890-1913 byla na škole ve znamení několika epidemií a různých nemocí. Po tuto dobu zemřelo na obecné škole 15 dětí. Dá se říci, že skoro každý rok přepadla školu epidemie a škola musela být uzavřena. Jednalo se o nemoci, jako jsou ospky, spalničky, zánět průšních žláz, spála a vyskytl se zde dokonce i záškrť, který nebyl naštěstí rozšířen. První očkování dětí proběhlo ve školním roce 1891/1892 a to dle výnosu okresní školní rady za přítomnosti správce školy a dvou učitelů. Každý další rok, byly děti revakcinovány a prohlíženy zemským zdravotním inspektorem. I přestože ve škole propuklo několik epidemií, kvůli kterým byla škola uzavřena a nemoc napadla i například ředitele a učitelé, nenašla jsem ani jednu zmínku o epidemii z tohoto období v kronice města.⁹⁵

Žáci školy chodili pravidelně ke zpovědi a ke svatému přijímání. Každoročně se také zúčastnili i obvyklých průvodů při církevních slavnostech a zádušních mší svatých za zemřelé členy nejvyššího sboru panovnického. Každoročně také absolvovali zkoušku z náboženství. Smyslem bylo v dětech pěstovat cit náboženský a cvičení církevní. V letních měsících chodili žáci společně do kostela, každý den v týdnu a zpívali mešní písně, které se učili ve škole. Přibližně třikrát v roce přijali svaté svátosti pokání a oltářní. Ve školním roce 1908/1909 usnesla místní školní rada služby boží ve všední

⁹⁴ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1892-1915*, s. 117-348.

⁹⁵ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1890-1926*, s. 116-129.

dny, které rozdělila následovně: obecná škola – středa, pátek, sobota a žáci měšťanské školy – pondělí, úterý a středa.

V letních měsících školy poskytovala místní školní rada na žádost úlevu od školy. Žádost podávalo zhruba 40-50 dětí a rada vyhovila vždy kolem 30. Například v roce 1902/1903 požadovalo úlevu 45 dětí a povolena byla 33 žákům. Ostatním 12 nebylo vyhověno z důvodu, že buď nenavštěvovali nejvyšší třídu obecné školy, nebo nevykazovali dostatečný prospěch.⁹⁶

Co se týče podpory školy, byla škola po celou sledovanou dobu obdarovaná mnoha dobrodinci. Ti darovali buď finanční obnos, nebo častěji pomůcky k vyučování, jednalo se například o vycpaná zvířata, nerosty, zkameněliny, knihy, atd. Ve školním roce 1897/1898 založil ředitel školy fond pro chudé žáky, který sám spravoval. Snažil se, aby fond vyrostl do té výše, aby úroky kryly alespoň některé potřeby pro chudé žáky. Každý rok také na chod školy přispívala místní školní rada, která poskytovala dotace na pomůcky, knihovnu, a potřeby pro chudé žáky. Případně do roku 1901 osvobozovala chudé žáky od školného. Významným dárcem pro školu byl například slavný krajan a cestovatel, doktor Emil Holub, který v roce 1900 daroval škole mnoho pomůcek, které by škola nikdy neměla. Jednalo se například o horniny z Afriky a japonských ostrovů, mořské koryše, ryby atd. Dalším každoročním dárcem byl také spolek paní a dívek českých v Dačicích, který obdarovával chudé žáky oděvem a prádlem.

Pro žáky byl také v rámci výuky uspořádán výlet do města Telče. Výlet se samozřejmě konal v době volna v neděli, aby nebylo narušené vyučování. V Telči se žáci zúčastnili školní mše, poté si prohlédli školu chlapeckou. Také se prošli městem, kde jim učitelé ukazovali památné budovy a zbytky hradeb. Dále navštívili budovu reálné školy, kde si prohlédli výstavu výkresů, namalovaných dle moderní techniky, kterou jim představitel ředitel reálky.⁹⁷

⁹⁶ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1892-1915*, s. 117-348.

⁹⁷ Srov. tamtéž.

2. 5 Výročí, oslavy a vzpomínky

Ve sledovaných letech 1890-1913 byla každoroční předepsanou školní slavností oslava jmenin císaře a krále Františka Josefa I., která připadala na 4. říjen a také oslava jmenin císařovny Alžběty 10. listopadu. Oslava jmenin probíhala každoročně ve stejném stylu. Nejprve se všichni žáci i učitelský sbor sešli v kostele, kde byli přítomni službám Božím, které se konaly za blaho Jeho Veličenstva. Poté se konala oslava v prostorách školy, kde správce školy žákům vylíčil význam tohoto dne, také uvedl významné události ze života Jeho Veličenstva a poté se zpívaly písně a národní hymna. Každý rok byla také na oslavu pronesena báseň jednoho z žáků.

Druhou každoroční oslavou školy byla slavnost „vánočního stromku“. Tuto slavnost často pořádal spolek paní a dívek českých v Dačicích. Tato slavnost se dle kroniky konala především z důvodu, aby si děti vzpomněly na největšího dobrodince, vznešeného zákonodárce Jeho Veličenstva císaře a krále. Zpívala se národní hymna a žactvo bylo obdařeno potravinami a chudé děti dostaly od ženského spolku šaty a boty.⁹⁸

Z kroniky vyplývá, že při každé vhodné příležitosti, zvláště pak při vyučování probouzí učitelstvo v mládeži city a oddanost k panovníkovi a jeho rodu. Přesně se v zápisech uvádí: „*oddanost ku vznešené osobě panovníkově a Jeho rodu, pěstujíc takto lásku ku vlasti a úctu ku Nejvyšší autoritě ve státu*“.⁹⁹

Školu uctilo svoji návštěvou také několik významných osobností. Byl to například náměstek vysoké c. k. zemské školní rady pan Josef Januschka. Dále na obecnou školu v Dačicích zavítal brněnský biskup František Sáleský Bauer, jehož vítání se zúčastnila celá škola. Při své návštěvě předsedal zkoušce z náboženství a také se zapsal do kroniky. Ve školním roce 1906/1907 navštívil školu další biskup z Brna, tentokrát hrabě Pavel Hreyna. Který v Dačicích trávil tři dny a sloužil zde několik mší, při kterých byli přítomni i žáci školy. Stejně jako biskup Bauer byl přítomen náboženské zkoušce a zvěčnil se v kronice školy.

Za důležité považuji zmínit rok 1898, kdy došlo k zavraždění císařovny Alžběty. Při této tragické události byl v kronice uveden obsáhlý záznam o její smrti a podrobný životopis. Odraz této události ve škole proběhl zádušní mší za císařovnu. Celý učitelský

⁹⁸ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1890-1926*, s. 116-129.

⁹⁹ SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1892-1915*, s. 117-348.

sbor požádal okresního hejtmána, aby tlumočil na Nejvyšším místě nejhlubší žal nad úmrtím vznešené císařovny. A také byla tento rok dle výnosu ministerstva kultu změněna každoroční předepsaná oslava jmenin. Oslava měla probíhat pouze jako slavnost kostelní.

Zhruba tři měsíce po této tragické události došlo k oslavě jubilea padesátého výročí císaře a krále Františka Josefa I. Oslava se konala slavnou bohoslužbou. Poté se celá obecná i měšťanská škola sešla v tělocvičně, kde ředitel dlouhou řečí vysvětlil význam památného dne. Také byla zazpívána císařská hymna a všem žákům od třetí třídy výše, včetně všech žáků školy měšťanské byl dán výtisk životopisu Jeho Veličenstva, který sepsal ředitel dívčí školy v Telči Jan Tiray.

K příležitosti výročí panování se uskutečnil také výlet školní mládeže. Celá obecná škola společně s měšťanskou vytvořila průvod, ve kterém byly třídy označené prapory. Za doprovodu hudby se vydal průvod městem na cestu. Cíl cesty není v kronice blíže zmíněn, pouze se zde dočteme obdivu za výdrž malých žáčků, takže můžeme vyvodit, že se nejspíš jednalo o delší cestu za město. V místě cíle cesty se konaly různé hry, zpěvy a tance žákyň v krojích. Samozřejmě nechyběl ani proslov ředitele. Výletu se zúčastnili nejen žáci, ale také rodiče, přátelé a obyvatelé Dačic. Všechny děti dostaly občerstvení a k večeru se vydaly na zpáteční cestu. Výlet se ukončil před budovou c. k. okresního hejtmánství a městské radnice, kde ředitel znovu upozornil na příčinu slavnosti a nechal provolat třikrát „Sláva“ Jeho Veličenstvu. Po zazpívání císařské hymny byl výlet při příležitosti oslavy ukončen.¹⁰⁰

Nutno zmínit školní rok 1892/1893, kdy se školní mládež zúčastnila jubilejní slavnosti padesátiletého biskupství papeže Lva XIII. A ve školním roce 1894/1895 se všichni žáci zúčastnili zádušní mše za zemřelého arcivévodu Albrechta, nejvyššího vojevůdce.¹⁰¹

Významnou oslavou, které se nezúčastnila jen škola, ale celé město, byla 18. srpna 1900 oslava sedmdesátých narozenin císaře a krále Františka Josefa I. Přestože se v kronice školy dočteme, že toho dne bylo nádherně osvětleno a vyzdobené celé město. V kronice města se v roce 1900 o této oslavě nic nedozvíme. V onen den bylo obyvatelstvo probuzeno střelbou a hudbou, která městem procházela. Konala se slavnostní mše, které se zúčastnilo velké obecnstvo. A stejně jako při ostatních

¹⁰⁰ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1892-1915*, s. 117-348.

¹⁰¹ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1890-1926*, s. 116-129.

významných oslavách císař pána i při této příležitosti požádal ředitel jménem českého učitelského školního okresu dačického pana hejtmána, aby na Nejvyšším místě tlumočil city nejhlubší oddanosti.

Významné pro školu bylo také pěstování náboženství. Například mše svatá na oslavu jubilea papeže Lva XIII. 22. února 1903, a nedlouho poté 28. července 1903 mše při úmrtí tohoto papeže. K tomu samozřejmě patřila také mše za zvolení nového papeže, kterým byl 15. srpna 1903 Pius X. Další významný rok, co se týče náboženství, byl školní rok 1903/1904, kdy bylo místním výnosem nařízeno, aby den 31. říjen, byl považován za evangelický svátek. Tento den měli žáci evangelického vyznání a i evangelického reformního vyznání volno ze školy.

Dalším výnosem zemské školní rady bylo, aby 2. prosince byla na všech školách pořádána školní slavnost „Dětský den“ a aby tento den bylo ve všech školách na Moravě volno. V tento den se konala mimořádná sbírka mezi žáky. Také bylo dovoleno konat různé hry – pěvecké, tělocvičné, dramatické, atd. Výtěžek této sbírky měl být poslán přímo „České zemské komisi pro ochranu a péči o mládež“ v Brně. Výnos z první sbírky byl mezi žactvem 44 korun 94 haléřů, mimo školu bylo vybráno 68 korun. Celkem tedy bylo do Brna zasláno 112 korun 94 haléřů. Následující školní rok 1912/1913 se slavnost opakovala, nyní v duchu výročí nastoupení na trůn Františka Josefa I. Sběrka tento rok vynesla 100 korun a 33 haléřů. V celém českém školním okrese sbírky vynesly 818 korun 55 haléřů.¹⁰²

Na závěr této kapitoly uvedu výhradně školní události, jako je nacvičení dvou divadelních představení pod režii ředitele školy. První hra uspořádaná na popud spolku paní a dívek českých v Dačicích, se uskutečnila ve školním roce 1904/1905, kdy s žáky ředitel školy Karel Kamenář nacvičil hru „Učitel ve francouzském zajetí“ od Františka Pravdy. Divadelní hra měla velkou účast a úspěch a čistý výnos byl 71 korun 94 haléřů. Ve školním roce 1912/1913 byla nacvičena pod stejnou režii dětská divadelní hra „Poznání hrst země“, kterou napsal bývalý zdejší učitel Karel Prokop. Čistý výnos z této hry byl určen ve prospěch chudých žáků zdejších škol. Při hře účinkovalo 24 chlapců a 44 dívek. Hra se velice líbila a to především, jak se v kronice píše, pro svoji ušlechtilou a vlasteneckou tendenci. Důkazem velkého úspěchu byla návštěvnost dačického i okolního obyvatelstva a také lichotivé posudky v Jihlavských listech. Také

¹⁰² Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1892-1915*, s. 117-348.

výnos předčil očekávání. Celkový příjem byl 786 korun, ovšem hra si vyžádala také velké výdaje, takže čistý zisk z divadelní hry byl 454 korun.¹⁰³

Nutno podotknout, že mnoho slavností a významných událostí v tomto sledovaném období bylo spojeno s oslavováním panovníka císaře a krále Františka Josefa I.

3. Obecná škola během první světové války 1914-1918

3.1 Stručná charakteristika doby

Období let 1914-1918 bylo ve znamení první světové války. „*Ve snaze uchvátit nová odbytíště a surovinové zdroje vystupňoval finanční kapitál napětí mezi evropskými velmocemi až k rozpoutání první světové války*“.¹⁰⁴

Jak je všem jistě známo, vše začalo atentátem na rakouského dědice trůnu, arcivévodu Františka Ferdinanda, který spáchali srbští nacionalisti. Na popud této události se Rakousko-Uhersko rozhodlo využít příležitosti a pohlit Srbsko, tak jak se to už podařilo v roce 1908 s Bosnou a Hercegovinou. Rusko bylo v té době osláblé po válce s Japonskem a bylo tak donuceno souhlasit s německým ultimátem. Německo mělo po svém boku spojence Rakousko, se kterým mohlo počítat, pokud by akce proti Srbsku vyústila v konflikt s Ruskem. Tento signál uvedl do pohybu několik zásadních událostí, jež daly vzniku světové válce. Všeobecná mobilizace nastala 31. července, nedlouho poté vypovědělo Německo válku Rusku, následně Francii, Belgii. Poté 5. srpna vyzvalo Rakousko Rusko, Černá Hora Německo a 10. srpna vypovědělo válku Srbsko Německu. Válka tak dolehla na všechny hranice.¹⁰⁵

Stejně citelně jako celou monarchii zasáhla první světová válka i Dačice a celý dačický okres. První dačičtí odvedenci odešli hned brzy po mobilizaci 29. července 1914. Ke středu se dostali poprvé 24. srpna s ruskými vojsky.

Město Dačice zasáhly za války všechny možné problémy. Byla to například epidemie tyfu v roce 1914, kterou díky svým špatným hygienickým návykům rozšířili

¹⁰³ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1892-1915*, s. 117-348.

¹⁰⁴ KAŠPAR O. *Stručný přehled dějiny a kultury českých zemí a Slovenska*, s. 131.

¹⁰⁵ Srov. KUČEROVÁ H. *20. století o sobě, dějiny v dokumentech*, s. 21-22.

uprchlíci z Haliče. Další uprchlíci přijeli do Dačic v roce 1915, po otevření jižní fronty. Jednalo se o uprchlíky ze severní Itálie, kteří byli v nedostatku pracovních sil využíváni především na práce.

Dalším válečným problémem byla potravinová a surovinová krize. To mělo za následek zavedení poukázek na nejrůznější druhy zboží (chleбенky, šatenky, uhlenky, moučenky, apod.). Také docházelo k zabavování různých předmětů (zvony, potraviny, šatstvo, atd.), které byly potřeba pro válečné účely.

Válečnou každodenností byl také zostřený policejní dozor. V té době se ve velké míře množily anonymy a různá udání, docházelo k soudním procesům za zatajování zásob, atd. O politice se na veřejnosti raději moc nemluvalo. K oživení politických aktivit došlo až v letech 1917-1918 a to díky nástupu nového císaře na trůn Karla I. V červenci roku 1918 město udělilo demonstrativně čestné občanství aktivním postavám českého národního života, politikům Karlu Kramářovi, Františku Staňkovi a také spisovateli Aloisi Jiráskovi.

První světová válka znamenala pro Dačice velké hospodářské vyčerpání. Na frontách v boji zahynulo přes 70 dačických občanů.¹⁰⁶ Odrazem války také byly časté sbírky, válečné půjčky – placené státu a zřízení vojenských lazaretů.¹⁰⁷

3. 2 Učitelstvo

Období první světové války 1914-1918 bylo ve znamení častého střídání učitelských sil na škole. Významnou změnou byl především odchod správce školy obecné i měšťanské Karla Kamenáře, který na škole jako správce působil od roku 1892. Svoji funkci plnil celých 25 let a odešel na podzim roku 1917 v pokročilém věku ze zdravotních důvodů. Jako správce školy byl až do roku 1917 také zapisovatelem kroniky. Jeho funkci jako prozatímní správce obou škol převzal v prosinci roku 1917 dosavadní dlouholetý učitel František Jahoda.

Nejčastější změny učitelského sboru byly zapříčiněny válečným konfliktem. Učitelů se týkalo, jako mnoho dačických mužů, povolání do zbraně. Hned při první mobilizaci v srpnu 1914 nastoupil jednoroční vojenskou službu učitel František Hojavec, který byl třídním učitelem páté chlapecké třídy školy obecné. V dalších letech

¹⁰⁶ Srov. STEHLÍK M. *Zapomenuté dějiny, Dačice ve 20. století*, s. 5-6.

¹⁰⁷ Srov. STEHLÍK M. *Vývoj v období let 1914-1960*, In: Dačicko Slavonicko Telčsko, s. 289.

se povolání do boje týkalo většiny zdravotně, i jinak schopných učitelů. Hned následující školní rok, byl povolán k aktivní vojenské službě v domobraně učitel Josef Slabý. V červnu 1916 nastoupil také František Jahoda a učitel katolického náboženství Jan Smetana. V kronice se také dočteme, že byla podána žádost o zproštění povinnosti k činné službě povolaných učitelů, které nebylo vyhověno.

Kromě povolání do aktivní vojenské služby byli učitelé přiděleni k výpomocné službě, a to zejména u c. k. okresního hejtmanství. Prvním povolaným učitelem k této výpomoci byl Antonín Kesner. Dále se nepravdělně na hejtmanství střídali dle potřeby například Stanislav Elster, Karel Konhefr, Blažena Kamenářová a také po návrtu z jednorozční aktivní služby František Jahoda. Učitelé se na hejtmanství střídali dle potřeby. V případě odvolání nějakého učitele se dle nařízení místní školní rady muselo vyučovat ve všech třídách, takže docházelo ke sloučení, suplování, polodennímu vyučování atd. Na hejtmanství byli učitelé zaměstnáni i po dobu letních prázdnin. Především jako komisaři při soupisu obilí.

Díky těmto přesunům na hejtmanství a do aktivní vojenské služby byly na obecnou školu přijaty výpomocné síly. Zemská školní rada žádala o výpomoc v nejbližších okolních školách. Po dobu sledovaného období 1914-1918 se na škole vystřídalo několik výpomocných učitelů a učitelek. Byl také vydán výnos zemské školní rady, aby kandidáti a kandidátky učitelské vypomáhali bez možnosti remunerace na škole. Aby se stali výpomocnými učiteli, bez nároku na odměnu. Odměnou jim pouze bylo, že doba strávená v této službě se jim započítá do dvouleté praxe pro připuštění ke zkoušce způsobilosti učitelské.

V této těžké době, trpělo především vyučování, kdy bylo běžné, že po celý školní rok vyučovaly například jen dvě stálé učitelky. Ostatní učitelé, byli buď ve válce, na hejtmanství, nebo na výpomoc na jiné škole. Důkazem těžké válečné doby je, že například ve školním roce 1914/1915 se ze 190 vyučovacích dnů ve 113 dnech nevyučovalo. Příčin to mělo hned několik, které podrobně rozeberu v následujících kapitolách.¹⁰⁸

Co se týče příjmů učitelstva, byl roku 1914 upraven zákon o právních poměrech učitelstva. V upraveném zákoně se učitelstvo dělilo za účelem výměry příjmů na dvě skupiny. První skupina – učitelé řídicí a učitelé na škole obecné, druhá skupina – ředitelé a učitelé na škole měšťanské. Řídicí učitelé a učitelé na školách obecných, dle

¹⁰⁸ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937*, s. 349-545.

nového zákona dostávali základních plat 1600 korun ročně. Definitivní ustanovení učitelé, kteří působili na škole nepřetržitě, dostávali deset zvýšení služného. První zvýšení připadalo dokonáným pátým služebním rokem po zkoušce způsobilosti, dalších sedm zvýšení vždy po třech letech a poslední dvě zvýšení vždy po dvou letech. Učitelé měli také právo na byt, nebo vyplacení příbytečného a to bylo přiděleno dle počtu obyvatel. Výše příbytečného byla také ovlivněna stavem učitele, zda byl ženatý, svobodný, bezdětný atd. Učitelé náboženství dostávali plat ve výši 2000 korun ročně a také měli nárok na zvýšení služného jako učitelé, dle služebního stáří. Individuální učitelky ženských ručních prací si ročně přišli na 1000 korun. Za vyučování více jak 20 hodin týdně, byl příplatek.

Tyto příjmy vydržely pouze tři roky, protože v roce 1917 se konala protestní schůze českého učitelstva, kdy žádali zvýšení příjmů, z důvodu zdražení. Válka sebou přinesla nedostatek potravin a celkové zdražení. Učitelé tedy dostali nákupní příspěvek. Vlášda dala k dispozici 70 milionů korun zemských, které byly rozděleny mezi učitele dle služební doby, vyučovacích hodin, rodinného stavu atd.

Na škole také působili učitelé náboženství. Po celou dobu války bylo vyučováno náboženství katolické, ostatní vyznání se vyučovalo dle počtu žáků. Katolické náboženství vyučoval až do roku 1917 Jan Smetana, poté byl odvolán do vojenské služby a ve funkci ho vystřídal nově příchozí Felix Veselý, který byl do Dačic přeložen. Dále se vyučovalo evangelické reformní náboženství a jeden rok také evangelické augsburské náboženství. Židovské a mosaické náboženství se v těchto letech nevyučovalo pro nedostatek žáků tohoto vyznání.¹⁰⁹

Učitelé měli v této těžké době několik úkolů. Nařízením c. k. zemské školní rady měly všechny učitelské osoby, pokud nevykonávaly vojenskou službu, být povoláni. Učitelé měli po každé stránce být příkladem, organizovat a dohlížet na práci mládeže. V případě, že nebyli ve svém služebním místě, měli se hned vrátit zpět a s ostatními kolegy konat vlasteneckou činnost. To se týkalo také individuálních učitelek, kandidátů a kandidátek učitelství bez místa, také abiturientů a abiturientek učitelských ústavů. Všichni měli být s ochotou k dispozici správě školy. Ředitelé a správcové měli za úkol domluvit se s příbuznými úřady a korporacemi, popřípadě sami zasáhnout, aby mládeži byla přikázána vhodná práce. Od učitelů se žádalo, aby byli k dispozici na hejtmanství nebo na obecním úřadě a byli tak nápomocni při kancelářských a zařizovacích pracích.

¹⁰⁹ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937*, s. 349-545.

Také měli být k dispozici při peněžních sbírkách, při udílení informací rodinám vojáků, měli pomáhat u Červeného kříže a v nemocnicích. Každá učitelská osoba se měla činně zapojit, uklidňovat obyvatelstvo, poučovat je o stavu a být komukoliv nápomocno. V kronice se píše, že učitelé jako vychovatelé mládeže měli využít svého velkého vlivu na obyvatelstvo, a rázně vystupovat proti nepravdivým pověstem, které obyvatele znepokojovaly ještě více.

Dačičtí učitelé byli tedy zaměstnáni na hejtmanství, pomáhali při žních a v hospodářství. Učitelky konaly domácí práce, ředitel konal veškeré tajemnické práce při pobožce Červeného kříže v domě pro rekonvalescenty. Učitelé také psali vojákům v poli a zajatcům, dávali potřebné informace rodinám vojáků a řídili sbírky všeho druhu.

Významnou ztrátou pro školu byl učitel Stanislav Elster, který se ve špatném duševním stavu zastřelil ve svém bytě 31. července 1915. S čím jeho špatný duševní stav souvisel, se v kronice neuvádí, pouze je zde zmínka, že téhož dne se měl dostavit k obvodu.¹¹⁰

3. 3 Údaje o žácích

Ani žáci to v těchto sledovaných letech neměli jednoduché. Přestože byli možná rádi, že neměli tolik vyučování, měli za to více práce. Především i těžké fyzické práce. Každý kdo pocházel z rolnické rodiny, musel pomáhat v hospodářství. Děti pracovaly buď na polích rodičů, nebo za peníze na polích cizích.

Počet žáků, kteří navštěvovali obecnou školu během války, bylo mezi 342 až 371. Počet žáků není to, co se oproti předešlým letům podstatně změnilo, ale je to především docházka a zameškání školy. Procenta zameškání se razantně zvedla. Jestliže v předešlých letech bylo procento omluveného zameškání školy okolo 5 – 6 %, tyto roky se pohybovaly kolem 14% omluvených hodin. Děti do školy nechodily z několika hlavních důvodů. Především musely pomáhat při domácích a polních pracích, ze kterých je omlouvala škola. Dále díky nedostatku potravin musely shánět alespoň ty nejpotřebnější. Děti, které nepocházely z majetných rodin, byly posílány do okolních vesnic, aby za peníze vyprosily alespoň trochu mléka a brambor. Také chodily do lesa sbírat borůvky a jiné plody, aby uspokojily hlad a prodejem přebytku vydělaly

¹¹⁰ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937*, s. 349-545.

nějaké peníze. Nedostatkem výživy byly děti ochablé a to jak fyzicky, tak také i duševně, čímž trpěla pilnost a prospěch. Dalším důvodem zameškání školy, byla také péče o sourozence a časté nemoci. Vyučování bylo také narušené z důvodu nedostatku topného paliva. V některé dny v zimě musela být škola zrušena. Běžně se v zimě pohybovaly teploty ve třídě okolo 6 stupňů, což mělo neblahý vliv na zdraví dětí.

Významně také poklesl prospěch žactva, důvodů bylo také několik. Kvůli častým pracím na polích a v domácnosti neplnili domácí úkoly. Jejich prospěch a mravní chování pokleslo také kvůli tomu, že mnozí otcové byli povoláni do zbraně a matky neměly čas, tak jako dříve se dětem věnovat. Neutěšené domácí poměry ve většině rodin žactva tak měly značný vliv na jejich chování ve škole. Kvůli nepřítomnosti otců chyběla dětem autorita. Navíc škola v této těžké době postrádala zkušené a zdatné učitele, kteří bojovali ve válce.¹¹¹

Jak jsem již zmínila, vliv na zameškání školy měly také nemoci. Těch se v době války vystřídalo hned několik. Žáci školy dostali poučení o nakažlivých nemocích. Ředitel žáky poučil, jak se mají chovat v případě vyskytnutí se cholery, a jak při choleře, úplavici a střevním tyfu desinfikovat. Představenstvo města také zakoupilo 200 výtisků brožur „Chraň se nákazy“, které poučovaly o choleře, úplavici, tyfu, neštovicím a moru. Ve městě se rozšířili, především dvě epidemie. V říjnu 1916 vypukl mezi vystěhovalci skvrnitý tyfus, kdy některé případy končily smrtí. Žactvo bylo upozorněno na předpisy o nakažlivé nemoci a upozorněno, že v případě onemocnění někoho v rodině, je dítěti zakázáno navštěvovat školu. Jelikož vystěhovalci bydleli v budově školy, byla tak nutná důkladná desinfekce a jelikož také onemocněl a následně zemřel lékař, který bydlel v budově obecné školy, byla výuka přesunuta do budovy školy měšťanské. Koncem listopadu 1916 byla budova školy důkladně vydesinfikována, vybíleny stěny a vymytá podlaha. Poté se žáci mohli opět vrátit do budovy školy obecné. Další údaj v kronice je z roku 1918, kdy se ve městě rozmohl epidemický zánět průšních žláz, jímž onemocnělo na obecné škole 114 žáků.

Ve školním roce 1913/1914 usnesl okresní výbor města Dačice, aby žáci z cizích školních obvodů platili vedle školného ještě ročně pět korun jako příspěvek na učební prostředky. Jak ředitel školy v kronice uvádí, tak ani na jeho žádost, jako člena obecního výboru, nebyl vybraný obnos věnován na nákup učebních prostředků, nýbrž plynul do obecní pokladny.

¹¹¹ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937*, s. 349-545.

Stejně jako v předešlých letech i po dobu těchto let fungoval pod správou ředitele školy fond pro chudé žáky. A aby i chudým žákům byla usnadněna návštěva školy, bylo jim zapůjčeno 549 učebnic, což se na obecné škole týkalo 65% dětí. V případě chudých dětí se na škole ve sledovaných letech uskutečnila ještě jedna akce a to zřizování a podporování polévkových ústavů pro školní děti. Jednalo se o to, aby i dojíždějící a chudé děti, kterým rodiče nemohou opatřit teplý oběd, měly alespoň jednou denně teplé jídlo. Zřídil se tak ve škole stravovací ústav, který měla na starost manželka školníka. Šlo o vaření jednoduchých, ale výživných pokrmů.¹¹²

Změnou v těchto letech, díky válce bylo také dle výnosu okresní školní rady zřízení prázdninových denních útulku a dětských opatroven. Proto dačická obecná škola umožnila dětem bez dozoru, aby se shromažďovaly ve školní místnosti.

Dalšími výnosy v době války byly například: aby dětem z rolnických rodin po dobu války byla dle potřeby zkrácena vyučovací doba, i předčasně ukončen školní rok. Další výnos udával, aby před koncem školního roku bylo žactvu vysvětleno, jaký význam a důležitost má sklizeň obilí a práce na polích.

Změnu ve vyučování přinesl také výnos ze srpna 1914, který udával, aby se i za válečného stavu, kde je možno pokračovalo ve vyučování (v místech, kde se nepoužívá všech školních budov k veřejným účelům a kde je alespoň nějaká učitelská síla k dispozici). V případě nedostatku učitelů, se měly třídy sloučit a zavést tak alespoň polodenní vyučování. To vše mělo být uskutečněno alespoň pro malé děti – 1. a 2. tříd. Výnos také udával, že v případě, kdy není dostatek učitelstva, má být někdo přidělen. A nastane-li potřeba snížení vyučovacích hodin, má se alespoň vyučování jazyka a počtům, pokud možno vyučovat v plném počtu hodin.

Žáci se stejně jako v letech předešlých zúčastnili všech církevních cvičení. Školní mládež chodila na nedělní mše, a pokud počasí dovolilo tak také od května do října na ranní mše. Žáci každoročně přijali sv. svátosti a zúčastnili se církevních průvodů. Například průvodu do polí v den sv. Marka, průvodu a slavnosti Božího těla, atd.¹¹³

¹¹² Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937*, s. 349-545.

¹¹³ Srov. tamtéž.

3. 4 Škola a válka

Roky 1914-1918 byly pro vývin školství velmi nepříznivé. Válečné poměry těžce dolehly i na školu. I přes zvýšenou námahu učitelů se nepodařilo docílit žádoucích výsledků. Ze záznamu v kronice je patrné, že válečné poměry se školy velmi dotýkaly. Na učitele byly kladeny požadavky, které byly velmi vyčerpávající. Starší zkušení učitelé byli buď ve válce, nebo zaměstnáni na hejtmanství. Místo nich a v nedostatečném počtu na škole působili učitelé výpomocní. Také byl nedostatek učebnic. Vyučovalo se málo a nepravidelně, vyučování bylo zkrácené nebo polodenní. V zimě byl problém s nedostatkem paliva na topení a chyběla kázeň. Byla to teda velmi neblahá doba pro všechny.

Válečné roky byly především ve znamení různých výnosu a nařízení, kterých se škola měla držet. Jedním z nich bylo nařízení, aby na školách byly v mládeži vzbuzeny snahy o šetření potravin. Žactvu bylo dle kroniky vysvětleno, že jsme úmyslně odříznuti od dovozu potravin. Pokud, ale všichni budou dodržovat daná pravidla, nebude hrozit žádné nebezpečí nouze. Obyvatelstvo muselo vydržet s dosavadními zásobami, které měly vydržet do nových žní. Dále žákům bylo řečeno, že v této situaci musí každý konat svou povinnost k vlasti. Učitelstvu bylo uloženo, aby žákům vše vysvětlili přiměřeným způsobem. Především to, jak nutná je šetrnost při spotřebě potravin, zvláště pak chleba a brambor. Další nařízení ohledně šetření, bylo vydáno nedlouho poté ministerstvem kultu a vyučování o šetření papíru. Kdy měli učitelé nahradit psaní do sešitů, psaním na tabuli.

Válečné roky byly ale pro žactvo školy především ve znamení nejrůznějších sběrů. Jednalo se například o sběr duběnek na tříslovinu a to především z důvodu, že nebylo možno tříslovinu, jako doposud, dovážet z ciziny. Dále to byl sběr a sušení kopřiv, které byly po vysušení zasílány místnímu velitelství v Jihlavě. Vlákna kopřiv se používala na výrobu výstroje pro vojáky. Za pět gramů čerstvých kopřiv zbavených listů se dostávaly 2 koruny a za pět gramů sušených stonků bez listů 4 koruny.¹¹⁴

V rámci obecně prospěšné činnosti bylo výnosem školní úřadů pro mládež a školní sbírky vybídnuo žactvo ke sběru ostružinového a poté i jahodového listů na náhražku čaje. Tento sběr se zasílal císařskému radovi, správci pro pěstování léčivých

¹¹⁴ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937*, s. 349-545.

bylin. Například v prvním roce sbírky bylo odesláno 20 kilo listů. Dále žáci sbírali listů a plody stromů, jako náhražku pícnin na krmení dobytka a bukvice k přípravě oleje.

Žáci byli také vybídnuti ke sběru chroustů na krmivo pro drůbež a jiný dobytek. Usušené se odevzdávali ústředně pro krmiva. Kilo chroustů mělo hodnotu koruny a žactvu šly z čistého zisku dvě třetiny.

Následkem válečného konfliktu nastal také nedostatek umělých hnojiv, která obsahují kyselinu fosforečnou. Proto byli žáci všech škol vyzváni ke shromažďování kostí, ze kterých se zpracovávala kostní moučka. Žáci tak chodili dům od domu, kosti sbírali, a vyzývali obyvatelé, aby kosti nezahrabávali, či nepálili.

Konala se i další vlastenecká sbírka, která bylo ovšem jen pro starší žáky. S povolením rodičů se jí mohly zúčastnit i děti v páté třídě obecné školy. Žactvo bylo vybídnuto ke sběru válečného kovu. Šlo především o měď, mosaz, cín, zinek, olovo, nikl a bronz, které vojenská správa nutně potřebovala. Žáci kov přinášeli do tělocvičny, kde byl školníkem rozříděn. Kovy ve váze zhruba 386 kilogramů byly zaslány dělostřeleckému depotu v Brně. Místní školní rada darovala na válečné potřeby také školní zvon ve váze tři kila.¹¹⁵ Důkazem o potřebě kovu za války je i údaj z kroniky města, kde se píše o rekvíraci zvonů a mimo to i o odebrání cínových píšťal z malých varhan na hřbitově a části píšťal varhanových z obou dačických kostelů.¹¹⁶

Další sbírky, které se na obecné škole uskutečnily, byly peněžité. Také jich byla celá řada. Okresní školní rada například vybídla k pravidelným peněžitým sbírkám mezi žactvem na opatření protéz. Dále to byla peněžitá sbírka pro Červený kříž, která sebou nesla vysvětlení žákům o významu všeobecně prospěšné činnosti ČK.¹¹⁷ Přesně se v kronice píše: „*Od mládeže se žádá, aby každý žák a posluchač jeden den v měsíci si uložil újmu a peněz tím získaný uložil na oltář lásky k lidstvu*“¹¹⁸. Na všech školách také probíhala peněžitá sbírka do vdovského a sirotčího fondu. I za jediný halíř, kterým žák do fondu přispěl, dostal pamětní list, jimž se potvrzovalo, že v této těžké době přispěl na dobrou věc. Například v školním roce 1914/1915, bylo na těchto peněžitých sbírkách vybráno: na protézy 17 korun, ČK 17 korun, na fond vdov a sirotků zasláno 8 korun.

¹¹⁵ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937*, s. 349-545.

¹¹⁶ Srov. *Kronika města Dačice 1. díl- 1914-1927*, In: *Kroniky města Dačice*, dacice.cz [online]. [cit 2015-02-17]. WWW:<http://www.dacice.cz>.

¹¹⁷ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937*, s. 349-545.

¹¹⁸ Tamtéž.

A na porovnání uvedu i částky vybrané v posledním roku války: na protézy 20 korun, ČK 20 korun, a na fond vdov a sirotků 195 korun.

Ve válečných letech se také konaly různé akce. Nejhojnější rok s těmito dny, byl školní rok 1916/1917. Konal se například „Kapesníkový den“, kdy bylo žáky obecné školy sebráno 194 kapesníků, 19 ručníků, 50 kusů různých předmětů jako povlaky, prostěradla, utěrky, atd. Další akcí bylo sebráno 10 korun na „Útulky pro vojíny“, 15 korun na akci „Rakousko pro Uhry“. Žáci také v rámci „Obětních dnů“ prodávali odznaky po 20 haléřích a celou akcí tak vydělali 380 korun.

Žáci také mohli veřejně projevit svoje vlastenecké cítění a dobročinnost prodejem různých předmětů jako nálepky, odznaky na čepice, válečné poštovní známky, jubilejní korespondenční lístky, válečné kokardy atd. Při prodeji měli žáci upozornit na účel a výnos prodeje. Čistý výtěžek z těchto prodejů putoval Červenému kříži, válečnému pomocnému fondu, válečné péči, atd. Školy byly velmi často vyzývány k účasti na těchto válečných humanitárních akcích.

Hmotným příspěvkem mohli žáci přispět v hodinách ručních prací, výrobou oblečení pro vojíny. Tento výnos přišel hned na začátku války a vybízely učitelky ženských prací, aby v hodinách ručních prací vyráběly pletené a háčkové kusy oblečení pro vojíny. Materiál, který byl k výrobě potřebný, si měli opatřit od rodičů, dárců školy, soukromými sbírkami, atd. Vlněné věci se měly posílat ve 14-ti denních intervalech úřadu pro válečnou péči ve Vídni. Dle uvedeného návodu se měly zhotovit především ochranné kukle proti sněhu a mrazu, holínky, rukavice, nátepničky a vlněné ponožky. Práce to byla především pro žákyně měšťanské školy, ale nápomocny byly i starší žákyně školy obecné. Okresní školní rada také nařídila, aby v hodinách ručních prací, nebo i při jiných vhodných příležitostech, byly vyráběny papírové podešvy a nepromokavé ponožky, které se v zimě vojínům osvědčily. Školám byl také dodán návod na výrobu. V březnu 1915 bylo okresní školní radou zažádáno, aby školy přestaly vyrábět oblečení na zimu. A začaly zasílat lehké prádlo na léto, kapesníky, bavlněné pomůcky na mytí a sušenou zeleninu.¹¹⁹

Obecná škola pokud to bylo jen možno dle autora kroniky, podporovala všechny akce ve prospěch dobročinných účelů. Účastnila se všech peněžitých sbírek,

¹¹⁹ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937*, s. 349-545.

podporovala žáky ve sběratelské činnosti a dovolila jim zúčastnit se všech sběratelských akcí. Škola také omlouvala žáky z důvodu práce na polích a v hospodářství.

Válka školu zasáhla i ve smyslu ztráty několika učeben. V květnu 1915 bylo ve čtyřech učebnách obecné školy ubytováno 124 vystěhovalců z italských Tírol. Z toho důvodu se musely třídy sloučit a některé i přesunout do tříd školy měšťanské. Děti vystěhovalců byly zapsány a díky jedné vystěhovalkyni mluvící i německy, mohly být také vyučovány. 25 italských dětí bylo školou povinných a školní rada jim zaslala 25 učebnic v italském jazyce. Za rok se k italským vystěhovalcům přidalo ještě 150 z Haliče a Bukoviny, kde bylo 59 školou povinných dětí. Následkem ubytování vystěhovalců byl na obecné škole velký problém s hygienou. Důraz se tedy kladl na desinfekci a upozornění na nakažlivé nemoci. Z tohoto důvodu, byli také všichni žáci očkováni, případně přeočkováni.¹²⁰

V těchto letech také došlo díky nařízení zemské školní rady k revizi žákovských knihoven. Vyloučeno bylo desítek knih a učebnic, které neměly ministerské aprobace. Jak se píše v kronice, rada nařídila, aby byly vyloučeny knihy, které dle svého obsahu po stránce státoobčanské nebo mravně náboženské jsou povážlivé. Aby také byla obstarána taková díla, která se zdají být způsobilá. Díla, která v mládeži bránila a rozněcovala cit dynastický a lásku ke společné rakouské vlasti a jiné státoobčanské ctnosti. A také se zde uvádí, že nesmí být nijak zakázáno, aby byly zařazeny také knihy, které jsou určeny, aby v srdci mládeže pěstovaly lásku k užší vlasti, a k národu z něhož pochází. Také se v kronice uvádí několik doporučených knih k zakoupení do žákovských knihoven.

V těžkých dobách války, bylo okružním výnosem moravského místodržitele vydáno válečné příkázání. Příkázání mělo čtyři druhy – pro domácnosti, pro zemědělce, obchodníky a námezdní mlýny. Válečná příkázání byla vyvěšena ve škole na viditelném místě a také byl každému dítěti dán výtisk tohoto pamětního listu. Učitelům bylo příkázáno neustále předčítání a probírání příkázání. Jejich slova měla dle kroniky být také povzbuzující a pochvalná, měla vzpružit horlivost všech obětavých dětí a podnít i ostatní k podobnému jednání.¹²¹

¹²⁰ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937*, s. 349-545.

¹²¹ Srov. tamtéž.

3. 5 Významné události na škole

Stejně jako v letech předešlých byl 4. říjen ve znamení oslav jmenin císaře a krále Františka Josefa I. Slavnost začínala mší ve farním kostele a následně pokračovala v tělocvičně, kde jak pisatel kroniky uvádí, pronesl ředitel proslov a vysvětlil význam dne a také žáky vybídl k lásce a oddanosti k domu panovnickému. Opět dostali žáci první třídy vkladní knížku, s počátečním vkladem jedné koruny od městské spořitelny. Slavnost byla jako každoročně ukončena zpěvem císařské hymny. V těchto letech také každoročně probíhala slavností sv. mše za císařovnu Alžbětu. A začátek prosince byl každý rok v duchu oslav k výročí nastoupení na trůn. Jednalo se o předepsanou školní slavnost, kdy se žáci zúčastnili mše ve farním kostele. Kde se také zpívala nacvičená píseň „Hospodine, všech věcí pane“. Následující slavnost v tělocvičně školy měla na programu například přednes básní, zpěv písní, proslov ředitele, a zpěv rakouské národní hymny.

Významnou událostí nejen pro školu bylo úmrtí následníka trůnu Františka Ferdinanda a jeho paní arcivévodkyně Žofie z Hohenbergu. V kronice se uvádí přesný popis nešťastného úmrtí. K této události se všichni žáci i celý učitelský sbor zúčastnili smuteční služby Boží ve farním kostele. Stejně jako při úmrtí císařovny Alžběty i v tuto dobu požádal učitelský sbor pana hejtmana, aby na Nejvyšším místě tlumočil hlubokou soustrast a city oddanosti k Nejvyššímu domu panovnickému, jak se píše v kronice.

Měsíc po této události se o prázdninách žáci zúčastnili ještě jedné smuteční mši, a to za zemřelého papeže Pia X. A jak bylo samozřejmostí tak také mše za příčinou zvolení nového papeže Benedikta XIV.

Jak se dá s kroniky vyčíst, tak se u žáků v každé vhodné příležitosti pěstovala láska a oddanost k císaři a králi, k trůnu a vlasti.¹²²

Co se týče významných událostí spojených s válkou, šlo především o nařízené oslavy k válečným úspěchům. Například v únoru 1916 se konala nařízená školní oslava k pokoření Černé Hory. Při shromáždění v tělocvičně ředitel vylíčil, jak po pětítýdenních vojenských operacích a třídním prudkém boji naše vojsko zvítězilo. Ředitel také ocenil udatnost armády a snažil se v dětech probudit lásku k vlasti. Téhož roku proběhla také slavná služba boží na oslavu dobytí Černovic. I v hodinách dějepisu

¹²² Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937*, s. 349-545.

byla žákům objasňovaná situace v boji, a jak také pisatel kroniky uvádí, i to byla vhodná příležitost budit u dětí vlastenecké nadšení. V těchto letech byla s válkou spojena ještě jedna pro žáky významná událost, a to účast na zádušní mši za padlé vojáky.

I v době války se konaly dvě slavnosti z let předešlých, byla to vánoční nadílka, kde se zpívaly koledy, a chudí žáci dostali od spolku žen a dívek českých oblečení. Oproti letem předešlým byl ale rozdíl v počtu obdarovaných dětí, jestliže v letech před válkou dostaly desítky chudých dětí šaty, v době války se jednalo o zhruba pět dětí. Druhou předepsanou slavností byl „Dětský den“ konaný při příležitosti výročí na trůnu Františka Josefa I. Tato oslava se konala každý rok jako mše ve farním kostele a poté promluvou ředitele, který vybídl žáky ke sbírce. Doba války se podepsala i na výši vybraných financí oproti předešlým rokům. Výnos z těchto sbírek šel ve prospěch sirotků po padlých vojínech a dětí válkou postižených. Částka vybraná na obecné škole se pohybovala okolo 5 korun a celá sbírka i mimo školu okolo 50 korun.

V oslavných dnech byla také důležitá výzdoba města a školy. Ovšem v těchto letech byl dán nový výnos zemské školní rady, jenž uváděl podrobná pravidla o výzdobě. Předepisoval, jakými prapory může být škola v době oslavy vyzdobena, v jakých barvách a na jak dlouho. Výnos přikazoval, že v době oslavy musí být vyzdobeno celé město – pokud možno každý dům. Nedostatečná výzdoba by se totiž mohla považovat za neúplný projev vlasteneckého smýšlení.¹²³

Školní rok 1916/1917 byl ve znamení ztráty několika významných osobností. Velmi obsáhle je v kronice rozebrána smrt Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I., který zemřel ve věku 86 let, 21. listopadu roku 1916 po téměř 48 letech panování. Všichni žáci se zúčastnili zádušní mše. Nástupcem se ještě téhož dne stal syn jeho synovce arcivévoda František Karel, jako císař Karel I. Při této příležitosti se žáci zúčastnili služeb božích za nového nástupce na trůn. Poté se na jaře 1917 konala „Stromková slavnost“ za účelem prvního jara vlády císaře Karla I. Při této slavnosti šlo o vysazování nového stromoví v blízkosti školy. Slavnost se jako tradičně všechny školní slavnosti, oslavila písněmi, přednesem básní a zpěvem císařské hymny.

Ve školním roce 1917 se žáci i učitelský sbor musel rozloučit ještě s jednou, pro ně významnou osobou, učitelkou Ludmilou Kesnerovou. Zemřela v květnu 1917

¹²³ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937*, s. 349-545.

po delší nemoci. Všichni žáci se zúčastnili pohřbu. Na obecné škole působila 23 let od roku 1894.

Významné události, které se ve škole odehrály, jsou v těchto letech spíše smutného rázu. Žáci se v této těžké době války zúčastnili několika pohřbu a smutečních mší. Kromě učitelky Kesnerové, rozloučili se také s předsedkyní spolku žen a dívek českých, školníkem a také byli přítomni na pohřbu majitele zdejšího velkostatku Bedřicha Marie, komořího z Wormsu, říšského svobodného pána z rodu Dalbergu.¹²⁴

4. Obecná škola v meziválečném období – v éře první republiky

4.1 Stručná charakteristika doby

O vyhlášení republiky se Dačičtí dozvěděli, díky telegrafické zprávě 29. října 1918. Hned druhý den bylo na Palacké náměstí svoláno slavnostní shromáždění, kde zazněly vlastenecké projevy a zazpívána československá hymna. Vrcholem slavnosti bylo stržení znaku monarchie z budovy okresního úřadu.

Mnohem dramatičtější situace nastala v blízkém pohraničí, konkrétně ve Slavonicích, kde drtivě převažovalo německé obyvatelstvo. Němečtí obyvatelé se nechtěli smířit s příslušností do nového státu a situace se vyostřila natolik, že došlo i k ozbrojenému střetu.

Bezprostředně po vzniku republiky bylo politické naladění obyvatelstva v celé republice, stejně tak i v Dačicích zřetelně levicové. O tom svědčí první volby v roce 1919, kdy přesvědčivě zvítězili sociální demokraté. V roce 1921 však byla sociální demokracie oslabena vznikem KSČ. Další zlom v politickém zaměření přišel s dalšími obecními volbami roku 1923, kdy byla oslabena levice těsným vítězstvím tradičních pravicových stran. Pravice se utvrdila i v dalších volbách roku 1927, ve kterých opět zvítězila ČSL.

Další politický vývoj Dačic, byl výrazně poznamenán hospodářskou krizí po roce 1929. Během krize došlo k radikalizaci levicových stran, a to zejména KSČ. Obecní volby v roce 1931 zachovaly poměr 16 ku 14 ve prospěch pravice. Starostou byl

¹²⁴ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937*, s. 349-545.

v těchto volbách zvolen zástupce živnostenské strany, Karel Kesner. Poslední volby v tomto sledovaném období proběhly v roce 1938, po kterých měla opět převahu pravice. Starostou byl společnými hlasy levicových stran zvolen sociální demokrat Josef Codr.¹²⁵

Velká hospodářská světová krize, která vypukla v roce 1929, zasáhla dačický okres nejcitelněji v letech 1933-1936. Celý okres patřil k hospodářsky slabým regionům. Zaměstnanci zde pobírali 66% průměrného celorepublikového platu. V celém dačickém okrese převažovalo zemědělství. Většina existujících průmyslových podniků byla nucena zastavit provoz. Největším problémem byla v Dačicích nezaměstnanost. Většina nezaměstnaných byla odkázaná na nouzové práce, nouzovou výpomoc a státní stravovací akce. Údaje z roku 1930 udávají 55 nezaměstnaných lidí a například v roce 1934 je to již 1740 nezaměstnaných.¹²⁶ V roce 1934 byly dokonce zaznamenány i případy nezaměstnaných, kteří řešili svou situaci sebevraždou. Pro městské hospodaření znamenala krize jen další finanční zhoršení. Sotva se město vzpamatovalo z válečného zadlužení, bylo znovu nuceno k výpůjčkám a zadlužení novému.¹²⁷

Co se týče kultury, navázaly Dačice na kulturní život před rokem 1918. Došlo k rozvoji tělovýchovných jednot. Jednalo se především o Sokol, ke kterému se roku 1921 přidala i tělocvičná organizace katolíků Orel. Svoji tělocvičnou organizaci mělo od roku 1919 i levicové hnutí a to v podobě Federativní dělnické tělovýchovné jednotě.

Stejně jako před rokem 1918 působil v Dačicích divadelní ochotnický soubor Tyl, který v těchto sledovaných letech sehrál více než třicet divadelních her. Probíhala zde i návaznost kultury a tělocvičných organizací. Kdy organizovalo divadelní představení i spolek Sokol a Orel. Sokol byl především také aktivní v případě oslav státních svátků a také například narozenin prezidenta. Co se týče církevních oslav a svátků zde byl aktivní především Orel.

Od poloviny dvacátých let mělo dačické obyvatelstvo poprvé možnost seznámit se s filmem. Sokol v těchto letech získal kinematografickou licenci, která mu byla dále prodlužována. Filmová představení byla využívána například v rámci branné výchovy školní mládeže, čímž se budu zabývat v dalších kapitolách.¹²⁸

¹²⁵ Srov. STEHLÍK M. *Zapomenuté dějiny, Dačice ve 20. století*, s. 8-16.

¹²⁶ Srov. BISTRICKÝ J. a kol. *V republice československé*, In: *Dějiny Dačic*, s. 320.

¹²⁷ Srov. STEHLÍK M. *Zapomenuté dějiny, Dačice ve 20. století*, s. 17.

¹²⁸ Srov. *tamtéž*, s. 18-19.

Dačický okres celkově nepatřil k vyhledávaným místům pro život. V letech 1921-1930 byl zaznamenán úbytek obyvatelstva o více než 7%. Úbytek pokračoval i celé dvacáté století. Od roku 1910 do roku 1950 došlo k poklesu o dvacet tisíc obyvatel.¹²⁹

Co se týče základního školství v polovině 30. let, došlo k pozvolnému rozrůstání. Například v roce 1931 bylo 23 870 škol a v roce 1936 24 134, což je o 264 více. V těchto letech navíc pokračoval trend rozšiřování školství českého a slovenského, na Podkarpatské Rusi počet škol stagnoval. Škol s vyučovacím německým jazykem o 27 ubylo. Škol s maďarským vyučovacím jazykem ubylo o 13. V této době nešlo o žádný typ diskriminace, nýbrž o racionalizační opatření.¹³⁰

Z dalších významných událostí této doby bych vyzdvihla například vznik československé měny a zákon z roku 1920 stanovující brannou povinnost pro muže od 20 do 50 let. Atentát spáchaný na ministra financí Aloise Rašína v roce 1923. Úmrtí prvního prezidenta T. G. Masaryka a následné zvolení nového prezidenta Československé republiky. V roce 1938 X. všesokolský slet v Praze.¹³¹ O těchto a dalších významných událostech se budu zabývat v souvislosti s obecnou školou v Dačicích v následujících kapitolách.

4. 2 Ředitelé a učitelé

Charakteristické pro toto sledované období na obecné škole je velmi časté střídání řídicích učitelů. V roce 1919 byla místní školní radou podaná žádost o samostatnost obecné školy. Zemská školní rada vyhověla žádosti 13. října 1919, kdy se souhlasem moravsko-zemského výboru bylo povoleno, aby správa pětileté obecné školy byla oddělena od správy školy měšťanské chlapecké a dívčí.¹³²

Okresní školní rada ustanovila od prosince 1919 prozatímním správcem školy Antonína Kesnera, který byl také zvolen zástupcem okresního školního inspektora.¹³³ Antonín Kesner byl správcem školy do roku 1926, kdy zažádal o trvalé penzionování. Ještě téhož roku mu bylo vyhověno a školu opustil po 41. letech působení na škole. Poté

¹²⁹ Srov. SMUTNÝ B. *Dačice*, In: Dačicko Slavonicko Telčsko, s. 292.

¹³⁰ Srov. KÁRNÍK Z. *České země v éře první republiky (1918-1938)*, s. 255.

¹³¹ Srov. KREJČÍŘ J., SOJÁK S. *Dějiny české, chronologický přehled*, s. 89-95.

¹³² Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937*, s. 547.

¹³³ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1890-1926*, s. 130.

nastoupil Jan Kříž, který po sedmi letech ve funkci také odešel na trvalý odpočinek. Správou školy byl v roce 1934 pověřen Štěpán Houska. Ten ovšem také na místě ředitele školy nepůsobil dlouho, protože v květnu 1936 zemřel ve věku 49 roků na mrtvici. Tím pádem byl správou školy okresním školním výborem pověřen služebně nejstarší učitel Karel Konhefr. Ten ve funkci působil vůbec nejkratší dobu, jeho místo zastoupil počátkem školního roku 1937/1938 nový správce Josef Köppl.¹³⁴

Po první světové válce ve školním roce 1918/1919, byl již učitelský sbor po celý rok úplný. Učitelé se vrátili z činné vojenské služby i z práce na hejtmanství. Pouze někteří, jako například učitel katolického náboženství Jan Smetana si vyžádali dovolenou na zotavení po návratu z války.

Ve školním roce 1918/1919 se také učitelé dočkali drahotných přídavků a to dle služební doby, třídy ve které vyučovali a rodinného stavu. Zákonem dosáhlo učitelstvo zařazení do platových stupňů státního úřednictva. Přesněji učitelstvo obecných škol do 8. – 9. Tím byly ukončeny dlouholeté zápasy učitelstva o hmotné zaopatření. Výnosem ministerstva železnic bylo také učitelům přiznáno právo na celoroční snížení ceny na dráze. Jak se uvádí v kronice, mohlo od této doby učitelstvo věnovat všechnu svoji sílu škole a klidně pracovat k jejímu dalšímu povznesení.¹³⁵

Osvobozením národa nastala i ve škole nová doba. Zemská školní rada vydala výnos, ve kterém udává, co očekává od učitelů. *„Očekává, aby zapomněli na všechny neshody v přesvědčení a vyhnuli se všemu, co kdysi tříštilo a oslabovalo jejich síly. Požaduje, aby se učitelé semkli v jeden celek a v úplné shodě a vytrvalosti pracovali na zdárné výchově mládeže. Což je první podmínka šťastné budoucnosti národa k novému životu vzkříšeného“*.¹³⁶

Učitelé se také účastnili metodických kursů tělocvičných při Sokolu v Telči a kursu výchovných ručních prací. Také se učitelé pravidelně scházeli na měsíčních poradách, poradách klasifikačních a poradách náhlých.

Učitelský sbor se skládal z 9 učitelů, přesněji 5 třídních učitelů, 3 učitelů náboženství – náboženství římsko-katolické, česko-bratrské evangelické, židovské, a jedna učitelka ručních ženských prací. Dále byli učitelé rozděleni jako správci kabinetu – kabinetu učebních pomůcek, žákovských knihoven, učitelských knihoven.

¹³⁴ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 5-139.

¹³⁵ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937*, s. 548-575.

¹³⁶ Tamtéž.

Dle kroniky vydal také učitelský sbor úplný zákaz účasti dětí na politických projevech všech politických stran.¹³⁷

4.3 Údaje o žácích

Ve sledovaných letech 1919-1938 se počet žáků na obecné škole pohyboval mezi 230 a 340. Znatelného úbytků žáků navštěvujících školu si můžeme povšimnout v letech 1936-1938, kdy i Dačice postihla hospodářská krize a dle údajů v městské kronice se zmenšil celkový počet obyvatel.

Žáci obecné školy navštěvovali postupně pět tříd. Každý rok vzniklo i paralelní oddělení některé ze tříd, kde se zrovna vyskytl velký počet dětí. V tomto ročníku pak byli žáci rozdělení dle pohlaví. Nejvíce žáků navštěvujících školu pocházelo z Dačic, vždy to bylo přes 200 dětí. Dále do školy docházely děti z přilehlých obcí, především z Borku, Toužína a také děti z Hradišťka, které ovšem musely až do roku 1933 platit 25 Kč příspěvek na učební pomůcky, protože spadaly do cizího školního obvodu. To se změnilo roku 1934, kdy bylo Hradišťku povoleno přiškolení do dačického školního obvodu.

Každý rok dostali někteří žáci úlevu od školní docházky. Jednalo se především o žáky pátých tříd, kterým bylo povoleno předčasné ukončení školních povinností z důvodu práce v zemědělství. Jiným případem byla také omluva z docházky z důvodu zdravotního, například oční nemoc, tělesná slabost, atd.¹³⁸

Zameškání školy nebylo v těchto letech tak velké, jako v letech první světové války. Okresní školní rada se snažila o zlepšení školní docházky po válce. Vydala proto výnos všem správám škol, který nařizoval, aby se škola snažila o postupné zlepšení návštěvy školy, když se muži z větší části vrátili od vojska domů. V případě neodůvodněného zameškání, měla škola postupovat s velkou přísností. Ovšem velké procento zameškání bylo zapříčiněno především z důvodu častých a i vážných nemocí. V těchto letech se ve škole vyskytlo mnoho nemocí. Například v říjnu 1918 se rozmohla po celé škole i městě španělská chřipka. Během zhruba 14 dnů se nakazilo 253 dětí a na doporučení obvodního lékaře, bylo vyučování přerušeno a škola uzavřena. Vyučování

¹³⁷ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1890-1926*, s. 130-143.

¹³⁸ Srov. tamtéž.

Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 5-139.

bylo znovu zahájeno až na konci listopadu. Další epidemie nastala v roce 1922, kdy čtvrtina žactva onemocněla chřipkou, která na škole řádila zhruba čtvrt roku. Touto epidemií bylo zachváčeno také celé učitelstvo, které až na vážnější případy nemoc přechodilo, takže nemusela být škola přerušena. Další nemoci, které se na škole vyskytly, byly osypky a plané neštovice, na které bylo žactvo každoročně ve věku 7 a 14 let očkováno. V školním roce 1923/1924 se nakazilo 25% žactva spalničkami. Následující rok byla škola opět uzavřena z důvodu epidemie chřipky. Chřipku tento rok přestálo 113 dětí ze 196. Jak jsem již zmínila, vyskytly se mezi žactvem i vážnější nemoci. V roce 1930 to byly dva případy tyfu, zápalu plic a pět případů záškrty. Kvůli záškrty proběhla ve škole desinfekce kvůli šíření nemoci. Tento rok také zemřel žák 4. třídy na souchotiny, což byla tuberkulóza, které se dříve takto říkalo. Škola byla opět pro nemoc zavřena v roce 1936, kdy se vyskytla a rychle šířila spála. Kromě chorob se na škole vyskytlo také několik úrazů, jako zlomeniny atd. Došlo i k několika úmrtím, důvody byly různé: srdeční slabost, mrtvice, tuberkulóza, utonutí a dokonce i srážka nákladním autem.¹³⁹

Co se týče prospěchu žáků, lze z kroniky vyčíst počet žáků, kteří nepostoupili do dalšího ročníku. Například ve školním roce 1919/1920 nebylo schopno postoupit 29 žáků z celkového počtu 306. Nebo v následujícím roce se jednalo o 50 žáků neschopných postoupit z 269 na škole, což bylo 18% všeho žactva. Co se týče chování žáků, došlo zde oproti předešlým rokům války k určitému zlepšení, za hlavní důvod se v kronice uvádí návrat otců z války. V těchto sledovaných letech je možno v kronice pouze zjistit případ dvou žáků zdejší školy, kteří byli na doporučení učitelského sboru pro nepřístupné chování dáni do polepšovny. Okresní soud v Dačicích této žádosti vyhověl a žáky přidělil do vychovatelny v Uherském Hradišti.

Žáci obecné školy, stejně jako v letech předešlých navštěvovali hodiny náboženství. Co se týče vyznání žactva, převažující většina – kolem 200 dětí navštěvovalo hodiny římsko-katolického náboženství, které po dlouhou dobu vyučoval Jan Smetana. Zhruba 20 žáků bylo českobratrského evangelického vyznání, které přednášel vikář Josef Šulc z Velké Lhoty a po jeho odchodu vikář Ladislav Vrba z Velké Lhoty. Na obecné škole bylo také okolo 2 až 5 žáků židovského vyznání. V každém roce sledovaného období se také vyskytovalo několik dětí bez náboženského

¹³⁹ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1890-1926*, s. 130-143.
Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 5-139.

vyznání. V těchto letech také docházelo ke zproštění povinností navštěvovat vyučování římsko-katolického náboženství. Zproštění uděloval okresní školní výbor zhruba 20 žákům. Na závěr školního roku docházelo také ke zkoušce z náboženství, které vedl farář, nebo například i biskup, který přijel visitovat náboženské vyučování.¹⁴⁰

Na škole se v těchto těžkých chvílích po válce a v době hospodářské krize vyskytoval velký počet chudých dětí a sirotků. Každý rok jsou v kronice zaznamenány počty dětí, kteří potřebují sociální péči. Okresní péči o mládež v Dačicích, byl dáván seznam chudého žactva zdejší školy. Například ve školním roce 1923/1924 bylo na seznamu 7 sirotků bez obou rodičů, 40 sirotků bez otce – a dětí nemanželských, a 40 dětí chudých rodičů. Počet dětí na tomto seznamu se ve sledovaných letech pohyboval okolo 80 dětí potřebných pomoci. Na popud velkého počtu sociálních případů, byl v roce 1920 založen učitelským sborem soukromý „fond pro chudé žáky obecné školy v Dačicích“. Existovaly také různé organizace a akce na podporu chudých dětí, jako například „Americká akce péče o dítě“, „Siroťčí spolek“, „Československá sociální péče o dítě v Dačicích“, „Okresní péče o mládež v Dačicích“. Každý rok tyto organizace podělily chudé žactvo různými částmi oblečení, obuví – dřeváků, atd. Místní odbor americké akce péče o dítě, zavedl polévky a kakao pro chudé žáky. Okresní péče o mládež zavedla v roce 1928 „mléčnou akci“, kdy zhruba 60 nejchudších dětí dostávalo každý den – po dobu zhruba 3 měsíců v zimním období, o desáté hodině dopolední čtvrt litru svařeného mléka. Poté bylo zavedeno mléko i ostatním za příplatek. V době největší krize v Dačicích se Okresní péče o mládež rozhodla obdarovat nejchudší žactvo také chlebem. Během 3 měsíců dostávalo zhruba 120 dětí zdarma a kolem 40 si mléko a chléb platilo. Ve školním roce 1937/1938 bylo mlékem poděleno již 170 žáků, z nichž si 55 připlácelo.¹⁴¹

Po ukončení pětileté školní docházky obdrželi žáci, kteří nechtěli pokračovat v dalším studiu tzv. vysvědčení na odchodnou nebo vysvědčení propouštěcí. Žáci, kteří chtěli pokračovat ve studiu – jichž byla většina, pokračovali převážně na místní měšťanské škole, jejich počet byl kolem 50 žáků. Jen minimum žáků pokračovalo ve studiu na Státním reálném gymnáziu Otokara Březiny v Telči. Až na výjimky byli vždy všichni přihlášení žáci přijati. Údaje o odchodu žáků jsou v kronice zaznamenány ve školním roce 1925/1926, kdy postoupilo na měšťanskou školu zdejší 38 chlapců a 24

¹⁴⁰ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, Kronika obecné školy v Dačicích 1890-1926, s. 130-143.

Srov. SOKA Jindřichův Hradec, Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953, s. 5-139.

¹⁴¹ Srov. tamtéž.

dívek a na reálku do Telče šli studovat 4 žáci. Rekordní počet přihlášených a přijatých na gymnázium v Telči byl v roce 1936, kdy bylo přijato 7 místních žáků. Těsně před vypuknutím druhé světové války, už tak celkem nízký počet přihlášených na reálku do Telče ještě poklesl. V kronice se lze i dočíst ojedinělých případů odchodu na střední školu do vzdálenějších míst republiky. Například jeden chlapec se ve školním roce 1931/1932 přihlásil a byl přijat do arcibiskupského gymnázia v Kroměříži a jeden žák tento rok odešel do reformního reálného gymnázia v České Lípě. Také se vyskytl v tomto sledovaném období ještě jeden případ odchodu do vojenského reálného gymnázia v Moravské Třebové v roce 1936.¹⁴²

Žáci obecné školy měli také možnost být aktivními členy tělovýchovné jednoty, které se v první polovině dvacátého století v Dačicích nacházely. Největší počet přihlášených žáků byl v tělovýchovné jednotě Sokol. Nezanedbatelná účast byla i v katolickém Orlu a ve Federované dělnické tělovýchovné jednotě. Přesný údaj o počtu dětí v jednotlivých organizacích se dočteme v kronice ze záznamu školního roku 1923/1924, kdy v Sokolu cvičilo 57 žáků, v Orlu 28 žáků a ve FDTJ 41 žáků. Počty se každý rok měnily, ale i tak byla většina žactva u jednoty Sokol. Děti se kromě cvičení, účastnily také akcí, které daná organizace pořádala. A to jak akcí sportovních tak i například divadelních. O konkrétních akcích se zmíním v následující kapitole, zabývající se významnými událostmi a akcemi na škole. Kromě těchto výše zmíněných tělovýchovných jednot, se určitý počet žáků přihlašoval do „Dorostu Československého červeného kříže“. Počet členů z obecné školy se pohyboval okolo 80. V rámci dorostu byly ve školách zřízeny samosprávy v jednotlivých třídách starající se o pořádek a výzdobu třídy. Také samosprávy fungovaly jako kontrolní orgán čistoty žáků, úpravy šatů, čištění zubu, nebo například také úpravou školního dvoru, školní zahrady, atd.

Žáci měli možnost také využívat žákovskou knihovnu, čehož hojně využívali, jak je patrné ze zápisu školního roku 1925/1926, kdy za zimní období bylo půjčeno 1247 svazků. Žákovská knihovna byla uložena ve skříni školní kabinetu a finančně ji podporovala místní školní rada, která ročně knihovně poskytovala 250 Kč. Ve školním roce 1934/1935 byla žákovská knihovna zreorganizována, byl pořízen nový seznam knih, který informoval o 262 svazcích. Celkem 99 žáků přečetlo ve školním roce 1934/1935 2351 knih. Ve škole také existovala i knihovna učebnic, které byly

¹⁴² Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1890-1926*, s. 130-143.
Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 5-139.

půjčovány chudým dětem. Tato knihovna čítala koncem školního roku 1926/1927 449 svazků. Kromě četby knih si děti mohly rozšiřovat obzory i četbou různých časopisů. Například ve školním roce 1934/1935 si předplatily časopisy „Mládí“ vydávaný Československou obcí sokolskou a „Radost“, který vydával Československý červený kříž. Třídy přihlášené do „Dorostu ČČK“ dostávaly zdarma jeden výtisk časopisu „Lípa“, „Radost“ a „Naše práce“. Tyto časopisy byly ve třídách k dispozici i ostatním žákům. Obecná škola také ve školním roce 1925/1926 začala odebírat vlastivědný časopis „Od Horácka k Podyjí“.¹⁴³

Nově se v těchto letech mohli žáci přihlásit k pojištění u lidové pojišťovny Čechoslavie k úrazovému pojištění. Přesněji k úrazu ve škole, na cestě do školy, po dobu školního roku – vyjímaje prázdnin. Pojištěno bylo zhruba 190 dětí. V kronice jsou také uváděny údaje úrazů, které vyplatila pojišťovna. Nejvyšší částka byla kolem 100 korun.¹⁴⁴

4. 4 Škola a politická situace v republice

Velmi obsáhle se politickou situací zabývá kronika hned na počátku tohoto sledovaného období, tedy roku 1918/1919. Zdlouhavě je zde popisován „ten den“ 28. říjen 1918, jako nejpamátnější den v dějinách českého národa. „*Kdy po třistaletém útisku, po čtyřistaleté nesvobodě náš národ nabyl opět samostatnosti a vláda jeho věcí opět do jeho rukou se vrátila*“.¹⁴⁵ V Dačicích proběhla oslava převratu 29. října 1918, kde všichni zvolali: „*J sme svobodni!*“.¹⁴⁶

Hned na začátku školního roku byl vydán výnos zemské školní rady, aby byla na školách ustanovena místní výchovná rada, která by měla za úkol přímý dozor nad životem mládeže mimo školu a byla ve stálém kontaktu s rodiči, školou a místním školským úřadem a také úřadem policejním.

O významu školy v Československém státě také pravil výnos ministerstva školství a národní osvěty. Ten uváděl, že na přechodnou dobu přijal čsl. stát platné

¹⁴³ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, Kronika obecné školy v Dačicích 1890-1926, s. 130-143.

Srov. SOKA Jindřichův Hradec, Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953, s. 5-139.

¹⁴⁴ Srov. tamtéž.

¹⁴⁵ SOKA Jindřichův Hradec, Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937, s. 548.

¹⁴⁶ Tamtéž.

zákony a nařízení bývalého císařství. Dále uvádí, že vše je pouze na přechodnou dobu a v nejbližší době bude hrubá byrokracie odstraněna a celá veřejná správa nové republiky upravena. V tomto výnosu se už ale uvádí duch příštích školských zákonů. Uvádí se, že až do doby úpravy veřejné správy má být využito veškerých prostředků, aby chudé děti byly ošaceny a nasyceny. Dále se uvádí, že vychovatelské působení učitelstva nemá nijak omezovat ideály lidstva. Uvádí se, že politické a náboženské přesvědčení nemůže být předmětem disciplinárního vyšetřování. Učebnice a vyučovací pomůcky, která byly za války odstraněny, měly být zpátky vráceny do užívání. Přesně se v kronice uvádí, že blízká budoucnost má vybudovat čl. školství na nových základech ve smyslu demokratického a sociálního pokroku. „*Zdravá výchova demokratického občana bude tu cílem*“¹⁴⁷

V kronice se uvádí další výnos zemské školní rady, který upozornil na příjezd prvního prezidenta T. G. Masaryka, který zavítal do jásající vlasti po vykonaném obrovském díle osvobozovacím. Výnos kladl důraz především na učitele, aby památný tento den trvale utkvěl v myslích školní mládeže. A aby žáci uchovávali vděčnost k velkému osvoboditeli, aby se pevně v jejich srdcích zakotvil. Výnos uváděl, že je naší povinností, aby den presidentova návratu byl důstojně oslaven. Za tím účelem měla být uspořádána školní slavnost, kde poměry dovolují veřejná slavnost, při které bude poukázáno na nehynoucí zásluhy presidentovy. Oslava se v Dačicích konala v sobotu 21. prosince 1918. Na programu byla modlitba za vlast a přednes několika vlasteneckých básní a písní. Slavnost byla ukončena zpěvem hymny.¹⁴⁸

Významný výnos ministerstva školství a národní osvěty z listopadu 1918 také nařizoval, že účast žáků při náboženských úkonech – cvičení, je od této chvíle dobrovolná. Udával, že je třeba vyhnout se jakémukoli nátlaku účasti. Účast nebo neúčast na cvičeních nesmí nikterak ovlivňovat známku z náboženství. Dobrovolnost platila tímto výnosem i pro učitele, kdy jejich dozor při náboženských výkonech se stal také dobrovolným. Samotné vyučování náboženství, jako učebního předmětu zůstalo nedotčené.

V březnu 1919 následovala další změna ve školách, kdy ministerský výnos požadoval, aby škola byla k dispozici všem, kteří si chtějí rozšířit své vědomosti. Žáci využívali školu ve dne a večer dospělí, kteří užívali všech pomůcek a zařízení. Pouze se

¹⁴⁷ SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937*, s. 548-575.

¹⁴⁸ Srov. tamtéž.

výnosem klad důraz na obce, aby pro tyto případy zřídili obecnstvu zvláštní přednáškové prostory a knihovny. Z kroniky se ale dále o této změně nic nedočteme, zda konkrétně na obecné škole v Dačicích probíhaly po večerech přednášky pro veřejnost.

V roce 1919 vzniklo ještě několik výnosů okresní školní rady, které se týkaly například: založení archivu národního osvobození, pěstování slovenštiny a slovenské vlastivědy, revize učebných osnov zeměpisu a dějepisu, snížení počtu domácích úloh z jazyka na polovičku, zrušení výnosu o vojenské přípravě školní mládeže, atd. Po důkladném prostudování kroniky jsem objevila tři výnosy, které se na obecné škole v Dačicích projevíly a to: zvýšení položky na doplnění a opravu žákovských knihoven, kdy místní školní rada poskytovala 250 Kč ročně. Dále výnos udávající kursy pro výcvik učitelů v různých pracích, kdy se dá vyčíst, že učitelé se zúčastnili několika kursů, například metodických kursů při Sokolu v Telči nebo kursů tělovýchovných a také kursů ručních prací. Byl také vydán výnos udávající pořádání „Stromkového dne“, který se na škole dodržoval.¹⁴⁹

Tuto kapitolu bych ukončila větou z doslovu v kronice školního roku 1918/1919 *„Pracovitý, uvědomělý a vzdělaný občan je nejpevnější oporou každého státu, tedy i naší republiky Československé. Škola je povinna přispět k výchově občanů, jakých vlasti třeba. A proto do práce! Budoucnost je naše!“*¹⁵⁰

4. 5 Oslavy, vzpomínky a významné události na škole

Na obecné škole byly pravidelně oslavovány významné dny, svátky a narozeniny. Mezi každoroční oslavy v těchto letech patřil především státní svátek 28. říjen, kdy se připomínal vznik samostatného Československa. Den svobody se slavil školní slavností, kde každoročně nechyběl proslov ředitele školy k významu dne a také vždy zazněly vlastenecké básně a písně.

Každoroční významnou oslavou byl 7. březen, kdy škola slavila narozeniny prvního prezidenta republiky T. G. Masaryka. Slavnosti se zúčastnilo i několik členů místní školní rady, proběhl vždy proslov správce školy, žáci recitovali básně, případně některý z učitelů přednesl projev, týkající se života prezidenta. V rámci oslav narozenin

¹⁴⁹ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika měšťanské školy v Dačicích 1914-1937*, s. 548-575.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 575.

T. G. Masaryka měli žáci často možnost navštívit divadelní představení. Například v březnu 1930 sehrála měšťanská škola divadelní hru „Medvídci pana presidenta“, kterého se zúčastnili žáci i učitelé v plném počtu. Během dalších oslav narozenin prezidenta sehráli žáci dětské divadelní představení „Na zlatých strunách“. Každý rok si kromě narozenin prezidenta Masaryka připomínala škola i narozeniny Jana Ámose Komenského.

Žáci byli také upozorňováni na významná výročí narození či úmrtí nejrůznějších postav naší i světové historie. 28. září bylo vzpomenuo na knížete Václava, 10. října na úmrtí Jana Žižky z Trocnova. Vzpomínalo se na narozeniny Boženy Němcové, Karla Havlíčka Borovského, Miroslava Tyrše, Svatopluka Čecha, Jana Nerudu. Byl také připomenut význam Františka Palackého, Karla Jaromíra Erbena, Karla Hynka Máchy a také 17. února narozeniny Jaroslava Vrchlického.

21. února 1923 byla za účasti žactva uspořádaná smuteční slavnost v den pohřbu ministra financí Aloise Rašína. A žáctvu byla také v květnu připomenuta památka úmrtí prvního ministra financí vojenské republiky Československé generála Milana Rastislava Štefánika.¹⁵¹

Žákům byla od nejútlejšího dětství vštěpována hrdost a úcta k vlastnímu státu, k českým dějinám a literatuře. Klad se důraz na osobnosti, které se zasloužily o vznik samostatné demokratické republiky. Důraz byl také kladen na osobnosti, které svým dílem ovlivnily vývoj české literatury a historie.

Pro žáky obecné školy bylo jistě významné i poslouchání rozhlasu. Rozhlas poslouchali jednou měsíčně a to přiměřeně jejich věku. Poslouchání rozhlasu začalo až v roce 1926, kdy byl škole zapůjčen aparát od Jana Bistřického. Gramofon využila škola například na jaře 1934, kdy bylo vzpomenuo památky Bedřicha Smetana a Antonína Dvořáka, kdy dětem byly na gramofonu pouštěny ukázky některých skladeb.

Škola v této době slavila ještě dva významné svátky, byl to svátek práce připadající na 1. května, který byl dle kroniky poprvé slaven ve školním roce 1918/1919 jako svátek národní. A také svátek matek, o kterém se kronika poprvé zmiňuje v roce 1928, jako o nově zavedeném svátku. Tento svátek byl připomínán v hodině občanské nauky, kdy bylo promluveno o významu rodičovské lásky, poslání matky v rodině a také žákům zdůrazněna jejich povinnost a vděčnost k rodičům.

¹⁵¹ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1890-1926*, s. 130-143.
Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 5-139.

Jako v předešlých letech války i v tomto poválečném období probíhalo mnoho peněžitých sbírek. Jednalo se o sbírky napravující škody způsobené válkou, jako „týden mrzáčků“, „české srdce“, „sbírka svobody“, „zmrzačeným v Králově Poli v Brně“. Dále byly sbírky na „Masarykovu ligu proti tuberkulóze“, „péče o dítě“, „hladovějící v Rusku“, „Čsl. Červený kříž“, „Komenský – na podporu škol v cizině“, „Na pomník T. G. Masaryka v Hodoníně“ a stejně jako v letech předešlých sbírka k „Dětskému dni“. Oproti letem předešlým byl v letech 1918-1938 uskutečněn pouze jeden sběr a to zlata a stříbra. Tento sběr byl vyhlášen výnosem ministerstva školství a národní osvěty, jejímž heslem bylo „Kované koruny musejí ven do boje za hospodářské zmohutnění naší vlasti“. Po všech končinách republiky sbírali žáci školy a členové učitelských sborů zlato a stříbro. Obecná škola spolu s měšťanskými v Dačicích odevzdala do městské spořitelny 3,15 kg zlata a stříbra.

Již výše jsem zmínila slavnost „stromkového dne“, který se na obecné škole dle výnosu dodržoval. Přesněji se odehrál v květnu 1919, kdy byl před budovou školy zasazen jasan, jako „strom národní svobody“¹⁵²

Další významné události byly spíše politického rázu. Významná nejen pro školu byla například volby prezidenta, která se ve sledovaném období uskutečnila třikrát. Co se týče prezidenta Masaryka, žáci zdejší školy se zúčastnili zájezdu prezidenta do Telče, kde měli vzácnou příležitost vidět prezidenta zblízka.

Dle nařízení bylo také žáky vzpomenuo výročí tragické smrti rytířského krále Jugoslávie Alexandra I. A také byl žákům vysvětlen význam založení Rumunska.

Významný byl prosinec 1935, kdy se osvoboditel vlasti T. G. Masaryk vzdal svého úřadu a na místo druhého prezidenta republiky byl tříčtvrtinovou většinou zvolen Edvard Beneš. A 14. září 1937, kdy škola uctila památku T. G. Masaryka. Při této příležitosti shlédly děti na jaře 1938 film „Pravda vítězí“, kde byl zaznamenán průběh pohřbu prezidenta. Co se týče filmových představení, shlédli žáci například první z českých zvukových filmů „Fidlovačka“ v září 1933. Nebo například také československý branný film „Pták, který koná vojenskou službu“ v květnu 1938, zde šlo o ukázkou z branné výchovy a činnosti československé armády. Všechny tyto filmy byly promítány v kině Sokol.¹⁵³

¹⁵² Srov. SOKA Jindřichův Hradec, Kronika obecné školy v Dačicích 1890-1926, s. 130-143.

Srov. SOKA Jindřichův Hradec, Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953, s. 5-139.

¹⁵³ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, Kronika obecné školy v Dačicích 1890-1926, s. 130-143.

5. Obecná škola za druhé světové války 1939-1945

5.1 Stručná charakteristika doby

Roky 1939-1945 byly ve znamení druhé světové války. V této době po odstupu prezidenta Edvarda Beneše, byl po dobu války prezidentem Emil Hácha. Po půl roce tzv. druhé republiky, byla Československá republika v březnu 1939 definitivně obsazena německou armádou. V této době vznikl tzv. Protektorát Čechy a Morava.¹⁵⁴ Což byla forma okupačního režimu na základě mnichovské dohody. České země byly postaveny do závislosti na Německu. Protektorát neměl žádné podstatné znaky státní existence, bylo to území, jež patřilo Velkoněmecké říši.¹⁵⁵

Vypuknutí války zasáhlo Dačice, již prvním dnem, kdy 1. 9. 1939 zaútočila německá armáda na Polsko. Ten den byli na území Protektorátu pozatýkáni někteří občané jako tzv. váleční rukojmí. Mezi nimi byl i dačický obyvatel, přednosta železniční stanice Karel Vymětal. Mnoho dačických občanů se brzy zapojilo do odbojové činnosti proti okupantům. Aktivní zde byly zejména organizace Obrana národa, komunistický odboj a odbojová organizace Sokola.¹⁵⁶ Po celou druhou světovou válku byly Dačice přímo na státní hranici mezi Velkoněmeckou říší a Československou republikou, respektive Protektorátem Čechy a Morava.¹⁵⁷ „*To znamenalo, že do města byla přemístěna pohraniční stráž. Na silnicích vedoucích do obsazeného pohraničí byly postaveny hraniční závory s budkami pro pasovou kontrolu.*“¹⁵⁸

Postavení Dačic na hranici bylo příčinou významné správní změny v listopadu 1940. Šlo o přesun okresního úřadu z Dačic do Telče. Poloha Dačic se jevila správně nevýhodnou a navíc tak byla porušena republiková tradice, což okupantům také vyhovovalo.¹⁵⁹

Během války zahynulo mnoho zdejších občanů, kteří se zapojili do odboje proti okupantům. Samostatnou kapitolu tvořila tragédie židovského obyvatelstva, kdy rasové zákony postupně vyčlenily Židy ze společnosti. Šlo především o soubory zákazů

¹⁵⁴ Srov. KREJČÍŘ J., SOJÁK S. *Dějiny české, chronologický přehled*, s. 97.

¹⁵⁵ Srov. VYKOUPILO L. *Slovník českých dějin*, s. 257.

¹⁵⁶ Srov. STEHLÍK M. *Zapomenuté dějiny, Dačice ve 20. století*, s. 21.

¹⁵⁷ Srov. STEHLÍK M. *Vývoj v období let 1914-1960*, In: Dačicko Slavonicko Telčsko, s. 296.

¹⁵⁸ LIŠKA A. *Dačice ve druhém odboji*, s. 2.

¹⁵⁹ Srov. STEHLÍK M. *Vývoj v období let 1914-1960*, In: Dačicko Slavonicko Telčsko, s. 296.

a omezení, jako například označení oděvu, zákaz vycházení ve večerních hodinách atd. Zlom nastal v květnu 1942, kdy byli třebíčskými transporty smrti odvezeni do Terezína a dále do východních transportů jako Lublin, Osvětim, Majdank či Izbic. Jen minimum židovského obyvatelstva se vrátilo zpět.¹⁶⁰

Po atentátu na Heydricha v roce 1942, zažily Dačice a celý okres domovní prohlídky a teror okupantů. S koncem války je spojen také aktivní odboj, kdy v regionu aktivně působila od roku 1944 partyzánská skupina Lenka – jih. Její jádro tvořili výsadcáři skupiny Spelter Rudolf Novotný a Jan Vavrda.¹⁶¹ Rok 1945 byl jedním z nejrušnějších let v dějinách Dačic, v mnohém také velmi zásadní pro další vývoj města. V únoru 1945 se objevilo několik transportů uprchlíků z Horního Slezska, kteří prchali před Rudou armádou. K těmto účelům bylo využito několik budov ve městě, především obě budovy obecné i měšťanské školy. Těchto uprchlíků bylo kolem tisíce. Na konci března se navíc objevily další transporty s 350 osobami a ve městě se projevila nouze o ubytování.¹⁶²

Nejdramatičtější události vyvrcholily v květnu 1945 a následným odsunem německého obyvatelstva. První jednotky Rudé armády se v Dačicích objevily až 9. května 1945 po deváté hodině ranní. Lidé byli natolik nadšení z osvobození, že přehlíželi chování některých sovětských vojáků, zejména vykořisťování.¹⁶³

5. 2 Učitelé a budova školní

Správou školy byla od 1. září 1938 pověřena Božena Vamberová. Ta vedla školu s menšími přestávkami až do prosince 1940, kdy byla přeložena do trvalé výslužby. Na druhé pololetí převzala správu školy do konce školního roku definitivní učitelka Božena Zelníčková. Menší přestávkou myslím například rekonvalescenci Vamberové po operaci, kdy převzal správu školy na necelé dva měsíce Ladislav Chalupecký. Ve školním roce 1941/1942 byl řídicím učitelem jmenován Jan Brázda, který v roce 1942 zachránil před zrušením mateřskou školu a opatrovnu, tím že převzal správu těchto soukromých ústavů. Jan Brázda působil v roli řídicího učitele až do konce tohoto sledovaného období. A od roku 1942 byl také autorem záznamů v kronice obecné školy.

¹⁶⁰ Srov. STEHLÍK M. *Židé na Dačicku a Slavonicku*, s 37-38.

¹⁶¹ Srov. STEHLÍK M. *Zapomenuté dějiny, Dačice ve 20. století*, s 21.

¹⁶² Srov. BISTRICKÝ J. a kol. *Za druhé světové války*, In: *Dějiny Dačic*, s. 329-330.

¹⁶³ Srov. STEHLÍK M. *Zapomenuté dějiny, Dačice ve 20. století*, s 22.

Co se týče učitelského sboru, proběhlo během těchto let několik přesunů. Ty byly zapříčiněny výpomocí na jiných školách pro nedostatek učitelů a také z důvodu přeměny organizace zdejší školy, jež se rozrostla až na 10 tříd. Organizací školy se ještě blíže zmíním v následujících kapitolách. Na škole probíhalo také několik hospitací kandidátů na učitele. Počet stálých učitelů se v těchto sledovaných letech pohyboval mezi 8 až 18 učiteli.

Od školního roku 1940/1941 byli všichni učitelé povinni navštěvovat celoroční kurs německého jazyka. V kronice se také dočteme, že mimo kursy byl dle nařízení zaveden i jazykový kroužek, kde se učitelé zdokonalovali v němčině a procvičovali si zde konverzaci. Tento záznam je ovšem upraven poznámkou řídicího učitele, že kroužek se nikdy nesešel. Byl pouze veden na papíře, pro spokojenost inspekce školy.

O těchto poznámkách, které upravovaly skutečnost, se ještě zmíním. V září 1942 se celý učitelský sbor poprvé podrobil všeobecné zkoušce z jazyka německého, která byla povinná pro všechny státní a veřejné zaměstnance. Zkouška byla nařízena říšským protektorem a probíhala před zvláštní komisí a úspěšně ji složili všichni učitelé obecné školy.¹⁶⁴

Ve spojitosti s válkou byli také někteří učitelé předvoláni úřadem práce k pracovním povinnostem pro Říši. Byl to například Karel Nosek v roce 1943, který musel nastoupit jako dělník v továrně na letadla v Kuřimi u Brna. Nebo například v důsledku totálního nasazení, byl úřadem práce předvolán Jaroslav Říhal, který nastoupil jako pomocný dělník do pracovního tábora v Roudnici. V důsledku války, byli učitelé povinni zúčastnit se také třídního kursu protiletectvé ochrany pro učitele, kterého se zúčastnilo 40 učitelů dačického okresu. S těžkou chvilí války byly také spojeny zahajovací projevy školního roku, kdy učitelé poučovali žáky o jejich žákovských povinnostech a o povinnostech každého Čecha. V kronice se přesně uvádí:¹⁶⁵ „*pomáhat k vítězství ve velikém zápase válečném o lepší budoucnost Evropy.*“¹⁶⁶

Budova obecné školy prošla v těchto letech několika velmi potřebnými opravami. Jedna z větších oprav se odehrála ve školním roce 1940/1941. Zásadní změnou a pokrokem bylo opatření rozhlasového zařízení do všech tříd na škole, o to se

¹⁶⁴ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 140-205.

¹⁶⁵ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 140-205.

¹⁶⁶ SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 189.

postaralo rodičovské sdružení a učitelský sbor. A především také řídící učitel Jan Brázda, který svým vlivem získal pro tuto myšlenku městskou spořitelnu, která uvolnila zbytek ze 75 000 K z fondu na stavbu nové budovy obecné školy. Škola tedy získala 25 000 K, ty rozdělila následovně, 15 000 K šlo na rozhlasové zařízení a 10 000 K na zakoupení školních pomůcek. Úroky z celého fondu patřily správě školy, ta se jich zřekla ve prospěch městského úřadu, za slibu, že úřad na vlastní náklady opraví záchody v budově obecné školy. Úřad tedy ještě tento rok na vlastní náklady opravil všechny záchody a k nim vedoucí chodby. V kronice se uvádí podrobný stav toalet před opravou, jednalo se o pouhá dřevěná korýtka, díky kterým se v teplých dnech šířil po celé škole velký zápach. Tyto nehygienické podmínky měly za příčinu i šíření různých nemocí. Opravy pokračovaly i v následujícím školním roce, přesněji o letních prázdninách, kdy byla opravena fasády budovy, třídy a chodby nově vymalovány.

Těmito opravami a také půjčkou na městský rozhlas z fondu na vybudování nové školní budovy, se rozplynuly všechny sny o stavbě nové budovy. Sám řídící učitel Jan Brázda, jako pisatel kroniky uvádí, že jeho zásluhou dostala škola alespoň vyhovující ráz.¹⁶⁷

5. 3 Žáci a výuka

Počet žáků navštěvující obecnou školu v době druhé světové války se pohyboval mezi 217 a 263 žáky. Co se týče náboženského vyznání, tak stejně jako ve městě a celém okrese bylo na škole nejvíce žáků katolíků, poté kolem 10 až 15 bylo vyznání evangelického, a také pár žáků Československé církve husitské. Zmínka je v kronice ze školního roku 1938/1939 o dvou žácích židovských. Poté už není v tabulkách židovství zaznamenáno vůbec. Na škole bylo také několik žáků bez vyznání, jejichž počet se pohyboval mezi 5 až 10. Každý rok se žáci římsko-katolického vyznání účastnili náboženské zkoušky, která probíhala ve všech třídách za přítomnosti děkana a faráře. Dle bydliště bylo stejně jako v letech předešlých nejvíce žáků z Dačic a kolem 20 žáků bylo z příškolených obcí. Školu navštěvovalo také pár žáků z cizích školních obvodů.¹⁶⁸

Zdravotní stav žactva na obecné škole v letech 1939-1945 byl stejně jako v letech předešlých zapříčiněn vyšším procentem zameškání školy. Hned v prvním

¹⁶⁷ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953, s. 140-205.

¹⁶⁸ Srov. tamtéž.

sledovaném školním roce 1938/1939 se na škole opět vyskytly různé zápalý, zlomeniny, angíny, chřipky a šíření spalniček. V dalších letech šlo také o ojedinělé případy záškrtu a spály. Nejhorší zdravotní stav žactva, byl ve školním roce 1941/1942, kdy hlavně v zimě onemocnělo mnoho žáků záškrtem, kdy většina dětí nebyla proti záškrtu očkována. Onemocnělo 20 % celého žactva školy. V tomto školním roce byly také dokončeny a odevzdány zdravotní listy žáků narozených v letech 1928-1931. Šlo o podrobné lékařské šetření u všech žáků v těchto letech narozených. Zjišťovaly se všechny nemoci, kterými dítě prošlo, jeho celkový zdravotní i tělesný stav a nemoci rodičů. Každý list byl také opatřen dvěma fotografiemi žáka. Podle oznámení, které škola v této věci dostala, měly tyto listy sloužit k vědeckému bádání.

V letech druhé světové války se nevyskytly žádné velké epidemie jako v době první války. Válkou ale byly děti poznamenány. Téměř u všech žáků byla zřejmá slabší výživa. Mnoho dětí trpělo podvýživou a neustále ztrácely na váze a byly pobledlé. To mělo také za následek jejich výkon ve výuce, kdy se dle autora kroniky snížila celková chápavost a bystrost.¹⁶⁹

Změna v organizaci školy začala ve školním roce 1939/1940, kdy zemská školní rada povolila pro tento rok čtyři zatimní pobočky při 1. – 4. třídě. Takže spolu s chlapeckou a dívčí pátou třídou měla obecná škola tento rok 10 tříd. Tím nastal problém s umístěním tříd. Dívčí pátá třída byla z toho důvodu přesunuta do bývalé zasedací síně městské rady v budově městské spořitelny. A 1. třída chlapecká a dívčí společně s oběma 2. ročníky měly střídavé vyučování. Další velká změna, co se týče organizace školy, nastala ve školním roce 1941/1942. Podle vládního nařízení, se měšťanská škola přeměnila na školu hlavní, do níž odchází jen nejlepší žáci 4. postupového ročníku obecné školy. Šlo tedy o přeměnu obecné školy z pětitřídní na čtyřtřídní a měšťanská škola se změnila z trojtřídní také na čtyřtřídní, která navazovala na čtvrtou třídu obecné školy. Měšťanská škola byla poté navíc ještě změněna na výběrovou. V příštích dvou letech po tomto nařízení postoupilo na školu výběrovou 40% žáků a v letech dalších pouze 35%. Ostatní žáci zůstávali na škole obecné. Podle tohoto vládního nařízení odešlo ve školním roce 1941/1942 do školy hlavní 24 žáků ze 4. postupového ročníku. V tomto školním roce byla obecná škola pětitřídní s jednou pobočkou ve třetí třídě, ve které byl počet žáků větší než 60. Nově byl upraven ministerský výnos ohledně přestupu na hlavní školu ve školním roce 1942/1943. Který

¹⁶⁹ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953, s. 140-205.

udával, že do všech hlavních škol na okrese nesmí být přijato více než 35% žactva 4. postupového ročníku. Okresní školní inspektor určoval hlavním školám příslušný počet. Žáci, kteří se do hlavní školy přihlásí a které řídící učitel uzná za způsobilé, se musí podrobit přijímací zkoušce na hlavní škole, a ředitel jako předseda komise rozhodne podle pořadí přijatých žáků. Zkouška se konala na konci školního roku, a sice z němčiny, českého jazyka, počtů a vlastivědy. Zkouška byla písemná i ústní.¹⁷⁰

Do doby organizační změny školy roku 1941/1942 se žáci stejně jako v předešlých letech mohli přihlásit na střední školy. Kronika uvádí, že ve školním roce 1938/1939 se na SŠ přihlásili 4 žáci a rok následující žáků 8. Většina se hlásila na státní reálné gymnázium Otokara Březiny v Telči a 2 žáci na gymnázium v Třebíči.

K mimoškolním aktivitám žáků na škole obecné, patřil sběr kovů, papíru a léčivých bylin. Jednalo se o celoroční nařízené sbírky odpadových hmot. Pro představu uvedu výsledky sběru ve školním roce 1942/1943, kdy za pouhé 3 měsíce v době letních prázdnin sesbírali žáci: 12 kg kostí, 87 kg papíru, 4,7 kg barevného kovu, 747 kg železa, 12 kg gumy, 0,5 kg korku, celkem tedy 941 kg starého materiálu. Léčivé byliny byly sbírány celý rok, a výsledek: 81 kg malinovníku, 4,5 kg ostružinovníku, 23 kg přesličky, 2,8 kg žebříčku, 51 kg jahodovníku, 14 kg břízy, 3,8 kg divizny, dále byl sbírán pelyněk, jitrocel, heřmánek, vlaštovičník a lipový květ. Například za rok sběru odpadových hmot si žáci vydělali 1173 K. V tomto ohledu, vzniklo také nové nařízení pro nedostatek papíru, kdy tovární výroba byla nedostačující. Nařízení přikazovalo žákům 1. a 2. třídy, že místo psaní do sešitů budou používat břidlicové tabulky. Ve školním roce 1938/1939 se také uskutečnila sbírka hraček, oblečení, knih, kdy pisatel kroniky uvádí, že děti rády a ochotně přinášely vše, co mohly pro uprchlíky.

Stejně jako se učitelé museli zúčastnit kursů němčiny i žákům, dle nařízeného výnosu ministerstva školství bylo zvýšeno vyučování němčiny. Němčina se vyučovala od 2. pololetí školního roku 1941/1942 již v první třídě 4 hodiny týdně a od 3. třídy 7 hodin za týden. Byl také dán nejvyšší počet žáků pro výuku němčiny ve třídě na 35, kdežto pro ostatní předměty mohlo být až 60 žáků. V tomto školním roce byl také zřízen úřad práce, pro správné řízení zaměstnanosti. Evidování zde byli všichni nezaměstnaní. Žákům úřad umožňoval nejvhodnější povolání, tak aby došlo k rovnoměrnému rozdělení do všech řemesel.¹⁷¹

¹⁷⁰ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 140-205.

¹⁷¹ Srov. tamtéž.

Ze zápisu z kroniky vyplývá, že Němcům bylo vcelku jedno, kde a jak bude probíhat výuka českých dětí. Zřejmě je hlavně to, že vyučování na českých školách bylo ztíženo přeplněností tříd a mnohdy také velmi omezeno. Dá se říci, že skoro každý školní rok po dobu druhé světové války se prodlužovaly vánoční prázdniny. Tak například ve školním roce 1941/1942 byly vánoční prázdniny od 17. prosince prodlouženy pro nedostatek paliva do 19. ledna a dále pak na dobu neurčitou. Z toho důvodu se 10. února zavedlo domácí učení. To probíhalo tak, že žáci přicházeli do školy dvakrát týdně pro nové úkoly a vždy odevzdali úkoly vypracované k opravě. Řádné vyučování začalo až 4. března 1942. Vyučování se značně zkomplikovalo i na počátku roku 1945, kdy musela být budova obecné školy vyklizena pro jiné účely. Tyto důvody budu rozebírat v následující kapitole.

Vyučování změnilo svoji strukturu i ve školním roce 1943/1944, kdy byla od 1. října do budovy obecné školy přemístěna učňovská škola – průmyslová. Této škole byla budova přenechána se všemi učebnami ve čtvrtku. Z toho důvodu bylo třeba na obecné škole opět zavést feriální den – tedy den volna. Následně od počátku školního roku 1943/1944 byl feriální den zrušen a zavedly se dvě odpolední volna v sobotu a ve středu.¹⁷²

V těchto letech také nastala změna ve známkování žáků. Ministerským výnosem byla nařízena nová klasifikace žáků. Chování bylo i nadále klasifikováno třemi stupni, ale prospěch se rozšířil o jeden stupeň, známkovalo se tedy šesti stupni – velmi dobrý, dobrý, uspokojivý, dostatečný, sotva dostatečný, nedostatečný. Dalším povinným ministerským nařízením byl povinný poplatek na učební pomůcky. Nařízení udávalo, že každý žák je povinen každý rok zaplatit poplatek 8 K na pořizování učebních pomůcek – filmů. Vybrané peníze se odváděly zemské bance. První rok zavedených příspěvků bylo 14 žáků osvobozeno od placení. Ostatní dohromady zaplatili 1904 K. V době války, byla také žákům nařízena pomoc ke zvýšení těžby obilnin. Žáci starší 10 let byli povinni ničit plevel na polích. Díky tomuto nařízení si dačický velkostatek vyžádal pomoc žáků, kteří museli pracovat 5 dní za denní odměnu 3 K. Děti tak byly využívány jako dobrá a levná pracovní síla.

I v tomto těžkém období působilo při škole rodičovské sdružení. V těchto letech si jako hlavní úkol dalo očkování dětí proti záškrtu, opravu vadného chrupu a také díky peněžitým sbírkám podpořili opravy školy. Také se v této době našlo několik

¹⁷² Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 140-205.

dobrovolných dárců, kteří škole darovali například obrazy, vycpaná zvířata a jiné pomůcky. Mnozí, jako například městská spořitelna darovala všem žákům 243 spořitelních knížek se základním vkladem 5 K. Nebo například občanská záložna darovala škole 300 K.¹⁷³

Na obecné škole také probíhalo školní spoření. Jak jsem již výše zmínila, žáci dostali spořitelní knížky a ve třídě měli také vlastní pokladničku, do které si ukládali svoje úspory. Na celé škole bylo žáky ušetřeno 63 008 K. Tyto výsledky uspořené peněz, dle pisatele kroniky ukazují, že v mnohých rodinách nebyla nouze o peníze. Děti z některých dělnických a zemědělských rodin a částečně i živnostenských, ukládaly až nápadně velké obnosy, což nelze odůvodnit ziskem za práci ani prodejem za normální ceny. Pisatel uvádí, že šlo zřejmě o černý obchod, který těmto rodinám vypomáhal. To nasvědčovalo i tomu, že děti z rodin úředníků, měly menší úspory, neboť tam úřední plat nestačil ani na nákup životních potřeb.¹⁷⁴

5. 4 Škola a těžké chvíle války

Válka se ve škole začala podepisovat hned na svém počátku. 24. září 1938, kdy byla vyhlášena prezidentem republiky Edvardem Benešem všeobecná mobilizace. Tímto dnem odešel k vojenské službě výpomocný učitel Jan Macků, tím pádem musely být obě čtvrté třídy spojeny a v páté třídě probíhalo suplování. V kronice se první rok války píše o mnohých změnách, které nikdy v životě nevyzní z paměti. Jako například odchody mnoha žáků hned na začátku školního roku 1938/1939, kteří se stěhovali na bezpečnější místa, než byly pohraniční Dačice. V tomto školním roce přicházelo do obecné školy také mnoho nových žáků z okupovaných území. Žáci také dle záznamů vykonávali mnohé sbírky pro uprchlíky. Sbírkami byly většinou nařízené okresní péčí o mládež a sbíraly se různé předměty jako panenky, kočárky, gumové hračky, stavebnice, knihy a především také různé oblečení a obuv.¹⁷⁵

Důležitý zápis v kronice je na počátku školního roku 1940/1941. Zápis vysvětluje, jak to bylo s nařízením psaní kronik. Zápisy se musely psát do nové pamětní knihy. Dosavadní pamětní knihy se musely zabezpečit a uložit do archivu – snad

¹⁷³ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 140-205.

¹⁷⁴ Srov. tamtéž.

¹⁷⁵ Srov. tamtéž.

s pozdějším úmyslem zničit je úplně. Důvod byl ten, že Němci chtěli vyhladit každou i sebemenší připomínku na samostatnost Česka. Nařízení se vztahovalo i na způsob zapisování do kroniky, to muselo probíhat měsíčně a zvláště zdůrazněno bylo psát události zevrubně, ve smyslu pro německví. Na to kladli inspektoři velký důraz při kontrole. Pokud inspekce zjistila nějaký nedostatek v kronice, následkem bylo okamžité přeložení nebo i zatčení pro malou loajalitu k Říši. Dokonce šli tak daleko, že nepatrný státní znak, který nebyl začerněn, měl stejné následky pro řídícího učitele. To platilo i o českém razítku školy na všech vyučovacích pomůckách. Mnoho obrazů tak bylo dle kroniky pro nedbalé odstraňování zničeno. Nejhuře bylo naloženo s knihami a to jak učitelskými tak i žákovskými. Kniha, která obsahovala třeba i jen jedinou větu o české minulosti, nebo se socialistickou tendencí, byla vyřazena a odevzdána do stoupy – ke zničení. Kronika byla řídícím učitelem Janem Brázdou opisována po válce.¹⁷⁶ Přesně zde píše „*pro doplnění názoru na dobu otroctví opisují zápisy tak, jak byly v uvedených letech provedeny. Ty doplním příslušnými doplňky a vysvětlivkami pravdy*“.¹⁷⁷ Uvádí zde také, že lživý německý režim se odrážel i v zápisech, neboť mnohé bylo zapsáno nepravdivě. Údaje o sběrech a slavnostech byly vymyšlená čísla a přikrášlená slova. Sběry i slavnosti byly na škole v pravém slova smyslu odbývány. Já samozřejmě přihlížím na poznámky a vysvětlení, které doplňoval řídící učitel, pisatel kroniky, po válce.

V červnu 1942 nastoupil nový okresní hejtman, a poněvadž byl němec, bylo s okamžitou platností nařízeno německé úřadování na školách. To znamenalo, že veškerá dokumentace včetně vysvědčení musela být psaná v němčině.

Problémy s nedostatkem místa k výuce nastaly v listopadu 1942, kdy byly v Dačicích zřízeny další třídy německé školy. Třídy zabraly celé druhé patro hlavní školy. Tím ubyly na hlavní škole 4 místnosti a obecná škola byla nucena přenechat hlavní škole dolní budovu se dvěma učebnami. Obecné škole byly přiděleny městským úřadem dvě místnosti. Jedna byla na nádraží v bývalém „tanečním sále“, druhá v klášteře řádových sester Sv. Kříže, což byla místnost zrušené církevní školy. Další nedostatek učeben byl odstraněn půldenním vyučováním.

Stejně jako při první světové válce byl školám dán seznam knih, které se musely vyřadit ze žákovských i učitelských knihoven. Agrese Němců vůči české kultuře se

¹⁷⁶ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 140-205.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 162.

postupně zvětšovala. Škola tedy musela odevzdat všechny, podle nich „závadné“ knihy, učebnice a všechny mapy. Dohromady bylo odevzdáno ke zničení 207 kilogramů. A také došlo k odevzdání všech předmětů školy z barevného kovu, kdy v celé budově školy byly vyměněny mosazné kliky a dle nařízení okresního úřadu, byl také odevzdán měděný kotel z prádelny. Válečné hospodářství si také vynutilo stejnoměrné rozdělení potravin pro všechny, opět jako za války první, byly zavedeny potravinové lístky. V této těžké době, byly děti z chudých rodin znatelně podvyživeny, což se také odráželo v jejich fungování ve škole.¹⁷⁸

V roce 1943 také nařídily německé úřady všem obyvatelům Dačic protiletdeckou ochranu.¹⁷⁹ To se samozřejmě týkalo také budovy školní, učitelů a žáků. Všechny dospělé osoby na škole tvořily samostatnou protiletdeckou hlídku. Na ochranu byl využit sklep řídícího učitele, který byl upraven na protiletdecký kryt a byl do něj pořízen nouzový vchod. Na chodbách školy byly protiletdecké ochranné prostředky: lopaty, krompáče, kbelíky s vodou, sáčky s pískem a hasicí přístroje. Žáci se zúčastnili několika praktických cvičení pro rychlý únik do krytu při případném nepřátelském náletu.

Výuka na obecné škole se značně zkomplikovala na počátku roku 1945. V posledních válečných měsících byla také školní budova zabraná k jiným účelům. Přesněji 8. února byla škola zabrána německým vojskem. Všechny místnosti školy byly vyklizeny během jedné hodiny. Ihned po zabránění školy vojenskou komisí přišli maďarští uprchlíci, kteří již byli v Dačicích umístěni a začali s vyklizováním lavic. Při tomto stěhování pomáhali také starší žáci. Všechny pomůcky byly nastěhovány do bytu řídícího učitele. Lavice a nábytek byl odstěhován do kůlny za městskou cihelnou. Po tomto rychlém vyklizení, kdy bylo vše připraveno, dostala škola po týdnu zprávu, že příjezd vojáků byl odvolán. Ovšem netrvalo dlouho a 26. února byli do školy nastěhováni němečtí uprchlíci ze Slezska. Byly to většinou ženy a děti. Dle autora kroniky nepůsobili vůbec sklesle, či smutně, naopak prokazovali víru, že Německo v této válce zvítězí. Snad každá žena měla přepychový kožík, všechno bylo jejich a jen ony mohly všem poroučet. Pro představu uvedu doslovné myšlenky a názory autora textu kroniky...¹⁸⁰ „ *Přihnali se jako kobylky, všechno bylo jejich, vším a ve všem poroučeli jenom oni. Ve své domýšlivosti si počínali jako nadlidé a při odepření ihned*

¹⁷⁸ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 140-205.

¹⁷⁹ Srov. *Kronika města Dačice 2. díl- 1940-1943*, In: *Kroniky města Dačice*, dacice.cz [online]. [cit 2015-03-11]. WWW:<http://www.dacice.cz>.

¹⁸⁰ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 140-205.

vyhrožovali gestapem. Za několik málo dní spálili celoroční zásobu školního paliva. Když paliva nebylo, pálili vše, co bylo dřevěné. Pro nikoho z Čechů nebylo prkno, ale pro ně však hned byly přivezeny dvě fůry prken, dělaly se police, postele, nové záchody na dvoře, neboť záchody školní byly za tři dny úplně ucpány a chodby znečištěny. Hnojiště se zapáchajícími odpadky jídla bylo po celém dvoře. Ubytování uprchlíků ve škole bylo jenom přechodné, neboť brzy do každé rodiny české byli přestěhováni ti nejlepší a ve škole zůstali jen ti nejhorší, zavšivení, mrzáci a stařeny. V soukromých bytech si poroučeli, nechali se obsluhovat a chodili jen na procházky. Mladší ženy pak vedly lehký život. Nikdo si nesměl stěžovatí“.¹⁸¹

Z tohoto důvodu bylo vyučování přerušeno úplně a začalo se tak s nouzovým vyučováním až 4. dubna 1945 v jedné místnosti ve spořitelně a později v předsálí kina, kde se všechny třídy za den vystřídaly. Podmínky byly ještě ztížené z důvodu, že se českým dětem nesmělo topit.

Koncem dubna, když bylo již zřejmé, že Německo válku prohrálo. Valili se uprchlíci v tisících přes Dačice dále na západ. Ze školy byli i ti nejubožejší odstěhováni autobusy a do školy přišlo německé vojsko. V ulicích města se stavěly protitankové barikády, kopaly se zákopy a bylo zřejmé, že Němci nemíní opustit Dačice bez boje. Do budovy školy se nastěhovala poľní pošta a na samém sklonku války byl ve škole zřízen lazaret, který si 20. května 1945 převzala ruská armáda. Poznámka autora kroniky také popisuje den, kdy byl v Praze dán povel k osvobození. V sobotu 5. května se i v dačickém městském rozhlase k večeru vyhláší samostatnost. Rázem ze všech domů zavlály československé prapory. Dle řídícího učitel Brázdu, to ale nebyl ten pravý pocit radosti a nadšení, neboť do města stále ještě proudily ohromné síly německého vojska. Dále autor popisuje noc hrůzy na 9. květen. Kdy se německé vojsko dalo na bezhlavý útěk před osvoboditeli Rusi. Noc, kdy se střílelo do oken, a lidé byli ukrytí ve sklepích. To vše skončilo o půl deváté ráno 9. května 1945¹⁸²“ *za krásného slunného dne vjíždí do ulic okrášlených prapory vítězná rudá armáda, která projíždí, jsouc vítaná jásajícím obyvatelstvem.*“¹⁸³

V této chvíli nastoupili muži, vojáci i nevojáci, aby chránili pořádek a udržovali klid. Ve škole byl utvořen zajatecký tábor, kam hlídky přiváděly zajatce. Po odchodu zajatců se na škole začalo s čištěním budovy. Nebyl nikdo, kdo by chtěl takovou práci

¹⁸¹ SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 202.

¹⁸² Srov. tamtéž, s. 140-205.

¹⁸³ Tamtéž, s. 203.

dělat a tak musel zbytek zajatých Němců alespoň umýt záchody a podlahy. Přestěhování lavic, umývání oken a další práce prováděl řídící učitel se svoji manželkou a několika dětmi, které přišly do školy pomoc. Práce bylo mnoho a dle autora kroniky děti pracovaly do vyčerpání. Nadšení, že vše dělají pro sebe, pro svoji českou školu.

Vyučování tedy opět začalo 4. června 1945 slavnostním zahájením. Žáky přivítal řídící učitel Jan Brázda. Místní kvartet zahrál několik skladeb od Antonína Dvořáka a na závěr byla zazpívána československá a ruská hymna.

Do školy se vrátili i ti žáci, kteří byli donuceni chodit do školy německé. Z těchto žáků byla vytvořena zvláštní třída, kde byli vyučování individuálně a po 25. červnu byli zařazeni k ostatním do příslušných tříd. Také nařízení o výběrovém přestupu žáků na hlavní školu byla s okamžitou platností zrušena a způsobilí žáci byli ihned převedeni do příslušných tříd měšťanské školy. Obecná škola tak měla opět pět tříd a pětistupňové známkování. Škola také využila předmětů, které v budově po Němcích zůstaly. Jako například zařízení telefonní stanice, psací stroj, skříně atd. Zařídila se nová sborovna, kde se opět zřídily plně vybavené žákovské i učitelské knihovny. Celá budova poškozená po Němcích byla pomalu opravována.¹⁸⁴

5. 5 Nařízené oslavy a jiné významné události

V době trvání protektorátu byla většina oslav a svátků připomínající samostatnost republiky zakázaná. Kulturní život byl víceméně naprogramován a to tak, aby vyhovoval tehdejšímu režimu a oslavoval vůdce a říši. To vše je patrné již z poznámky autora kroniky dopsané po válce. Kde píše, že slavnosti byly úředně nařízené a většinou přišly i předem napsané projevy, které se musely žákům přečíst. Projevy se četly úmyslně monotónně, malý žáci vůbec neposlouchali a velcí se nudili a čtení vůbec nevnímali. Později bylo dáno nařízení, kdy musel řídící učitel napsat projev sám, aby se tak mohla poznat jeho učitelská iniciativa. Tento projev se musel hned po slavnosti spolu s přesným popisem slavnosti předložit ke kontrole úřadům. Pisatel zde uvádí, že nikdy předložený projev nesouhlasit se skutečností. Projev se psal tak, aby páni, kteří se o věc zajímali, byli spokojeni.

¹⁸⁴ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 140-205.

Jednou z pravidelných a nařízených oslav byla především oslav narozenin Vůdce a říšského kancléře Adolfa Hitlera, která se slavila každoročně 20. dubna. Školní slavnost probíhala v budově školy, která byla, stejně jako další státní veřejné budovy vyzdobena prapory. Přesně v 10 hodin si žáci vyslechli oslavnou řeč v rozhlase, často přednesenou ministrem školství. Stejně tak bylo oslavováno i výročí jeho převzetí moci. Každoroční nařízenou oslavou bylo také výročí zřízení protektorátu Čechy a Morava. Tato slavnost měla dle kroniky vždy důstojný a vážný ráz. Řídící učitel při této příležitosti přečetl shromážděnému žactvu příslušný úřední projev. Například oslava třetího výročí protektorátu se konala ve vyzdobené tělocvičně za přítomnosti všech žáků. Při těchto oslavách nechyběly obrazy vůdce a prezidenta státu Emila Háchy. Řídící učitel promluvil o významu dne a zdůraznil důležitost rozhodnutí státního prezidenta pro celý čestný národ a ušetření národa od válečných hrůz. Po projevu žáci vyslechli ve školním rozhlase projev ministra školství a národní osvěty Emanuela Moravce.¹⁸⁵

Nařízenou akcí bylo například také uctění památky říšského protektora Reinharda Hendricha. Všechno žactvo se muselo shromáždit ve smutečně vyzdobené tělocvičně, aby vyslechli vážný apel k poctivé práci všech Čechů na frontě domácí, k poctivému smýšlení a přátelství ke všemu německému. V kronice se píše, jak bylo všechno učitelstvo a žactvo odrazeno od hanebného vražedného atentátu na protektora, který podlehl 4. června smrtelnému zranění. Ve všech třídách byly vyvěšeny obrazy zesnulého se smuteční rouškou. Pisatel také v pozdějších doplněných poznámkách zmiňuje situaci, jak tisíce nevinných Čechů bylo popraveno, a to jen z důvodu, že se Gestapo pouze domnívalo, že dotyčný atentát schvaloval ve svém myšlení. Což jak doplňuje, bylo u všech Čechů. Také Dačice byly jednoho dne ve čtyři hodiny ráno vojskem obklíčeny a SS a Gestapo vniklo do města a dělalo domovní prohlídky, zda se někde nenajde někdo nehlášený, koho by mohli ihned popravit. Vše je autorem doplněno poznámkou:¹⁸⁶ „*V takových pocitech žádali ještě truchliti nad největším vrahem*“.¹⁸⁷

V kronice školy je uvedena pouze jedna větší oslava, přesněji slavností koncert uspořádaný městskou hudbou k památce skladatele Bedřicha Smetany. Koncertu se zúčastnila všechna školní mládež. V rámci těchto oslav umožnil sbor dobrovolných

¹⁸⁵ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 140-205.

¹⁸⁶ Srov. tamtéž.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 173.

hasičů, divadelní představení „Prodaná nevěsta“ a „Hubičky“ stotřicetičlenným divadelním souborem z Brna.

Slavnostní koncert spolu s loutkovým divadlem uspořádaným řídicím učitelem Brázdou, byly jediné akce, které alespoň částečně přispěly k povznesení válečného kulturního života. Řídící učitel zhotovit divadlo za pomoci učitelského sboru z peněz rodičovského sdružení. Poněvadž nebylo možno všechny potřeby zakoupit, pracoval na všem řídicí učitel se svoji manželkou. Rodiče ochotně přispěli látkami na loutky. Byla také vybudována scéna, kterou se, jak se v kronice píše, nemohla chlubit žádná jiná škola. Odhadní cena byla asi 50 000 K. Celkový náklad loutkového divadla, byl 6 000 K. Učitelský sbor sehrál několik představení, například „Kašpárek učí Matěje“, a pro veřejnost oficiální představení „Srdce za zlato“. Divadelní scéna byla využita také staršími žáky školy, kteří si připravili představení pro nejmenší žáky.

Na škole bylo v těchto letech uspořádáno také několik akcí. Jako například „týden spořivosti“, kdy spořitelna města uspořádala slohovou a kreslířskou soutěž pod heslem „proč šetřím“. Této soutěže se zúčastnila většina žáků škol obecných a hlavních v soudním okrese Dačic. První tři ceny, byly peněžité odměny a další byly ceny útěchy. Přičemž výsledky byly velmi uspokojivé, žáci obecné školy získali poměrně nejvíc cen ze všech škol. Dále to byla ve školním roce 1938/1939 „mléčná akce“, která měla pro zdraví dětí nemalý vliv. Denně bylo podělováno 178 žáků, z nichž si 65 žáků připlácelo. Tento školní rok se také konal „týden národního zdraví“, kdy byla pojmu zdraví věnovaná patřičná pozornost v jednotlivých třídách. V následujícím školním roce se také konala „stravovací akce“ pořádaná Národní pomocí. Akce začala v prosinci a končila v dubnu a vydatně přispěla ke značnému zlepšení zdravotního stavu žactva. A co se týče zdraví, byla v těchto sledovaných letech konána ještě jedna významná akce „vitamínová“, kterou uspořádalo ministerstvo vnitra na školách. Na obecné škole bylo vybráno 21 žáků, kteří po 14 dní dostávali vitamínové tabletky, které škola dostala zdarma. Při té příležitosti darovala Okresní péče o mládež v rámci lepší výživy žákům první a druhé třídy obecné školy, pro každého žáka 14 kostek cukru.¹⁸⁸

Ve třech školních rocích se také konala „vánoční nadílka“. V prvním válečném roce obdarovali žáci obecné školy chudé děti ozdobenými vánočními stromky, cukrovím, ovocem a také různými kusy oblečení. V dalších letech dostali žáci od dačických firem, stejně jako v letech předešlých oblečení. Naopak v posledním

¹⁸⁸ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 140-205.

válečném roce byli žáci obdarováni sociální pomocí pro děti poukázkami a zábavnými knihami.

Jediný svátek, který se z předešlých let zachoval a slavil, byl svátek matek. K tomuto svátku se ve škole sešly děti i s maminkami a přednášely různé básně a zpívaly písničky. Žactvo také například koupilo psaníčka po 60 halířích a obnos byl složenkou zaplacen odboru v Brně. Ústav také daroval několik psaníček pro chudé žáky zdarma.

Z dalších událostí zmíním pouze pohřeb řídícího učitele Antonína Kesnera, který působil na obecné škole 42 let. Oslaveno bylo také 150. výročí smrti W. A. Mozarta. Nebo například oslava narozenin státního prezidenta Emila Háchy, společným poslechem školního rozhlasu.¹⁸⁹

6. Obecná škola v poválečném období a vzniku totality 1946-1953

6.1 Stručná charakteristika doby

Konec války přinesl nejen republice, ale i Dačicím mnoho zásadních změn. Období let 1945-1948, lze nazývat obdobím omezené demokracie, i přes návrat svobody existovalo jednoznačné omezení politického systému. Město i celý dačický okres se na několik málo let naoko vrátil k prvorepublikovému fungování radnice, politických stran, spolků atd. Tato omezená demokracie, zaměřená na levicové naladění obyvatelstva ukazovala nový směr československé společnosti. Všechny tyto události následně dospěly k únorovému komunistickému vládnutí.¹⁹⁰

Celé toto období bylo silně ovlivněno sociálním cítěním a obdivem k SSSR, který byl z velké části způsoben pozicí osvoboditelské Rudé armády. Dačice nastoupily v tomto období cestu mnoha investic a velkorysé výstavby. Především šlo o projekty nemocnice, vodovodu, pošty, nové školy, kasáren, školky a mnoha obytných domů. Tyto projekty nemohly být stoprocentně úspěšné, ale k mnoha z nich došlo.¹⁹¹

Komunistický režim již brzy po převzetí moci začal měnit dosavadní tvář města. Předně došlo k postupné likvidaci soukromých obchodníků a živnostníků, kdy

¹⁸⁹ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 140-205.

¹⁹⁰ Srov. BISTŘICKÝ J. a kol. *Dačice v letech 1945-1948*, In: *Dějiny Dačic*, s. 341.

¹⁹¹ Srov. tamtéž, s. 354.

soukromé firmy nahradily národní podniky. Podobný osud čekal také soukromé zemědělce. Atmosféra této doby zasahovala postupně do všech oblastí života. Například byly přejmenovány ulice ve smyslu „dělnických“ tradic, nebo například zavedení klasických akcí padesátých let, jako vyhledávání mandelinky bramborové či lidové kurzy ruštiny.¹⁹²

Život města po revolučním roce 1948 byl obdobím mnoha změn. Šlo například o zrušení domovského práva, nebo následné povinné zavedení občanských průkazů. Rok 1949 přinášel obyvatelstvu naprosto novou situaci, nové nastavení hodnot, nový režim. Léta padesátá pak pro obyvatele znamenala konfrontaci s doposud nevídaným tlakem diktatury. Velká změna nastala i od 1. ledna 1950, kdy přecházela všechna matriční agenda povinně pod stát, což mělo omezit vliv církve. Oslabením církve bylo také zavedení nutnosti civilního sňatku před sňatkem církevním.

Rok 1953 byl nejenom rokem velkých celospolečenských událostí, ale byl také zásadní pro dačické školy. Již ve školním roce 1948/1949 se změnila obecná škola na školu národní a škola měšťanská na školu střední. A právě v roce 1953 došlo ke změně, kdy vznikem nového školského zákona vznikla v Dačicích jedenáctiletá střední škola s osmi ročníky povinnými a třemi výběrovými.¹⁹³

Než začnu s popisem života na Obecné škole v letech 1946-1953. Považuji za důležité zmínit, jak jsou zápisy v kronice školy silně ovlivněny sociálním cítěním a obdivem k SSSR. Kronika v těchto letech silně ilustruje dobu ideologického vlivu tehdejší doby.

6. 2 Učitelé a budova školní

Správu školy vedl po celou dobu těchto sledovaných let Jan Brázda. Pouze na počátku školního roku 1945/1946 byl správce po operaci na zdravotní dovolené a do 1. února 1946 převzala správu školy Božena Zelníčková. Jan Brázda jako ředitel školy, byl také autorem kroniky. Poslední záznam v kronice zapsal ve školním roce 1952/1953.

Co se týče učitelstva, byl jeho stav těsně po válce celkem neměnný. Časté střídání v učitelském sboru nastalo až po revolučním roce 1948, přesněji ve školním

¹⁹² Srov. STEHLÍK M. *Zapomenuté dějiny, Dačice ve 20. Století*, s. 35-36.

¹⁹³ Srov. BISTRICKÝ J. a kol. *V komunistické diktatuře 1948-1960*, In: *Dějiny Dačic*, s. 355-362.

roce 1951/1952. V tomto školním roce byly neustálé změny ve sboru, což mělo, jak se v kronice uvádí nepříznivý vliv na vyučování a kázeň žactva. Při tolika změnách v učitelstvu bylo třeba velkého vypětí, aby si škola udržela svoji dobrou pověst o žakovských vědomostech.

Učitelstvo bylo také povinno o prázdninách, mimo svou zákonitou dovolenou 3 nebo 4 týdny pracovat na brigádách, nebo působit v tzv. protimandelinkové službě. Učitelé tak o prázdninách vyčerpali svoji zákonitou dovolenou a zbývající dobu věnovali budovatelské práci a školení. Mnoho hodin také odpracovali při opravách školy, například v roce 1952 odpracovali 750 hodin.

Ve školním roce 1947/1948 nastala také změna ve vyplácení učitelů. Začali se totiž vyplácet nadpočetní hodiny nad 28 hodin učební povinnosti. Z toho důvodu, byly vyučovací hodiny rozděleny tak, aby všichni vyučující měli přibližně stejný počet vyučovacích hodin.

Učitelé byli také povoláni do různých kurzů a školení. Tak například učitel Bohumír Derganz byl předvolán na instrukční kurz pro pionýry. Čímž se později stal pedagogickým poradcem pionýra na škole. Nebo například Ladislav Buček, byl povolán na povinné politické školení, které bylo 14 ti denní.

Všichni členové učitelského sboru společně se všemi zaměstnanci školy se museli každoročně podrobit rentgenové prohlídce u Masarykovy ligy proti tuberkulóze.¹⁹⁴

Také budova školní se dočkala v těchto letech mnoho změn a zlepšení. Největší závada školy byla odstraněna ve školním roce 1948/1949, kdy došlo k zapojení městského vodovodu. Vodovod byl zaveden do všech učeben, čímž se zlepšily celkové hygienické podmínky. Tento rok byly také například nově vydlážděné chodby, nové dveře a také upraven vchod do školy. V květnu toho roku byly také pořízeny nové lavice a stoly pro učitele v celkovém nákladu 100 000 Kč. Nedostatky školní budovy tak byly těmito opravami aspoň z větší části odstraněny.

V následujícím školním roce ovšem nastal problém nedostatku učeben. Počet žáků se neustále zvyšoval a z toho důvodu bylo, dle kroniky nutné zrušit tělocvičnu a přeměnit ji na třídu.

Následně pro nedostatek prostor, byla ještě zřízena jedna učebna z jednoho pokoje v bytě ředitele Brázdy. V tomto roce byla odstraněna ještě další závada, která se

¹⁹⁴ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 206-253.

projevila zejména v době dešťů. Došlo k vydláždění školní dvoru, kde přípravné a závěrečné práce zdarma vykonali učitelé spolu se žáky. Sedm učitelů odpracovalo 500 hodin a 80 dobrovolných žáků při práci strávilo 1100 hodin.¹⁹⁵

6.3 Žáci a organizace výuky

Počet žáků na obecné škole v Dačicích v poválečné době se pohyboval mezi 182 až 309 žáky. Velký úbytek žáků ve školním roce 1945/1946, tedy hned po válce, byl zapříčiněn tím, že po vyhnání Němců ze Slavonic odešlo mnoho rodin převzít opuštěné usedlosti. Takže mnoho rodin z Dačic se přestěhovalo do pohraničí. Nárůst žactva a otevírání poboček tříd nastalo po revolučním roce, přesněji ve školním roce 1949/1950 bylo do první třídy zapsáno již přes 60 žáků. A poté se počty ještě zvyšovaly. Ve školním roce 1950/1951 měla obecná škola již 8 tříd, tedy pobočky při 1., 2., a 3. třídě. A v posledním roce fungování obecné školy šlo již o 10 tříd, tedy o pobočky u všech pěti postupových tříd. Zde nastal již zmiňovaný problém s prostory školy. Ve školním roce 1952/1953 bylo 8 tříd ve školní budově obecné školy, jedna třída byla na škole střední – měšťanské, a jedna učebna byla opatřena v sousedním domě.¹⁹⁶

V poválečné době nastalo mnoho změn v organizaci výuky, metod a náplně výuky. Změny nastaly hned ve školním roce 1945/1946, kdy se změnil počet týdenních hodin pro jednotlivé předměty. Nově upraveno bylo například zavedení 2 týdenních hodin ruštiny od 3. třídy, dále byla místo občanské nauky zavedena jedna hodina politické výchovy, kde se měli žáci seznamovat s politickým životem a postojem Čechů ke spojencům a sousedním národům. Místo vlastivědy bylo tento rok zavedeno učení o vlasti a přírodě. Předmět politická výchova ovšem neměl dlouhého trvání, údaj z kroniky školního roku 1946/1947 uvádí opět občanskou výchovu. Změna nastala i v přestupu žáků z obecné školy na školu měšťanskou. Opět bylo zavedeno přestupování, jako bylo v době předválečné, tedy postup všech žáků 5. postupového ročníku, kteří byli způsobilí. I přestup žáků na střední školu byl usnadněn. Do první třídy SŠ přestoupí všichni žáci, kteří se přihlásí, jsou způsobilí a mají na frekvenčním

¹⁹⁵ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 206-253.

¹⁹⁶ Srov. tamtéž.

vysvědčení všechny 4 známky prvního stupně. Ti žáci, kteří neměli známky prvního stupně, dělali přijímací zkoušku z počtu a češtiny. Hned po válce byl také zaveden feriální den, tedy den volna, který připadal na čtvrtek. Změna nastala od 1. února 1946, kdy byla dnem volna zvolena sobota, což se dle kroniky neosvědčilo a opět byl zaveden čtvrtek. To ovšem nemělo dlouhého trvání a nastala další změna ve školním roce 1948/1949, kdy si dělnictvo zavedlo 6 ti denní pracovní týden. Stejné opatření bylo zavedeno i na škole a feriální den čtvrtek byl zrušen a vyučovalo se ve všechny všední dny s prázdnými půldny ve středu a v sobotu odpoledne.

Byl také vydán nový školní a zkušební řád, který zavedl demokratický poměr mezi žáky a učiteli a sblížil také školu s rodiči. Pro žáky od 3. ročníku, byly ve školním roce 1950/1951 zavedeny žákovské knížky a to v takové podobě, jako je známe dnes. Zapisovaly se do nich tedy známky, přestupky proti školnímu řádu, ale také pochvaly za dobré výsledky. Knižky byly týdně od rodičů podepisovány a tím byl u rodičů vzbuzen zájem o školu a na žáky knížky působily po všech stránkách. Žáci si tak dle kroniky zvykali na přesné konání svých povinností a prospěch i chování se zlepšil.

Poslední a největší změna, co se týče organizace výuky, nastala ve školním roce 1947/1948. Přesněji 21. dubna 1948, kdy byl slavnostně přijat poslaneckou sněmovnou nový školský zákon o jednotné škole. Tvůrcem tohoto zákona byl sám ministr školství Zdeněk Nejedlý. Tento zákon dával všem právo na stejné vzdělání. Docházka do školy byla uzákoněná na devět let. Škola obecná se díky zákonu od 1. září 1948 přejmenovala na školu národní – škola 1. stupně – má 5 postupových ročníků. Všichni způsobilí žáci poté přestupují do školy 2. stupně – školy střední, která má 4 ročníky. Novým zákonem tedy všechny měšťanské školy zanikly a byly přeměněny na školy střední.¹⁹⁷

V rámci prohloubení učiva mohli žáci, dle nového školského zákona zřizovat zájmové kroužky. Kroužek se musel skládat nejméně z 15 dětí a probíhal 2 hodiny za týden. Na škole byl ve školním roce 1948/1949 zřízen kroužek pěvecký, technický a čtenářský. V následujících letech byly kroužky rozšířeny o loutkařský, letecké modelářství, šití a opravy, tělovýchovný a vlastivědný.

Ve školním roce 1949/1950 byla také na škole založena pionýrská skupina. Pionýr byl „*proletářská verze skautingu. Komunisté začínali s výchovou mládeže od útlého mládí. Organizace jim sloužila k šíření myšlenek marxismu-leninismu*“.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 206-253.

¹⁹⁸ VLČEK T. *Pionýrská organizace*, In: Totalita.cz [online]. [cit 2015-03-15] WWW:<http://www.totalita.cz>.

Pionýrská skupina na škole měla 2 oddíly čtvrtých a pátých tříd. Celkem se do pionýra přihlásilo 39 žáků. Vedoucí byli v prvním roku založení často střídáni, a tak činnost pionýra nebyla taková, jak by bylo žádoucí. Pionýrská skupina se ve svém fungování zlepšila ve školním roce 1950/1951, kdy se vedoucími skupin stali vojáci. Dačická posádka provedla ve škole několik ukázek, proslovy a poté také nábor, na kterém se přihlásilo celkem 38 žáků do pionýra. Vojáci jako vedoucí, se dle autora kroniky velmi zdatně chopili své funkce a PO se za jejich vedení stala opravdovou pomocí nejen ve vyučování, ale i ve výchově. Po výměně posádky činnost PO velmi upadla a pionýra udržovali vyučující. Zmínka o pionýrské organizace ze školního roku 1951/1952 udává nepravidelnost fungování organizace. Sraz mládeže nedodal schopné vedoucí, a tak hlavní úkol pionýrů „pomoci škole“ nebyl vůbec plněn. Chyběla také celková pionýrská kázeň, a pokud pionýři vystoupili, tak to bylo dle autora kroniky pouze zásluhou vyučujících.¹⁹⁹

Kromě pionýrské skupiny, působila na škole také sokolská organizace. Přičemž se tělesná výchova sokolská stala důležitou součástí výchovy vůbec. Na škole byla v roce 1950 založená sokolská družina, do které vstoupila velká většina žáků, zhruba 80%. Družinu řídili učitelé. Výsledky této tělesné výchovy ukazovalo družstvo každoročně na vystoupení při Sokolském dni pořádaném v květnu.

I výuka náboženství prošla díky komunistickému režimu po únoru 1948 velkou změnou. Do té doby převažovalo, jako v letech minulých římsko-katolické vyznání, poté kolem 10 žáků bylo českobratrského evangelického vyznání a zhruba jen 2-5 žáků vyznání československého husitského. Postupně se začal také zvedat počet žáků bez náboženského vyznání. Změna ve výuce náboženství nastala ve školním roce 1952/1953, kdy se náboženství stalo nepovinným předmětem. Dále byli vyučováni jen ti žáci, kteří se zvláštními přihláškami přihlásili na začátku školního roku. Přičemž hodiny náboženství směly být dány jen na poslední hodiny po vyučování ostatních předmětů. V těchto případech dále vyučoval farář z Lipolce a dačický kaplan.

Nově byla také v roce 1952 zřízena školní družina, a to na přání zaměstnaných matek. Družině byly propůjčeny místnosti národní školy a za vychovatelku zde začala působit manželka ředitele školy. V prvním roce fungování bylo přihlášeno 28 žáků. Krajský národní výbor poskytl finanční obnos na nákup hraček, knih a potřeb. V druhém roce působení družiny, byly zařízeny nové prostory v domě na Horním

¹⁹⁹ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 206-253.

náměstí, kam byl také pořízen nový nábytek a veškeré pomůcky.

Škola si také v padesátých letech polepšila, co se týče vybavení učebních pomůcek. Byla doplněna žákovská i učitelská knihovna, pořízen šicí stroj, míče, švihadla, gramofon a mnoho nových obrazů. Ve školním roce 1950/1951 byla také nově vybavena pracovní dílna. Nové vybavení bylo v hodnotě 50 000 Kčs. V těchto letech se také zásadně změnilo pořizování nových učebnic pro žáky. Ředitelství objednávalo učebnice již o prázdninách, takže na začátku roku měli všichni žáci všechny potřebné učebnice. Užívalo se výhradně jen nově upravených a schválených učebnic.²⁰⁰

Co se týče zdravotního stavu žactva v těchto sledovaných letech, lze z kroniky vyčíst, především mnoho případů šíření infekčních nemocí. Například ve školním roce 1947/1948 onemocnělo až 50 % žáků příušnicemi a později planými neštovicemi. V tomto roce se z důvodu špatného zdravotního stavu konala zdravotní akce, která měla zajistit posílení ve výživě, a to hlavně u slabších žáků. Při této akci bylo rozdáno zhruba 40 litrů rybího tuku. Také všichni žáci, po dobu tří měsíců denně dostávali vitamínové preparáty. Ve školním roce 1949/1950 se na škole objevilo několik případů nakažlivé spály. V dalším roce se zase vyskytlo několik případů infekční žloutenky a na konci roku se opět rozšířily spalničky. V posledním zápise školního roku 1952/1953 se vyskytlo mnoho případů infekční žloutenky, kdy se dle kroniky bylo třeba více věnovat hygieně. Dobře se v tomto roce osvědčily zdravotní hlídky, což bylo 30 vyškolených žáků, kteří dohlíželi na dodržování zdravotních předpisů. Co se týče zdravotní péče na škole v těchto letech, došlo k mnoha změnám oproti letům předešlým. Zavedlo se povinné přezouvání, pravidelné prohlídky všech žáků u lékaře a také pravidelné prohlídky a opravy chrupu.

Také se v těchto letech znatelně zlepšilo stravování žáků. Přispíval především americký ČK, který zdarma přidělil škole kondenzované mléko a přesnídávky, dále například Okresní péče o mládež přispívala konzervami, sýry, paštikami a sušeným ovocem. Ve školním roce 1948/1949 bylo v rámci „Světové pomoci dětem“ zavedenou stravování všech dětí, kdy žáci dostávali denně mléko a třikrát týdně masové konzervy, umělý tuk, sýr a pomazánku. A například děti, které trpěly chudokrevností, dostávaly železité preparáty a děti podvyživené vitamíny.²⁰¹

²⁰⁰ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 206-253.

²⁰¹ Srov. tamtéž.

6.4 Situace v republice a škola

Jak jsem již zmínila, vývoj po 2. světové válce byl charakteristický řadou změn. Situace v republice byla charakteristická obdivem k SSSR. Pro děti byly po válce organizovány týdny dětské radosti, které jim měly pomoci zapomenout na dobu strachu a utrpení. Tato akce probíhala každoročně v posledním týdnu školního roku. Například v prvním roce svého zavedení se na obecné škole konalo loutkové představení „Kašpárek u Krále větrů“ a také denně žáci dostávali přesnídávky a na přilepšení například čokoládu, ryby, švestky, datle, suchary, atd. V tomto týdnu se také často konaly různé školní výlety. V jiném roce bylo žákům představeno zaměstnání vojáka a to od budíčku až do večerky. Místní posádka žákům ukázala, jak se bojuje a provedla cvičnou obranu. Žáci si zkusili jezdit na vojenských koních, střílet ze vzduchovek a také dostali jídlo jako vojáci. Tyto radostné dny, dle kroniky také často pořádali starší žáci střední školy. Vždy si připravili pestrý program, často divadelní představení, různé školní akademie, nebo například také hudební akademii s ohňostrojem. Tyto týdny měly dle pisatele kroniky, vždy velký úspěch.²⁰²

Také například zahájení pětiletého plánu, tzv. pětiletky se odrazilo ve škole. *„Cílem pětiletky bylo odstranění nerovnoměrností: rozložení výroby na území státu, úprava předimenzovaného textilního průmyslu, nahrazení výpadku v průmyslové výrobě Německa“.*²⁰³ Hned po jejím zahájení všichni slavnostně slíbili pomáhat všude k jejímu zdaru. V rámci pětiletého budovatelského plánu bylo dle kroniky žactvem vyhlášeno na škole několik soutěží. Soutěže se konaly ve sběru, kdy se nejúspěšněji umístili žáci ve sběru starého papíru a získali průměrem na jednoho žáka prvenství na celém okrese. Předpokládané plánování bylo od ledna až do konce školního roku plněno až na 790%. Žáci se také účastnili sběru odpadových surovin, který se prováděl každý měsíc. Pisatel uvádí, že žáci chápali nedostatek surovin pro průmysl a proto se tolik aktivně na sběru podíleli. Například při sběru textilií pro textilní průmysl sehnali žáci 650 kg. Sbírali také například léčivé byliny, kaštiny, atd. Také se v kronice uvádí, že často nastávaly problémy při výkupu těchto surovin a bylin. Výkupčí nechávali suroviny dlouho ležet

²⁰² Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 206-253.

²⁰³ TOMEK P. *pětiletky – plánování ekonomiky*, In: Totalita.cz [online]. [cit 2015-03-15]

WWW:<http://www.totalita.cz>.

na skladišti a tím se mnoho zničilo. Podobně tomu bylo i s léčivými bylinami, kdy obchodníci po reklamacích sběr převzali, ale k proplacení buď vůbec nedošlo, nebo byly pak zaplacený jen nejnižší ceny a to ještě jen za byliny, které se jim samým hodily.

Žáci se také účastnili několika sbírek na podporu potřebným. Například v roce 1946 na pomoc hladovějícímu Rumunsku, nebo sbírky pro nejpostiženější kraje Slezska. Těsně po válce se na škole také uspořádala sbírka knih a peněz pro školy na Slavonicku.

Pisatel kroniky také uvádí, jak se škola snažila, aby v budování splnila svůj úkol. A to například účastí žáků na pravidelném sbírání mandelinky bramborové, která se v těchto letech často a hojně vyskytovala na polích dačického katastru. Žáci byli často v rámci plnění budovatelského úkol nabádáni k soutěživosti. Každoročně žáci národní školy dle kroniky plnili závazky ve sběru na více než 100%.

Situace v republice při únorových událostech, dle ředitele školy nepůsobila rušivě na chod školy. Všichni vyučující se postavili kladně k opatřením a k programu Gottwaldovy vlády a žáky v tomto smyslu se všim a ve všem poučili.

Na závěr posledního zápisu v kronice píše ředitel školy o budovatelské práci školy. Kdy i přes veškeré časté narušování vyučování byly výsledky nejen ve vyučování, ale i ve výchově velmi uspokojující. Také, že bylo využíváno všech příležitostí, při všech slavnostech a místního rozhlasu v agitaci pro boj za mír.²⁰⁴

6. 5 Oslavy a významné události

Škola se po druhé světové válce vrátila k oslavám mnoha svátků a narozenin, které byly zakázány. Opět se začalo v březnu vzpomínat na narozeniny prezidenta T. G. Masaryka. Tato společná vzpomínka na prezidenta Osvoboditele byla často pořádána pod taktovkou žákovské samosprávy. Večer se zase konala veřejná oslava na náměstí, kde jak se uvádí v kronice, byla vždy velká účast, která dokazovala, jak hluboko v srdcích byla láska k Osvoboditeli. Na T. G. Masaryka se vzpomenulo každoročně také i při jeho výročí úmrtí v září. Vzpomenutí na jeho památku probíhalo proslovem někoho z učitelů.

²⁰⁴ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 206-253.

Také začala opět probíhat oslava narozenin nynějšího prezidenta republiky. Důstojně byly v květnu oslaveny narozeniny prezidenta Edvarda Beneše a od roku 1948 se v listopadu slavily narozeniny prezidenta Gottwalda. Při těchto školních slavnostech byl také vyslechnut zvláštní program školského rozhlasu.

Opět byl také slaven 28. říjen. První rok oslav proběhl okázalým způsobem za přítomnosti rodičů a předsedy národního výboru. Děti recitovaly básně a přednesly několik písní. Dle pisatele kroniky tato slavnost u všech dětí i dospělých vyvolala velké nadšení z prvního národního svátku opět ve svobodné republice.²⁰⁵

V těchto letech bylo ovšem zavedeno mnoho nových svátků a oslav událostí, které byly typické pro tehdejší dobu. Přibyly oslavy Velké říjnové socialistické revoluce, což byla dle kroniky bratrsky povinná úcta a spoluúčast k radostem našeho největšího slovanského národa ruského. Dále byly zavedeny „revoluční oslavy“, nebo v kronice také nazývány květnové oslavy, případně májové. Tyto oslavy ve svém prvním roce zavedení začaly již 4. května, kdy bylo vzpomenuo na revoluční dny, dále byl 5. května uskutečněn manifestační průvod za účasti školních dětí, při kterém byla odhalena pamětní deska dačických obětí německé persekuce. Na této desce bylo také jméno učitele zdejší školy Ladislava Chalupského, který byl umučen v koncentračním táboře. Oslavy následně vyvrcholily 9. května, kdy byl uspořádán slavnostní průvod. V dalších letech probíhaly revoluční dny také promítáním filmů, školní akademií, atd. Květnové oslavy byly dle kroniky vzpomínkou na prožité dni osvobození od okupantů.

Nově se také v těchto letech začaly slavit narozeniny J. V. Stalina. Například v školním roce 1949/1950 proběhla oslava jeho 70. narozenin, která byla dle kroniky velmi pečlivě připravena. Jednalo se o vlastní školní oslavu s bohatým programem, jako básně, zpěv, recitace, projevy a hymny ČSR a SSSR. V rámci této oslavy, byla veřejnosti přístupná výstava o životě a díle J. V. Stalina. V těchto letech se také konala každoročně vzpomínková slavnost na zakladatele SSSR V. I. Lenina. Při této vzpomínce bylo například přednášeno pásmo básní o jeho životě a významu pracujícího člověka, nebo v jiných letech proběhla vzpomínková slavnost proslovy o životě a díle, jako doplnění vzpomínek.

Slavil se také svátek práce, svátek matek, vzpomenuo se na básníka Svatopluka Čecha, nebo například ve školním roce 1945/1946 na zemřelého amerického prezidenta Franklina Rossevelta. Každoročně byli také žáci účastni slavnosti vyhlášení

²⁰⁵ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 206-253.

„Velikonočního míru“ Československým Červeným křížem. Také se každý rok konala slavnost odevzdání Vánočního stromu republiky.²⁰⁶

Co se týče významných událostí v těchto letech, byl jich také dostatek. Určitě nejvýznamnější událostí nejen pro žáky, byla návštěva prezidenta Edvarda Beneše v Dačicích. Tato návštěva se uskutečnila 20. července 1946. Přesně se v kronice píše „*se slzami v očích, vítali jsme čestného občana města Dačice, prvního občana státu prezidenta budovatele Edvarda Beneše se svojí chotí*“²⁰⁷. Celé město společně se žáky se účastnilo této návštěvy, všichni prezidenta přivítali a vyslechli si jeho projev. Všechny domy byly v tento den slavnostně vyzdobeny a všude kde prezident procházel, nebo projížděl, byly stožáry s vlajícími prapory. Rok po této události navštívil Dačice také ministr zemědělství Julius Duriš, kdy se také všichni žáci zúčastnili slavnostního přivítání a proslovu ministra.

Ovšem tohle sledované období bylo také ve znamení několika významných ztrát. První ztráta potkala republiku v září 1948, kdy zemřel druhý prezident republiky Edvard Beneš. V den pohřbu byla na škole uspořádána smuteční tryzna. Tento rok zemřel také ministr zahraničí Jan Masaryk. Žáci byli poučeni o osobě zemřelého a vyslechli si ve školním rozhlase smuteční projev. Na konci kroniky v roce 1953 se píše o smuteční tryzně uspořádané ve škole na počest zemřelého J. V. Stalina a nedlouho poté byla na škole opět provedena smuteční tryzna, tentokrát za zemřelého prezidenta Klementa Gottwalda.²⁰⁸

Na škole se odehrálo i několik mnohem příjemnějších významných událostí, jako například návštěva ředitele, inspektora a tajemníka ze slovenských Bánovců. Tato návštěva měla navázat přátelskou družbu mezi oběma školami. Slovenské děti projevily přátelství zasláním 65 kg jablek. Na oplátku provedly dačické děti peněžitou sbírku a spolu s vyrobenými zvířátky od pana ředitele Brázdy vše zaslaly bánovským dětem. Žáci zdejší školy také dle kroniky navázali přátelství dopisováním a pozváním na návštěvu Dačic. Netrvalo dlouho a v květnu 1950 přijelo do Dačic 240 žáků z Bánovců. Při této příležitosti se konala školní akademie obou škol. Tato návštěva dle autora přispěla k hlubšímu sbratření obou národů a k navázání nových přátelství, které se i nadále rozvíjela vzájemným dopisováním.

V těchto letech došlo také k několika školním výletům, které nebyly už jen

²⁰⁶ Srov. SOkA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 206-253.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 213.

²⁰⁸ Srov. tamtéž, s. 206-253.

procházky do blízkého okolí Dačic, jako v letech předešlých. Tentokrát se jednalo o výlety autobusem do vzdálenějších míst. Tak jako například ve školním roce 1949/1950 se žáci 4. a 5. tříd jeli podívat na propast Macochu do Brna.

Žáci se také například v rámci oslav československé armády účastnili návštěvy kasáren a byli přítomni slavnostnímu slibu velitele vojáků o převzetí patronátu nad národní školou. Žáci byli v tento den slavnostně pohoštěni a vojáci a důstojníci se celý den starali, aby se žáci dobře bavili. Dle pisatele kroniky, bylo srdce dětí získáno pro lidově-demokratickou armádu a pro boj za světový mír.²⁰⁹

²⁰⁹ Srov. SOKA Jindřichův Hradec, *Kronika obecné školy v Dačicích 1925-1953*, s. 206-253.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se snažila zachytit život na Obecné škole v letech 1890-1953. V práci, jde tedy o bližší seznámení čtenáře s městem Dačice a seznámení s dobou významných událostí jako obě světové války nebo nástup totality, a jejich vliv na obecnou školu v Dačicích.

Záměrem práce tedy bylo, dle kronik zjistit, jak to na obecné škole vypadalo v daných letech. Zajímavé bylo například zjištění, jak žáci pomáhali v první světové válce výrobou oblečení pro vojáky nebo jak přispívali peněžitými sbírkami a sběrem surovin.

V kronice jsem našla mnoho informací o jednotlivých aspektech na škole. V jednotlivých kapitolách jsem psala o ředitelích a učitelích, kteří na škole v daných letech působili. Každá kapitola obsahuje také údaje o žácích a jejich výuce. Zde se také například dozvídáme, jaký byl zdravotní stav žactva, jak pravidelně školu navštěvovali, nebo také jaký byl jejich prospěch a náboženské vyznání.

V poslední kapitole se můžeme v rámci mého studovaného oboru také dozvědět, jaké zájmové kroužky na škole probíhaly a v jakých mimoškolních organizacích se žáci scházeli.

V práci se také dočteme, jaké významné události se v daných letech odehrály, nebo také jaké oslavy a výročí se na škole oslavovaly. Za zajímavé považuji například zjištění, jaké nařízené oslavy se musely oslavovat za druhé světové války.

Díky práci jsem také zjistila, jak se život na obecné škole v daných letech lišil. Hlavní rozdíl byl především v oslavovaných dnech a událostech, ale také se zásadně lišil i počet vyučujících na škole a celková návštěvnost žáků. Díky kronice jsem se utvrdila, že celková situace ve společnosti velmi ovlivňovala chod školy. To se nejvíce projevilo v poslední kapitole práce, kdy údaje v kronice byly silně ovlivněny ideologií tehdejší doby. Na žáky se v této době kladl velký důraz pro boj za mír a budovatelskou práci. Nově se v těchto letech museli žáci účastnit oslav narozenin J. V. Stalina a také vzpomínkových slavností na zakladatele SSSR V. I. Lenina.

Ve své práci řeším historický výzkumný problém. Používám metodu přímou a komparativní. Především srovnávám kroniky školy s kronikou města, a také kroniky škol s publikacemi, které již jsou o škole napsány.

Seznam použitých zdrojů

Prameny

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, školní kroniky, *Kronika obecné školy 1890-1926*.

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, školní kroniky, *Kronika obecné školy 1925-1953*.

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, školní kroniky, *Kronika měšťanské školy 1892-1915*.

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, školní kroniky, *Kronika měšťanské školy 1914-1937*.

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, obecní kroniky, *Pamětní kniha města Dačic I. díl 1888-1932*.

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, obecní kroniky, *Pamětní kniha města Dačic II. díl 1933-1948*.

Literatura

BISTRICKÝ, J. a kol. *Dějiny Dačic*, Jihlava: Ekon, 2002, ISBN: 80-238-9658-X.

FRAIS, J. *Reformy Marie Terezie a Josefa II.*, Třebíč: Akcent, 2005. ISBN 80-7268-337-3.

KÁRNÍK, Z. *České země v éře první republiky (1918-1938)*, Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-119-1.

KAŠPAR, O. *Stručný přehled dějin a kultury českých zemí a Slovenska*, Pardubice: Kora, 1997. ISBN 80-85644-17-7.

KREJČÍŘ, J. SOJÁK, S. *Dějiny české*, Dubicko: neuvedeno. ISBN 80-901005-7-0.

KUČEROVÁ, H. a kol. *XX. Století o sobě*, Liberec: 2005. ISBN 80-86761-37-1.

KUČEROVÁ, M. a kol. *Dačický vlastivědný sborník, svazek I.*, Třebíč: Amaprint, 2001. ISBN 80-238-7963-4.

LIŠKA, A. *Dačice ve druhém odboji 1938-1945*, Dačice: základní organizace Českého svazu bojovníků za svobodu, 1992. ISBN neuvedeno.

NEKUDA, V. *Dačicko Slavonicko Telčsko*, Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2005. ISBN 80-7275-059-3.

PERNES, J. *Pod habsburským orlem*, Praha: Brána, 2006. ISBN 80-7243-290-7.

SMUTNÝ, B. *Po stopách kostky: o jednom světovém prvenství*, Dačice: Městské muzeum a galerie, 2013. ISBN 978-80-904500-0-4.

STEHLÍK, M. *Zapomenuté dějiny: Dačice ve 20. století*. Dačice: Městské muzeum a galerie, 2000. ISBN neuvedeno.

STEHLÍK, M. *Židé na Dačicku a Slavonicu*. Dačice: Městské muzeum a galerie, 2002. ISBN neuvedeno.

VAŠEK, B. *Dačice 1183-1983*, Pardubice: 1983. ISBN neuvedeno.

VYKOUPILOV, L. *Slovník českých dějin*, Brno:ČSCH, 1994. ISBN 80-901604-1-7.

Elektronické zdroje

DAČICE [online], *Informace o městě*, [cit. 2015-01-19]. Dostupné na WWW:<http://www.dacice.cz/město-3/informace-o-meste/>.

DAČICE [online], *Kronika města Dačic I. díl 1881-1891*, [cit. 2015-01-29]. Dostupné na WWW:http://www.dacice.cz/e_download.php?file=data/dvovsl_editor/837csleft_1.pdf&original=01-1881-1891+-+zápis.pdf.

DAČICE [online], *Kronika města Dačic I. díl 1914-1927*, [cit. 2015-02-17]. Dostupné na WWW:http://www.dacice.cz/e_download.php?file=data/dvovsl_editor/837csleft_5.pdf&original=05-1914-1927+-+z%C3%A1pis.pdf.

DAČICE [online], *Kronika města Dačic II. díl 1940-1943*, [cit. 2015-03-11]. Dostupné na WWW:http://www.dacice.cz/e_download.php?file=data/dvovsl_editor/837csleft_12.pdf&original=Roky+1940+-+1943.pdf.

MÍSTOPISNÝ PRŮVODCE PO ČESKÉ REPUBLICE [online], *Dačice*. [cit. 2015-01-13]. Dostupné na WWW: http://mistopisy.cz/dacice_5284.html.

NĚMEC, V. *Rakouská monarchie v druhé polovině 19. století*, [online]. [cit. 2015-01-29]. Dostupné na WWW: <http://www.dejepis.com/ucebnice/rakouska-monarchie-v-druhe-polovine-19-stoleti/>.

SOKA JINDŘICHŮV HRADEC [online], *Kronika školy Dačické – Obecná škola 1890-1926*. Dostupné na WWW: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/237>.

SOKA JINDŘICHŮV HRADEC [online], *Kronika školy Dačické – Obecná škola 1925-1953*. Dostupné na WWW: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/323>.

SOKA JINDŘICHŮV HRADEC [online], *Kronika školy Dačické – Měšťanská škola 1892-1915*. Dostupné na WWW: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/238>.

SOKA JINDŘICHŮV HRADEC [online], *Kronika školy Dačické – Měšťanská škola 1914-1937*. Dostupné na WWW: <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/322>.

TOMEK, P. *Pětiletky – plánování ekonomiky*. [online]. [cit. 2015-03-15]. Dostupné na WWW: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/petiletky.php>.

VLČEK, T. *Pionýrská organizace*. [online]. [cit. 2015-03-15]. Dostupné na WWW: [http://www.totalita.cz\(vysvetlivky/po.php](http://www.totalita.cz(vysvetlivky/po.php).

Seznam zkratek

c. k.	Císařsko-královský
c. k. o. š. r.	Církevní královská okresní školní rada
ČK	Červený kříž
ČČK	Český červený kříž
ČSČK	Československý červený kříž
ČSL	Československá strana lidová
ČSR	Československá republika
F. A. Berka	František Antonín Berka
FDTJ	Federace dělnických tělocvičných jednot
J. V. Stalin	Josif Vissarionovič Stalin
K	Protektorátní koruna
Kčs	Koruna československá
Kg	Kilogram
KSČ	Komunistická strana Československa
MNV	Místní národní výbor
PO	Pionýrská organizace
SOkA	Státní okresní archiv
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
SS	Schutzstaffel – Ochranný oddíl
SŠ	Střední škola
T. G. M.	Tomáš Garrigue Masaryk
I. V. Lenin	Vladimir Iljič Lenin
W. A. Mozart	Wolfgang Amadeus Mozart

Abstrakt

HABROVÁ, V. *Obecná škola v Dačicích v letech 1890-1953*. České Budějovice 2015. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologických věd. Vedoucí práce R. Svoboda

Klíčová slova: výuka, žáci, učitelé, historie města, mimoškolní aktivity, obecná škola, politické události, výročí, oslavy, vzpomínky

Práce se zabývá popisem života žáků na Obecné škole v Dačicích v letech 1890-1953. Jednotlivé kapitoly se zabývají historií města Dačice, kapitoly obsahují také údaje o žácích, jejich výuce, výročí, oslavy a vzpomínky a také například činnost žáků ve prospěch státu za války. Práce se také zaměřuje na politické a jiné významné události, které se v daných letech odehrály, a zda a jak se projeví ve škole. Práce především analyzuje dochované prameny – kroniky.

Abstract

Primary school in Dačice in the years 1890-1953

Key Words: education, pupils, teachers, The history of the Down, after school activities, primary school, political events, jubilee, celebration, memories

The work describes lives of pupils at Elementary School in Dačice in the years 1890-1953. The chapters deal with the history of the town of Dačice, the information about the pupils, their education, anniversaries and memories and also their activities on behalf of the country during the war. The work also focuses on the political and other important events that happened within the given years, and whether and how they had an impact at school. The work mainly analyses extant sources – chronicles.